

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erik Johansson

Utvidgat förverkande
-tillgångsinriktad brottsbekämpning i den
organiserade kriminalitetens namn

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Per Ole Träskman

Ämnesområde
Straff- och processrätt

Termin
VT 2009

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställning	8
1.2 Metod och material	9
1.3 Avgränsning	10
2 FÖRVERKANDE	12
2.1 Allmänt om förverkande	12
2.2 Förverkande enligt BrB	12
2.3 Bakgrund – förverkandeinstitutets utveckling	16
2.3.1 Förverkandeinstitutet - en nationell fråga	16
2.3.2 FN:s narkotikabrottskonvention	17
2.3.3 Förverkandekonventionen	17
2.3.4 Förverkandeutredningen	18
2.3.5 EU	19
2.3.6 Sammanfattning	21
3 UTVIDGAT FÖRVERKANDE	22
3.1 Förverkanderambeslutet	22
3.2 Sveriges lagutformning	23
3.2.1 Övergripande utgångspunkter	24
3.2.2 Brott som omfattas	25
3.2.3 Vad förverkandet får avse	27
3.2.4 Sänkt beviskrav	29
3.2.5 Hos vem förverkande får ske	30
3.2.6 Utredning, initiering och talan om förverkande	31
3.2.7 EKMR	32
3.3 Sammanfattning	33
4 NORGES BESTÄMMELSER OM FÖRVERKANDE	35
4.1 Huvudbestämmelser	35

4.2	Utvidgat förverkande	35
4.2.1	Villkor för utvidgat förverkande	37
4.2.2	Samband mellan brott, person och egendom	38
4.2.2.1	Omvänd bevisbörda och EKMR	40
4.2.3	Omfattning av vad som kan förverkas	42
4.3	Praxis	43
4.3.1	Metod, urval och representativitet	44
4.3.2	Resultat	46
4.4	Sammanfattning	47
5	MOTIVGRANSKNING	48
5.1	Organiserad brottslighet	49
5.1.1	Svensk forskning om brottslighetens organisationsgrad	52
5.1.2	Något om organiserad- och ekonomisk brottslighet	53
5.1.3	Ett berättigat begrepp?	54
5.2	Brottsbekämpningsstrategi och brottslighetens drivkraft	57
5.2.1	Fucked For Life - ett kriminologteoretiskt exempel	60
6	AVSLUTNING	65
6.1	Sveriges lagutformning	65
6.2	Ur ett norskt perspektiv	67
6.3	I ljuset av motiven	71
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	74

Summary

The paper discusses the formulation of confiscation procedures according to the extensions set out in Chapter 36, §1b of Swedish criminal law. This regulation came into force on July 1st, 2008, and was preceded by a Council framework decision of the European Union. The paper examines the regulation from several different perspectives, and includes a review of the Swedish practice concerning confiscation and its background. This provides a basis for examining how far the extended law follows the older regulation, and how far it differs. This is followed by a comparison with the corresponding possibilities of extended confiscation according to Norwegian criminal law. A study is also made of how the Norwegian regulation has been interpreted in practice. On the basis of the Norwegian perspective a comparative study is made; advantages and disadvantages compared with the Swedish regulation, and how it will be interpreted in practice. The last perspective discusses some important motives behind the formulation of the regulation. These are the threat constituted by organized crime as a phenomenon, while striking at their economic resources is proving a successful strategy for fighting organized crime. The paper reviews both how much weight this motivation can carry, and how far this motivation is commensurate with the consequences of the new regulation.

In relation to the former Swedish regulation, the new possibilities of confiscation are seen to be a significant extension. The most significant difference is that the new regulation allows seizure of the assets of a person who has been convicted of serious crime, without requiring any connection to be established between the specific crime or any other specific crime, and the assets to be confiscated. It is only required to demonstrate that there is a criminal undertaking. The new regulation also contains a lower burden of proof than that required in other confiscation procedures. To prove the relationship between the unspecified criminal activity and the asset to be confiscated, the prosecution need only demonstrate that it is *clearly more likely* that the asset in question derives from criminal activity. In combination with other extensions of the confiscation procedure, the new formulation can result in long chains of causes and effects whereby a lower burden of proof is demanded. A big responsibility is thereby placed on the courts to avoid substantially incorrect verdicts.

In comparison with the Norwegian regulation, there are similarities but also differences. The most important difference lies in the reversed burden of proof contained in the Norwegian regulation. The Norwegian regulation also contain some restrictions that the Swedish regulations lack, most significantly a demand in the interpretation for a *criminal lifestyle*. While the Norwegian regulation can appear more far-reaching than the Swedish, the differences should be small in practice; to some extent the Swedish regulation can be regarded as more far-reaching. The Norwegian experience suggests that similar situations would give similar results according to the Swedish regulation. In Norway, the regulation has been applied in drug-related crimes in the vast majority of cases,

The examination of organized crime reveals that the concept of “organized crime” is complex and difficult to define. It also shows that the general level of crime organization is low, more a case of criminal networks than criminal organizations. On the basis of a more complex reality than that stated in the motives for the regulation, the paper questions how well the motivation justifies the potentially far-reaching consequences of the new regulation.

The examination of the strategy to confiscate the assets from crime reveals that there is much research and literature in support. However the strategy has also come in for criticism, primarily for its assumption that economic profit is the principal cause of criminal behavior. It is important that other strategies of crime-reduction are considered which allow for the complexity of criminal motivation. An exaggerated belief might exist that the strategy to confiscate the assets of crime can prevent elements of organized crime.

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar utformningen av möjligheterna att förverka enligt 36 kap. 1 b § BrB, s.k. utvidgat förverkande. Bestämmelsen trädde i kraft den 1 juli 2008 och föregicks av ett rambeslut utfärdat av EU:s råd. Uppsatsen granskar bestämmelsen utifrån flera olika perspektiv. En genomgång görs av det svenska förverkandeinstitutet och dess bakgrund. Därifrån granskas hur utvidgat förverkande förhåller sig till tidigare regleringar inom förverkandeinstitutet. Därefter görs en genomgång av motsvarande möjligheter till utvidgat förverkande i norsk lag. En studie görs också av hur den norska bestämmelsen har tillämpats i praktiken. Utifrån det norska perspektivet prövas på vilket sätt den svenska utformningen skiljer sig, vilka fördelar respektive nackdelar de bägge utformningarna har samt hur den svenska bestämmelsen kan komma att tillämpas i praktiken. Ett sista perspektiv granskar de bakomliggande motiven till bestämmelsens utformning. Motiven det handlar om är: att organiserad brottslighet, såsom ett fenomen, utgör ett hot samt att det är en framgångsrik brottsbekämpande strategi att slå till mot brottslighetens tillgångar. Prövning görs dels av vilken bärkraft motiven har i sig självt, dels i vilken utsträckning motivens bärkraft står i proportion till bestämmelsens konsekvenser.

I förhållande till tidigare möjligheter att förverka måste möjligheterna till utvidgat förverkande anses vara en förhållandevis stor vidgning av förverkandeinstitutet. De tydligaste brytningarna från tidigare reglering består i att möjligheter medges att förverka tillgångar från en gärningsman som begått ett allvarligare brott utan att ett krav finns på samband mellan det specifika brottet, eller ett annat specifikt brott, och egendomen som är föremål för förverkande. Det räcker att *brottslig verksamhet* kan styrkas. Nytt är också införandet av en för åklagaren sänkt bevisbörda för att styrka sambandet mellan den ospecificerade brottsliga verksamheten och egendomen som skall förverkas. Det räcker att det är *klart mera sannolikt* att egendomen i fråga härstammar från brottslig verksamhet. Bestämmelsens utformning, i samband med förverkandeinstitutets utveckling i övrigt, kan leda till att långa beviskedjor skall styrkas där man dessutom har sänkt bevisbördan. En stor portion ansvar har därmed ålagts framförallt domstolarna för att felaktiga domslut skall undvikas.

I förhållande till utformningen av den norska bestämmelsen finns flera likheter men även vissa skillnader. Av störst betydelse är att i Norge använder man sig av en omvänd bevisbörda. Man använder sig även av begränsningar i tillämpningsområde i form av att krav på *kriminell livsstil* uppställs. Den norska bestämmelsen kan te sig något mer långtgående men i realiteten torde skillnaderna bli små, och i vissa fall kan den svenska bestämmelsen anses mer långtgående. Utifrån norsk praxisen tyder mycket på att likartade situationer på likartade sätt hade aktualiserat den svenska bestämmelsen. Bestämmelsen har i Norge, i en övervägande majoritet, tillämpats vid grova narkotikabrott.

Granskningen av den organiserade brottsligheten visar att begreppet som sådant är komplext och svårdefinierat. Granskningen visar också att

organisationsgraden av brottslighet generellt sett är låg, det handlar snarare om brottsliga nätverk. Utifrån en sådan, mer komplicerad verklighetsbild än vad som framgår i bestämmelsens motivutformning, ifrågasätts hur väl motiven står i proportion till bestämmelsens potentiellt långtgående följder för den enskilde. Granskningen av den tillgångsinriktade brottsbekämpningsstrategin visar att det finns stöd från forskning och litteratur om vinsterna av att inrikta sig på brottslighetens tillgångar. Men det finns också kritik mot strategin, vilken framförallt har sin grund i att det inte endast är ekonomisk vinning som är den bakomliggande orsaken till brottsligt beteende. Det är viktigt att även andra strategier utformas och tillämpas, vilka speglar verklighetens komplexitet. I linje med formulerad kritik mot strategin dras i uppsatsen slutsatser om att det kan finnas en överdriven tro på att utvidgat förverkande kan stävja de motiv man i förarbetena hänvisar till.

Förord

Valet av uppsatsämne föregicks av en tids famlande i litteraturen. Jag hade en övergripande målsättning om att söka fånga någon juridisk aspekt inom straffrätten som låg i tiden och var aktuell. Den senaste tidens nationella och inte minst internationella fokuseringen på penningtvätt har lämnat tydliga spår i litteraturen, även utanför i den juridiska sfären. Jag läste mig in på ämnet och fann då ett något mindre uppmärksammat, men lika intressant, sidospår: förverkandeinstitutets och dess expansiva utveckling. Förverkandeinstitutet verkar knappast helt i det dolda, men att det är ett rättsligt instrument som är mindre omnämnt blir tydligt av hur få examensarbeten som behandlar det. Institutets särart såsom särskild rättsverkan av brott, i samband med upptäckten av på vilken frammarsch förverkandeinstitutet är, väckte mitt intresse i sådan utsträckning att jag valde att ägna denna termin åt att fördjupa mig i ämnet.

De ökade möjligheterna att förverka medför att vissa nya och intressanta juridiska frågor väcks. Det är av vikt att dessa frågor får ökad uppmärksamhet då förverkandeinstitutet är under expansion och troligtvis kommer att få en alltmer central roll i den svenska brottmålsprocessen. Det är min förhoppning att detta arbete kan utgöra ett litet, ödmjukt, bidrag till debatten och diskussionen som förhoppningsvis följer, i olika forum.

För uppsatsens fullbordning vill jag tacka de som på olika sätt bistått mig, min handledare Per Ole Träskman och framförallt min familj.

För min tid i Lund och mina studier vid Juridiska fakulteten vill jag framförallt tacka de vänner jag här lärt känna.

Erik Johansson

Trollhättan, maj 2009

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserien
EBM	Ekobrottsmyndigheten
EKMR	Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EMD	Europadomstolen
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NOK	Norske kroner
NOU	Norges offentlige utredninger
Ot.prp	Norsk regerings proposition
Prop.	Svensk regerings proposition
Rt	Dom från Høyesteretten
SL	Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)
SOU	Statens offentliga utredning
Ssb	Statistisk sentralbyrå
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

Sverige rustar sig mot den organiserade brottsligheten. Justitieminister Beatrice Ask gav under 2007 en utredare i uppdrag att lämna förslag på åtgärder som skulle lägga grunden för en effektivare och mer uthållig bekämpning av den grova organiserade brottsligheten. I maj 2008 lades promemorian *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten* fram. En av de grundläggande slutsatserna i promemorian drar är att:

Den grova organiserade brottsligheten utgör ett hot mot rikets säkerhet även om det demokratiska statsskicket totalt sett inte är hotat.¹

Utifrån de givna förutsättningarna föreslås i promemorian en rad åtgärder för att kunna tygla den skrämmande hotbilden. Det handlar om allt ifrån att effektivare utnyttja polisens resurser, ökad kriminalunderrättelsetjänst, ökad samverkan mellan myndigheter såväl nationellt och internationellt, att skapa tydligare former för det civila samhällets engagemang till vikten av att på ett effektivt sätt kunna förverka utbyten från brottslig verksamhet.

Nya brottsbekämpande myndighetsavdelningar har också utvecklats eller är under utveckling. I Västra Götaland drivs sedan 2006 det treåriga projektet Regionalt underrättelsecenter (RUC). Syftet med RUC är att genom myndighetssamverkan bygga upp och effektivisera underrättelsearbetet mot den organiserade och ekonomiska brottsligheten. Man arbetar även med att bygga upp ett nationellt underrättelsecenter (NUC).² Inom ramen för EBM:s organisation inrättades under 2007 en särskild enhet, Brottsutbytesenheten. Enheten har till syfte att bistå EBM:s arbete med att spåra, återföra och pengarna och annan egendom, men även kompetensutveckla arbetsmetoder som innebär att man i ökad utsträckning skall kunna förverka egendom.³

Det ökade fokuset på att angripa den organiserade brottsligheten har gjort att effektiviteten hos de traditionella brottsbekämpande strategierna om att en person skall bindas vid ett brott och därefter straffas har ifrågasatts. Forskning och författare pekar på allt högre utsträckning på vinsterna av att slå till mot drivkraften bakom brott, nämligen pengar och andra utbyten.⁴ Tanken är tydlig: om det blir svårare att tjäna pengar på kriminalitet minskar drivkraften att vilja bli kriminell. Ur ett internationellt perspektiv ligger Sverige en bit efter. Begreppet *Follow the money* är en brottstrategi under framväxt som de senaste åren har etablerat sig i allt fler länder.

Ett centralt element i den tillgångsriktade strategin är just möjligheterna för myndigheterna att kunna förverka egendom. Inom detta rättsområde har också allt större förändringar skett såväl nationellt som internationellt.

¹ Ds 2008:38, s. 37

² Brå 2008:10, s. 76

³ Brå 2008:10, s. 62

⁴ Se t.ex. Brå 2005:11, s. 162 och Brå 2007:4, s. 158-160

Detta arbete handlar framförallt om de senaste förändringarna inom förverkandeinstitutet, möjligheterna till s.k. utvidgat förverkande. Sedan ca ett år tillbaka finns det möjligheter genom utvidgat förverkande att i större utsträckning än tidigare förverka egendom av den som begått vissa allvarigare brott, samt hos dennes närstående. Den nya bestämmelsen innehåller flera element som är ovanliga i straffprocessen såsom sänkt bevisbörda och avsaknad av krav på sambandet mellan specifikt brott och egendom som är föremål för förverkande. Internationellt sett ligger Sverige dock efter och i flera länder finns motsvarande möjligheter sedan flera år tillbaka. Den svenska utformningen är också i stor utsträckning ett resultat av internationell inverkan.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med arbetet är att granska utformningen av utvidgat förverkande. Målet är att nå en bred förståelse av utvidgat förverkande och både söka förstå bestämmelsen i praktisk bemärkelse men även sätta den i ett större sammanhang. För att uppnå detta kommer jag att granska den utformade bestämmelsen utifrån flera olika perspektiv.

Primärt kommer jag att översiktligt titta på förverkandeinstitutet som helhet, dess bestämmelser, bakgrund och förändring samt vilka motiv som legat till grund för de förändringar som skett. Utifrån denna bakgrund kommer jag sedan att titta på hur man har utformat möjligheterna till utvidgat förverkande samt hur bestämmelsen förhåller sig till förverkandeinstitutet som helhet. Syftet är att förstå bestämmelsen utifrån de svenska juridiska bestämmelser som utvidgat förverkande direkt förhåller sig till eller kommer att förhålla sig till.

Sekundärt kommer jag att göra en jämförande studie med motsvarande bestämmelse i Norge. Norge har ett straff- och processrättsligt system som i stort liknar det svenska och sedan ett antal år tillbaka finns i Norge en motsvarande möjlighet till utvidgat förverkande. Syftet med jämförelsen är att söka få en ökad förståelse för den svenska utformningen utifrån ett internationellt perspektiv men också hur dess praktiska konsekvenser kan komma att se ut.

Slutligen kommer jag att granska de rättspolitiska motiv som ligger bakom utformningen om utvidgat förverkande. Vad det handlar om är hur man använder begreppet *organiserad brottslighet*, att denna form av brottslighet utgör ett stort hot samt att tillgångsinriktad brottsbekämpning är ett effektivt medel att komma till rätta med denna brottslighet. Dessa antaganden har de senaste åren haft en stor inverkan på förverkandeinstitutet. Jag vill granska i vilken utsträckning man kan problematisera dessa motiv, dels genom att se hur väl påståendena överensstämmer med verkligheten, dels genom att ställa motivens bärkraft i relation till de konsekvenser som bestämmelsen om utvidgat förverkande kan komma att resultera i. I den nyutkomna avhandlingen om samband mellan organiserad och ekonomisk brottslighet beträffande smuglingsbrott formulerar Sjöstrand frågor om hur och på vilket sätt den rättspolitiska och kriminologiska debatten, genom begreppsanvändning, influerar juridiska bedömningar samt om en sådan utveckling är rättsäkert eller i stället bidrar

till ökad effektivitet på bekostnad av rättssäkerheten.⁵ De formulerade problemställningarna är högst relevanta även avseende utformningen av utvidgat förverkande. Vad jag skulle vilja tillägga är även frågor om hur och på vilket sätt den rättspolitiska och kriminologiska debatten motiverar just lagutformningar. Syftet med detta sista perspektiv är att få en ökad förståelse för den juridiska bestämmelsens kontextuella verklighet; vad som har skapat bestämmelsen och hur väl denna är anpassad till verkligheten.

Utifrån syftet har följande frågeställningar formulerats:

- Hur har regleringen om förverkande utvecklats samt vilka rättspolitiska motiv ligger bakom dessa förändringar?
- Hur har man utformat regleringen om utvidgat förverkande och vilka rättspolitiska motiv ligger bakom denna utformning?
- Hur förhåller sig regleringen om utvidgat förverkande till övriga bestämmelser om förverkande?
- Hur förhåller sig den svenska regleringen om utvidgat förverkande till motsvarande bestämmelse i Norge?
- Vilka konsekvenser kan utformningen av utvidgat förverkande få?
- Vilken bärkraft har de bakomliggande motiven till utvidgat förverkande?
- Utifrån bärkraften i de bakomliggande motiven till utvidgat förverkande, står dessa i proportion till bestämmelsens praktiska konsekvenser?

1.2 Metod och material

Uppsatsens kärna består i att granska ett svenskt juridiskt instrument. Den klassiska rättsdogmatiska metoden har använts i syfte att studera gällande rätt. Jag utgår från lag och blickar sedan nedåt i rättskällehierarkin, d.v.s. förarbeten, praxis och doktrin. Den internationella och framförallt den EU-rättsliga dimensionen tar plats i denna metod genom att på olika nivåer framtinga eller påverka den svenska lagstiftningen.

En motiv- och bakgrundsbeskrivning ges inom ramen för beskrivningen av förverkandeinstitutet i kap. 2. Beskrivning sker då i stor utsträckning av ej längre gällande rätt, men metoden är fortsatt den samma.

Norsk lag och praktisk tillämpning har en central roll i arbetet och redogörs för i kap. 4. Det norska straffrättsliga systemet är i grunden så pass likt det svenska att någon skillnad i metodval inte har varit aktuellt. I granskningen av de aktuella norska bestämmelserna har jag, precis som vid granskningen av de svenska bestämmelserna, utgått från lag och därefter arbetat mig nedåt bland förarbeten, praxis och doktrin. Inom ramen för granskningen av norsk rätt har även en empirisk granskning av ett större antal domar gjorts. Närmare angående tillvägagångssättet vid studien av domarna hänvisas till kap. 4.3. På ett övergripande plan faller även rättsfallsgranskningen inom ramen för den rättsdogmatiska metoden.

⁵ Sjöstrand, M., s. 35

Vad det gäller den del av arbetet som går under namnet Motivgranskning i kap. 5, där jag tittar närmare på de motiv som har legat bakom utformningen av utvidgat förverkande, har en annan metod använts. I denna del handlar det om granskning av såväl olika begrepp som påstående vilka legat bakom utformningen av bl.a. utvidgat förverkande. I syfte att problematisera och nå en bredare förståelse för dessa begrepp och påstående har jag sökt i litteratur och annat forskningsmaterial som behandlar olika aspekter av de motiv man använder sig av. Det har rört sig om ett brett spektrum av informationskällor. Brå:s forskningsmaterial har varit centralt men därutöver har ett flertal böcker, artiklar, rapporter m.m. av olika karaktär använts.

En mycket stor mängd litteratur har berört och behandlat framförallt organiserad brottslighet, men även den tillgångsinriktade brottsbekämpningsstrategin. Det är inte min ambition, eller ens möjligt, att ge en heltäckande bild av allt som skrivits. Syftet är i stället att, utifrån de formulerade frågeställningarna, ge en så pass tillfredställande bild som möjligt av hur forskningsläget nu ser ut för att i den avslutande analysen kunna föra en bärkraftig diskussion utifrån de formulerade frågeställningarna.

En del av det motivgranskande avsnittet består av en exemplifiering av i vilken utsträckning olika element av organiserad brottslighet kan förklaras utifrån olika klassiska kriminologiska förklaringsmodeller. Denna del av arbetet har en mer klassiskt samhällsvetenskaplig metodansats. Olika kriminologiska teorier ställs upp mot hur den empiriska verkligheten ter sig. Några ord bör här nämnas om relationen teori – data i den samhällsvetenskapliga forskningsmodellen och den i arbetet aktuella studien:

Idén med teori inom samhällsvetenskaplig forskning är att söka förstå ett fenomen genom att söka se och skapa sociala samband. Förhållandet mellan teori och data kan på ett övergripande plan betraktas ur två perspektiv; deduktion eller induktion. Med deduktion förstås att teorin föregår data. Man tar då sin utgångspunkt ifrån teorin, och genom att studera data kan man antingen verifiera eller falsifiera teorin. Med induktion förstås att verkligheten föregår teorin. Genom att studera vissa aspekter av verkligheten kan man söka se samband och därur skapa teori av mer allmängiltig karaktär.⁶

Den studie som görs i arbetet har en klart deduktiv karaktär. Det handlar inte om att skapa nya teorier utan framförallt om att pröva vilken möjlighet teorier om kriminalitet kan förklara isolerade element av brottslighet vilka kan anses rymmas inom begreppet organiserad brottslighet.

1.3 Avgränsning

I en uppsats som i syftebeskrivningen anger att den söker nå en bred förståelse av ett juridiskt instrument bör några ord nämnas om dess avgränsningar.

⁶ May, T., s. 28-30

I syftebeskrivningen till det norska perspektivet framgår att det ämnar ge ett ökat internationellt perspektiv. Självklart finns det ett flertal andra relevanta internationella perspektiv, från andra länder, vilka kan beröras vid en sådan jämförelse. Arbetets omfattning kräver dock att en gräns någonstans måste dras. Anledningen till att just det norska perspektivet valdes har sin grund i att där finns ett så pass likt straffrättsligt system och tradition i förhållande till Sverige att jämförelser blir relevanta och inte minst intressanta. Norge har också, vid utformningen av utvidgat förverkande, valt vissa lagstiftningsmodeller vilka skiljer sig från de svenska vilket därmed utgör en god och intressant bas för diskussion och analys.

Inom ramen för det tredje perspektivet framgår i syftebeskrivningen att uppsatsen söker nå en större förståelse för bestämmelsens kontextuella verklighet. Den organiserade brottsligheten, såsom företeelse, har här en framskjuten plats och dess relevans kommer, förhoppningsvis, att framgå i det följande. Men vad jag vill understryka är att utifrån en sådan bred syftebeskrivning finns det möjlighet att hitta fler perspektiv, vilka uppsatsen inte behandlar. Vad jag framförallt skulle vilja peka på är hur man ytterligare kan höja blicken och på ett mer övergripande plan kan diskutera hur den straffrättsliga lagstiftningen har utvecklats, såväl nationellt som internationellt. Det finns flera relevanta böcker och artiklar som behandlar frågor om inriktningen på straffrätten de senaste decennierna och i synnerhet efter terrorattentaten i New York den 9/11 2001, se exempelvis David Garlands *The culture of control: Crime and social order in contemporary society* och Ian Cameron i SvJT 2007 *Brottsbekämpning, rättssäkerhet och integritet*. I denna utveckling och efterföljande diskussion finns förverkandainstitutets expansion med som en av flera pusselbitar. Att uppsatsen inte djupare berör dessa frågor beror åter på omfattningsmässiga skäl.

2 Förverkande

I kap. 2.1 ges en översiktlig beskrivning av förverkandeinstitutet medan i kap. 2.2 görs en fördjupad beskrivning av möjligheterna att med stöd i BrB kunna förverka. I kap. 2.3 ges en översiktlig beskrivning av förverkandeinstitutets utveckling. I anslutning till varje förändring av vikt redogörs för de bakomliggande rättspolitiska motiven.

2.1 Allmänt om förverkande

Med förverkande av egendom förstås att egendom eller ett belopp som motsvarar viss egendom tvångsvis och utan ersättning tas ifrån sin ägare och tillfaller staten.⁷

Enligt 1 kap. 8 § BrB framgår att förverkande av egendom är en särskild rättsverkan av brott. Det är därmed inte en påföljd som per automatik kräver ett begånget brott för att kunna aktualiseras.

Bestämmelser om förverkande återfinns i såväl BrB som i en rad specialstraffrättsliga lagar. De mest tillämplade specialstraffrättsliga bestämmelserna om förverkande finns i narkotikastrafflagen (1968:64) och i lag (2000:1225) om straff för varusmuggling.

Domstol skall ex officio, d.v.s. även utan yrkande, pröva en fråga om förverkande i anledning av det aktuella brottet, såvida inte annat är särskilt föreskrivet. Om förverkandeförklaring inte meddelas när rätten prövar ett åtal kan frågan om förverkande normalt sett inte tas upp senare i en ny talan mot den tilltalade. I praxis har fastslagits att brottmålsdomens rättskraft, utom i alldeles speciella fall, även omfattar frågan om förverkande.⁸

Vid prövning av förverkande av egendom, när frågan inte rör någon som är tilltalad för brott, finns särskilda bestämmelser i lag (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. Enligt huvudregeln skall en sådan förverkandefråga prövas av allmän domstol efter särskild talan, men bestämmelser om förenklat förfarande finns i fråga om egendom som inte har något betydande värde.

2.2 Förverkande enligt BrB

De huvudsakliga bestämmelserna om förverkande återfinns i 36 kap. BrB. Vissa av dessa regler är utformade så att de även möjliggör att förverkande på specialstraffrättens områden.

Huvudregeln, förverkande av utbyte av brott, regleras i 1 § där det framgår att:

Utbyte av ett brott enligt denna balk ska förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. Detsamma gäller vad någon har tagit emot som ersättning för kostnader i

⁷ SOU 1999:147, s. 71. I äldre definitioner av förverkande inrymdes inte möjligheten att förpliktas betala ett visst belopp. Se exempelvis Prop. 1968:79, s. 8

⁸ NJA 1990 s. 401

samband med ett brott, om mottagandet utgör brott enligt denna balk. I stället för det mottagna får dess värde förklaras förverkat.

Om inte annat är särskilt föreskrivet, ska bestämmelserna i första stycket också tillämpas i fråga om utbyte av ett brott och ersättning för kostnader i samband med ett brott enligt annan lag eller författning, om det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än ett år.

Förverkande av utbyte av brott kan enligt bestämmelsen ske genom såväl sak- som värdeförverkande. Som huvudregel skall egendom, om den finns i behåll, förverkas och inte värdet.⁹

Avseende bedömning av uppenbar oskälighet framgår i 1 a § att man bland andra omständigheter skall beakta om det finns anledning att anta att skadeståndsskyldighet i anledning av brottet kan komma att aktualiseras.

Definition av termen *utbyte* har under åren successivt förändrats. En grundläggande utgångspunkt har varit att förverkande endast skall avse nettoutbytet och att utgifter för förvärvet som princip skall dras av. Denna huvudregel har inte varit utan undantag och frågan har i stor utsträckning överlämnats åt rättspraxis.¹⁰

I förarbetena har man upprepat att ett föremål som har erhållits genom utbyte av brott kan förändras under den tid som förflutit mellan brottet och avgörandet av frågan om förverkande, men att en eventuell värdeminskning av egendomen som huvudregel inte bör beaktas. Avseende eventuella övervärden, d.v.s. att egendomen är mer värd vid tidpunkten för förverkandet än då egendomen t.ex. stulits, konstaterar man att sådana ökningsfall skall kunna förklaras förverkade.¹¹

Vid 1986 års lagändringar uttalade man att i fall då en tjuv har avyttrat egendomen borde förverkandeförklaringen stanna vid värdet av det vederlag som han erhållit. Avseende bedrägeri konstaterade man att det eventuella vederlag som varit förenat med bedrägeriet bör dras av från egendomen vid förverkande. Vid stöld konstaterades att kostnaderna för brottets genomförande i princip inte skall vara avdragsgilla.¹² Sistnämnda ståndpunkt är ett uttryck bruttomodellen, vilken står i motsats till huvudregeln om nettoutbyte. Denna ståndpunkt bekräftar slutsatsen i det vägledande rättsfallet NJA 1977 s. 735¹³ som rörde förverkande av narkotika och där man fastslog att avseende det vederlag som uppburits vid försäljning av narkotika finns det inte någon anledning att söka skilja mellan värdet av den försålda narkotikan och vinningen av försäljningen. I NJA 2001 s. 129 intogs motsvarande ställningstagande avseende olovlig försäljning av alkoholdrycker.

Avseende frågan om utgifter som strider mot lag såsom eller god sed, såsom muta eller ersättning till medbrottsling har man i förarbetena förklarat

⁹ Prop. 1968:79, s. 47

¹⁰ Prop. 1986/87:6, s. 36

¹¹ Prop. 1968:79, s. 76, Prop. 1986/87:6, s. 37

¹² Prop. 1986/87:6, s. 37

¹³ Rättsfallet behandlade frågan om omfattningen av ”vinning” i dåvarande narkotikastrafflag. I prop. 1995/96:49 s. 10 uttalades att begreppet utbyte i allt väsentlighet torde motsvara vinning med den innebörd som uttrycket har enligt Förverkandekonventionen.

att det kan finnas anledning att även förverka dessa,¹⁴ i strid med nettomodellen.

Avseende frågan om förverkande kunde ske av avkastning som upplupet under tiden mellan mottagandet av egendom och avgörandet av frågan om förverkande har i princip helt överlämnats åt rättstillämpningen. Rättsfallet NJA 1965 s. 97 II har här varit vägledande, i vilket man konstaterade att avkastning kunde förverkas. Det samma gällde de fall då egendomen har ökat i värde efter brottet till följd av andra faktorer än avkastning. Vad man dock underströk 1986 var att förverkande förutsätter att det är frågan om utbyte som uppstått i och med brottet. Om den som begått en stöld använder pengar till en vinstgivande affär kan inte denna vinst anses som ett utbyte av den föregående stölden.¹⁵

2005 sökte man i lagtexten precisera betydelsen av utbyte. I 1 c § framgår att:

Som utbyte av ett brott eller av brottslig verksamhet anses vid förverkande även egendom som har trätt i stället för utbyte, avkastning av utbyte samt avkastning av det som trätt i stället för utbyte

Bestämmelsen utvidgar begreppet *utbyte* på framförallt två sätt jämfört med tidigare; möjligheten att förverka egendom som trätt istället för det ursprungliga brottsutbytet samt möjligheten att förverka avkastning av det som trätt istället för utbyte. Avseende eventuell värdestegring eller avkastning av brottsutbytet är bestämmelsen en kodifiering av NJA 1965 s. 97 II samt de uttalanden som gjorts i förarbetena.

Genom att kunna förverka egendom som trätt istället för det ursprungliga brottsutbytet blir det nu möjligt att, om exempelvis en tjuv säljer sitt utbyte och sedan köper en ny egendom, förverka denna nya egendom. Detta är även möjligt om värdestegring av egendom har skett.¹⁶

Genom att kunna förverka avkastning av det som trätt istället för utbyte medges möjligheter att kunna förverka avkastning från investeringar i såväl laglig som illegal verksamhet, om investering gjorts med medel som utgör brottsutbyte. I förarbetena framhåller man att just möjligheterna att kunna förverka avkastning av det som trätt istället för utbyte torde få störst praktiska konsekvenser. Men man uttalar även att det i vissa fall torde bli förenat med stora bevisproblem att styrka att viss egendom trätt i annan egendoms ställe samt att denna egendom sedan har genererat avkastning. Trots detta framhåller man att något avsteg från gängse beviskrav *givetvis inte* skall göras vid bedömningen av om dessa förhållanden är visade.¹⁷

I 2 § regleras förverkande av egendom som använts som hjälpmedel. Enligt bestämmelsen får förverkande beslutas om det behövs för att förebygga ett brott eller om det annars finns särskilda skäl. Även egendom som varit avsedd att användas, men som i det enskilda fallet inte kommit till sådan användning, får förverkas. Förutsättning för att förverkande skall aktualiseras är att brottet har fullbordats, om brottet utgjort straffbart försök

¹⁴ Prop. 1986/87:6, s. 36-37

¹⁵ Prop. 1986/87:6, s. 37

¹⁶ Prop. 2004/05:135, s. 86

¹⁷ Prop. 2004/05:135, s. 86-87

eller en straffbar förberedelse eller stämpling. Även egendom som har frambragts genom brott eller vars användande utgör brott får förverkas. I stället för egendomen får dess värde förklaras förverkat. Precis som huvudregeln i 1 § skall bestämmelserna om hjälpmedel, om inte annat är särskilt föreskrivet, gälla annan lagstiftning utanför BrB.

I 3 § finns ytterligare möjligheter att förverka specifika föremål som riskerar att komma till brottslig användning. Bestämmelsen tar sikte på typiska brottsverktyg och förverkande av detta slag förutsätter inte att brott har begåtts.

I 4 § finns en möjlighet att förverka ekonomiska fördelar som har uppkommit hos näringsidkaren till följd av brott som begåtts i näringsverksamhet. Är det uppenbart oskäligt skall förverkande dock inte ske. Vid den bedömningen skall man bl.a. beakta om det kan antas att näringsidkaren kommer att åläggas annan betalningsskyldighet som svarar mot de ekonomiska fördelarna av brottet. I 4 § finns även en särskild hjälpregel för att uppskatta hur stort belopp som skall förverkas. Enligt regeln får förverkandebeloppet uppskattas till ett med hänsyn till omständigheterna skäligt belopp, om bevisning om den exakta summan inte alls eller endast med svårigheter kan föras.

I 5 § regleras mot vem förverkande får ske hos avseende de ovan nämnda möjligheterna att förverka. Förverkande kan ske hos:

- a) *gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet,*
- b) *den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var,*
- c) *den som genom brottet beretts vinning eller näringsidkare som avses i 4 §,*
- d) *den som efter brottet förvärvat egendomen genom bodelning eller på grund av arv eller testamente eller genom gåva eller som efter brottet förvärvat egendomen på annat sätt och därvid haft vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med brottet.*

Enligt sista stycket får egendom inte förklaras förverkad om den inte tillhörde någon av kategori a-c. Om egendomen trätt i stället för egendom, på sådant sätt som framgår i 1 c §, får även den nya egendomen förverkas under förutsättning att den ursprungliga egendomen tillhörde någon av kategori a-c.

Enligt 5 b § första stycket består en särskild rätt till egendom som har förklarats förverkad, såvida inte även denna särskilda rätt förklaras förverkad.

I 6 § finns en möjlighet för rätten att föreskriva åtgärd till förebyggande av missbruk i stället för förverkande. Detta gäller när ett sakförverkande framstår som ett oskäligt eller onödigt ingripande.

I 12 § framgår att om en förutsättning för förverkande är att någon döms till påföljd får rätten, om den beslutar påföljdseftergift, ändå besluta om sådan rättsverkan.

I 13 § framgår att om brott har begåtts av någon som inte har fyllt 15 eller som har handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning får rätten besluta om förverkande endast om och i den mån som det med hänsyn till gärningsmannens psykiska tillstånd, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

I 14 § framgår att om gärningsmannen har avlidit eller om påföljden av någon annan orsak inte längre kan ådömas får egendom förklarad förverkad endast om stämning i målet har delgetts inom fem år från det att brottet begicks. Talan om förverkande får dessutom endast väckas om det är påkallat ur allmän synpunkt.

I 16 § finns en generell möjlighet att underlåta förverkande i fall där förverkande skulle vara uppenbart oskäligt.

2.3 Bakgrund – förverkandeinstitutets utveckling

2.3.1 Förverkandeinstitutet - en nationell fråga

I 1864 års strafflag, vilken gällde fram till 1948 års strafflagsrevision, fanns endast vissa speciella bestämmelser avseende förverkande av egendom.

Genom strafflagsrevisionen 1948 infördes allmänna regler om förverkande vilka gav möjlighet att förverka mutor, förlag och vederlag som var ägnade att främja brott. Möjlighet gavs även att förverka hjälpmedel, sådant som frambragts genom brott samt föremål som i övrigt kunde befaras komma till brottslig användning. Motiven till förändringarna handlade om att det inte ansågs tillfredsställande att brottsling, trots avtjänat straff, fortsatt skulle ha besittning till eventuellt utbyte. Man framförde även en önskan om att så långt som möjligt motverka lockelsen av att begå brott genom att kunna förverka vinningen.¹⁸

1965 överfördes bestämmelserna om förverkande till brottsbalkens 36 kap. och delades upp i fem paragrafer.

1968 genomfördes en reform av förverkandelagstiftningen. Av störst betydelse var att man breddade den allmänna regeln i 36 kap. 1 § BrB och att utbyte av brott därmed skulle förverkas oavsett brottstyp.¹⁹ Motiven till lagförändringarna handlade om att modernisera BrB regler och skapa mer enhetliga normer för förverkandelagstiftning.²⁰

Stöldgodslagen och möjlighet att ta egendom i förvar infördes 1975 då man ansåg att 1968 års lagstiftning hade sina brister avseende hur man skulle hantera gods som uppenbarligen hade frånhänts annan genom brott men som saknade ägare. Det inträffade att brottslingen i dessa situationer fick behålla den orättmätigt åtkomna egendomen vilket man ville korrigeras.²¹

1982 infördes den förverkanderegeln som nu återfinns i 36 kap. 4 § BrB, förverkande av ekonomiska fördelar som har uppstått till följd av brott som är begånget i näringsverksamhet. De straff för brott som begicks inom näringsverksamhet ansågs inte tillräckliga eller i viss utsträckning obetydliga i förhållande till de vinster och besparingar som företag kan göra till följd av regelöverträdelser. Straff som kunde aktualiseras utsträckte sig

¹⁸ Prop. 1948:80, s. 74

¹⁹ Prop. 1968:79, s. 45 ff.

²⁰ Prop. 1968:79, s. 1

²¹ Prop. 1974:124, s. 49

en endast till ställföreträdare eller anställd.²² Utgångspunkten var därför ett reformbehov för att kunna bekämpa ekonomisk brottslighet.²³

1987 utvidgades möjligheterna att förverka ytterligare genom att man därefter medgav möjlighet till förverkande även i fall när utbytet motsvaras av skada för enskild. Motiven till förändringarna låg i ett fortsatt missnöje med att förverkande i vissa situationer fortsatt inte kunde ske även om det var uppenbart att egendomen hade åtkommit genom brott.²⁴

2.3.2 FN:s narkotikabrottskonvention

1991 ratificerade Sverige FN:s narkotikabrottskonvention från 1988.²⁵ Narkotikabrottskonventionen har till syfte att förstärka det internationella samarbetet och effektivisera insatserna mot den internationella narkotikahandeln. I förorden till konventionen framgår att man:

Inser sambanden mellan olaglig narkotikahandling och annan organiserad brottslig verksamhet, vilka underminerar staternas lagliga ekonomier och utgör ett hot mot deras stabilitet, säkerhet och suveränitet.

Konventionens krav om förverkande krävde dock inte några större förändringar av det svenska förverkandestitutets utformning.²⁶ I den s.k. Palermokonventionen²⁷, antagen år 2000, vilken kan ses som en komplettering till narkotikabrottskonventionen, har man sökt att hantera frågan om organiserad brottslighet som en internationell helhet och nå gemensamma åtgärder mot den organiserade brottsligheten. Tillträdet till Palermokonventionen föranledde inte några lagändringar för svensk del.²⁸

2.3.3 Förverkandekonventionen

1990 antog Europarådets ministerråd en konvention om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott.²⁹ Syftet med konventionen var att utveckla och förstärka samarbetet bl.a. för att kunna förverka vinsterna från allvarigare brottslighet. Man sökte harmonisera lagstiftningen i anslutna länder i syfte att kunna verkställa ett i en annan stat meddelat beslut om förverkande samt att kunna vidta säkerhetsåtgärder för att säkra ett framtida förverkande.³⁰

Länderna skulle anpassa sin lagstiftning genom att möjliggöra förverkande av hjälpmedel och vinning av brott eller egendom som motsvarar värdet av vinningen av brott.

²² Prop. 1981/82:142, s. 4-5

²³ Prop. 1981/82:142, s. 7

²⁴ Prop. 1986/87:6, s. 71

²⁵ Förenta nationernas konvention den 19 december 1988 mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen

²⁶ Prop. 1990/91:127, s. 24 ff.

²⁷ Förenta nationernas konvention den 15 november 2000 mot gränsöverskridande organiserad brottslighet, Palermokonventionen

²⁸ Prop. 2002/03:146

²⁹ Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, ETS No. 141

³⁰ Prop. 1995/96:49, s. 6

Sverige tillträdde konventionen 1996 och utnyttjade möjligheten till begränsning och förklarade att konventionens bestämmelse endast var tillämplig på sådant utbyte och sådana hjälpmedel vid brott som kunde förverkas enligt bestämmelserna i BrB, narkotikastrafflagen (1968:64) eller lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel. Avseende annan brottslighet förbehöll man sig rätten att, i den utsträckning som var motiverat med hänsyn till brottstypen, föreskriva förverkande i mer begränsad omfattning.³¹

I propositionen som föregick tillträdet av förverkandekonventionen framhöll man att:

*Organiserad internationell brottslighet och annan allvarlig kriminalitet ger ofta upphov till stora vinster. En viktig del av brottsbekämpningen är därför att beröva gärningsmännen vinsterna av deras verksamhet.*³²

Vidare konstaterar man att den ökande rörligheten mellan olika länder medför att ett utvecklat och väl fungerande internationellt samarbete är en förutsättning för en effektiv brottsbekämpning.³³

2.3.4 Förverkandeutredningen

Under 1997 tillsatte regeringen den s.k. Förverkandeutredningen. Utredningens uppdrag var ett led i *statsmakternas strategi i kampen mot ekonomisk och annan grov organiserad brottslighet, särskilt narkotikabrottsligheten*, och hade bl.a. sin grund i hur utvecklingen visat att hithörande brottslighet hade gett mycket stora vinster.³⁴ De ursprungliga direktiven bestod av att se över förverkandeinstitutet, att utarbeta förslag till effektivare förverkanderegler samt att undersöka möjligheterna att införa en utvidgad form av förverkande inriktad på den ovan givna typen av brottslighet. En utgångspunkt för utredningen var att överväga i vilken utsträckning de långtgående förverkanderegleringar som införts i vissa andra länder borde användas som riktmärke för eventuella förändringar i Sverige. I ett tilläggsdirektiv gavs även i uppgift att utreda de eventuella lagändringar avseende möjligheter att förverka vinning och hjälpmedel som skulle krävas för att till fullo uppfylla Förverkandekonventionens föreskrifter.³⁵

De mest centrala förändringar som utredningen föreslog var en ny förverkandeform man kallade utvidgat förverkande, vilken i än högre utsträckning skulle ta sikte mot att komma åt utbyten från brottslig verksamhet. Den föreslagna formen av förverkande innebar att om någon döms för brottslighet av mera allvarlig beskaffenhet skulle värdet av lagöverträdarens egendom kunna förverkas till den del åklagaren förmår göra sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet eller annars motsvarar utbyte av sådan verksamhet.³⁶ Utöver denna nya form av förverkande föreslogs även, i anledning av tilläggsdirektivet, komplettering

³¹ Prop. 1995/96:49, s. 9

³² Prop. 1995/96:49, s. 5

³³ Prop. 1995/96:49, s. 7

³⁴ SOU 1999:147, s. 65

³⁵ SOU 1999:147, s. 65-66

³⁶ SOU 1999:147, s. 69

av det befintliga regelverket. Detta skulle ske genom att förverkande även skulle kunna ske av föremål som varit avsedd för brottslig användning. Därutöver föreslog man att huvudregeln i 36 kap. 1 § BrB även skulle kunna tillämpas inom specialstraffrätten, i de gärningar vilka stadgas fängelse i mer än ett år. Motsvarande utvidgning föreslogs också i fråga om tillämpningsområdet för bestämmelsen om hjälpmedel i 36 kap. 2 § BrB.

2.3.5 EU

EU-samarbetet vidgades genom Maastrichtfördraget till att även omfatta rättsliga och inrikes frågor (den s.k. tredje pelaren). Straffrättsliga frågor blev därmed föremål för samarbete inom EU.³⁷

1997 antog rådet en handlingsplan mot den organiserade brottsligheten vilken innehöll ett antal riktlinjer och rekommendationer.³⁸ I enlighet med handlingsplanens rekommendationer inrättades redan under 1997 en sektorövergripande arbetsgrupp mot den organiserade brottsligheten vilken utarbetar olika gemensamma åtgärder, deklARATIONER och resolutioner.

Under 1998 arbetade gruppen fram en gemensam åtgärd om bl.a. förverkande av hjälpmedel av brott,³⁹ vilken samma år antogs av EU:s ministerråd för rättsliga och inrikes frågor. Den gemensamma åtgärden var avsedd att komplettera Europarådets Förverkandekonvention från 1990, bl.a. genom att medlemsstaterna skulle ta bort eller begränsa sina reservationer till förverkandekonventionens bestämmelser.⁴⁰

2001 antog EU:s råd ett rambeslut där den gemensamma åtgärdens krav om att begränsa reservationer gentemot förverkandekonventionen upprepades.⁴¹ I ingressen till rambeslutet framgår att den grova brottsligheten får allt större konsekvenser, att det är av vikt att harmonisera den nationella straffrätten samt att då penningtvätt är en central del av den organiserade brottsligheten så är det av stor vikt att *konkreta åtgärder* för bl.a. förverkande vidtas. Centralt för Sverige var rambeslutets bindande föreskrifter om att inga reservationer fick göras om brottet bestraffas med frihetsberövande eller frihetsberövande åtgärd där högsta straffet är mer än ett år.

Även om Sverige konstaterade att vissa lagändringar var oundvikliga ifrågasatte man nödvändigheten av så genomgripande förändringar Förverkandeutredningen föreslagit. Med anledning därav ansåg man att frågan ytterligare borde övervägas, vilket skulle ske i den fortsatta beredningen av Förverkandeutredningens betänkande.⁴²

2005 antogs ytterligare ett rambeslut, vilket handlade om förverkande av vinning från brott.⁴³ Rambeslutet syftade till att skapa nya gemensamma minimiregler när det gäller förverkande av egendom som har anknytning till brott. I ingressen till utkastet till rambeslutet framgår att:

³⁷ Wersäll, F., s. 666

³⁸ EGT 97/C 251/01

³⁹ 98/699/RIF

⁴⁰ Prop. 2000/01:58, s. 4

⁴¹ 2001/500/RIF

⁴² Prop. 2000/01:58, s. 15

⁴³ 2005/212/RIF

Det viktigaste motivet för den gränsöverskridande organiserade brottsligheten är ekonomisk vinning. Ett effektivt förebyggande och bekämpande av den organiserade brottsligheten bör därför fokuseras på spårande, frysning, beslag och förverkande av vinning av brott. Detta försvåras bl.a. av skillnaderna i medlemsstaternas lagstiftning på detta område. Det har i andra sammanhang framhållits vikten av att förstärka insatserna för att bekämpa internationell organiserad brottslighet, såsom penningtvätt, och förbättra samt vid behov tillnärma nationella bestämmelser som gäller beslag och förverkande av vinning av brott.⁴⁴

Enligt rambeslutet skulle medlemsstaterna möjliggöra att helt eller delvis förverka vinning och hjälpmedel som härrör från brott vilka kan leda till frihetsberövande i mer än ett år, eller egendom som motsvarar sådan vinning. Medlemsstaterna skulle därutöver införa regler som gjorde det möjligt att förverka egendom från personer som dömts till vissa särskilt allvarliga brott även om egendomen inte kan härledas till just det konkreta brottet.

Utkastet hade tidigare godkänts av Sverige⁴⁵ och lagändringar genomfördes i enlighet med rambeslutet på sådant sätt att; BrB:s regler om utbyte, hjälpmedel samt kostnader i samband med brott blev tillämpliga även inom specialstraffrätten i de fall det är föreskrivet fängelse i mer än ett år, inom vissa specialstraffrättsliga författningar utvidgades förverkandebestämmelserna och inom immaterialrättsliga författningar infördes särskilda förverkandebestämmelser. Dessutom lagstodgades att egendom som trätt i stället för utbyte, avkastning av utbyte och avkastning av det som trätt i stället för utbyte skall kunna förverkas.⁴⁶

Som utgångspunkt för reformen upprepade man i propositionen rambeslutets argument om att ekonomisk vinning utgör en av de främsta drivkrafterna bakom en stor del av kriminaliteten och att kunna förverka utbytet av brott utgör därför en central del av den brottsbekämpande verksamheten. Man framhöll även att det fördjupade internationella samarbetet och harmoniseringen är nödvändigt för att möta en alltmer organiserad och internationaliserad brottslighet.⁴⁷

Avseende ett moment i rambeslutet avstod man från lagändringar. Det rörde skyldigheten för medlemsstaterna att vidta åtgärder för att kunna förverka egendom från personer som dömts för vissa allvarigare brott, även om egendomen i fråga inte kan knytas till det konkreta brottet. 2008 genomfördes dock de åtaganden som man tidigare bortsett från. Lagändringar genomfördes därmed som möjliggjorde att det vid viss allvarlig brottslighet blev möjligt att förverka utbyte och även utbyte av en inte närmare preciserad brottslig verksamhet. För sambandet mellan det som förverkas och den brottsliga verksamheten infördes ett sänkt beviskrav i förhållande till vad som i allmänhet gäller i brottmålsprocessen. De nya möjligheterna att förverka gick under namnet Utvidgat förverkande.

⁴⁴ Prop. 2003/04:166, s. 5-6

⁴⁵ Prop. 2003/04:166

⁴⁶ Prop. 2004/05:135

⁴⁷ Prop. 2004/05:135, s. 71

2.3.6 Sammanfattning

En successiv vidgning av förverkandeinstitutets har skett sedan 1948 och 1864 års strafflagstiftning fram till dags datum. Ett bärande argument under hela denna utveckling har varit vikten av att det inte skall löna sig att begå brott. Den preventiva tanken om att incitamenten att begå brott skall minska om vinsterna blir mindre har redan tidigt i utvecklingsstadiet varit centralt.

Fram till slutet av 1980-talet behandlas utvecklingen av förverkandeinstitutet framförallt som en nationell fråga. Den internationella kontexten finns inte såsom en direkt påverkande faktor eller något som man lägger en väsentlig vikt på vid motivbeskrivningen till varför man vidgar förverkandeinstitutet.

Under 1980-talet blir vinster från ekonomisk brottslighet centrala motivfaktorer för vidgning av förverkandeinstitutet.

Från slutet av 1980-talet och framåt blir den internationella inverkan på förverkandeinstitutets utveckling och dess vidgning allt mer intensivt, vilket ytterligare intensifieras genom EU-inträdet. Under samma tidsperiod sker också vissa förändringar i den rättspolitiska retoriken som motiverar expansionen av förverkandeinstitutet. Begreppet organiserad brottslighet och hoten från denna form av brottslighet får successivt ett allt större utrymme. Centralt blir också hur man pekar på ekonomiska vinster såsom drivkraft för brottslighet samt vikten av att i brottsbekämpningen rikta in sig på att komma åt dessa vinster.

3 Utvidgat förverkande

I kap. 3.1 ges först en beskrivning av rambeslutet som utformningen av utvidgat förverkande bygger på. Därefter ges i kap. 3.2 en beskrivning av den svenska bestämmelsen. I kap. 3.3 ges en sammanfattning.

3.1 Förverkanderambeslutet

Som primärt motiv till rambeslutets föreskrifter framgår, precis som i utkastet, att:

Det viktigaste motivet för den gränsöverskridande, organiserade brottsligheten är ekonomisk vinning. Ett effektivt förebyggande och bekämpande av den organiserade brottsligheten bör därför fokuseras på spårande, frysning, beslag och förverkande av vinning av brott.

Rambeslutets centrala bestämmelser återfinns i artikel 2-4.

I artikel 2.1 framgår att varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att se till att, helt eller delvis, kunna förverka hjälpmedel och vinning som härrör från brottsliga gärningar som kan bestraffas med frihetsberövande i mer än ett år eller egendom vars värde motsvarar sådan vinning.

I artikel 3.1 framgår vilka brott som skall kunna utlösa den aktuella typen av förverkande. Det rör sig primärt om brott som har begåtts inom ramen för en kriminell organisation⁴⁸ och som dessutom omfattas av något av följande rambeslut:

- rambeslutet om förstärkning av skyddet mot förfalskning av euron,
- rambeslutet om penningtvätt,
- rambeslutet om bekämpande av människohandel,
- rambeslutet om förhindrande av hjälp till olaglig inresa, transitering och vistelse,
- rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi, och
- rambeslutet om minimibestämmelser för brottsrekvisit och påföljder för olaglig narkotikahandel.

Förverkande skall även kunna utlösas av att någon har dömts för ett brott som omfattas av rambeslutet om bekämpande av terrorism.

I samtliga fall gäller som tilläggsförutsättning att det för brottet är föreskrivet ett straffmaximum på minst fem till tio år⁴⁹ och att brottet är av sådan karaktär att det kan ge ekonomisk vinst.

I artikel 3.2 anges att det ska vara möjligt att förverka egendom som på visst sätt visas härröra från den dömdes brottsliga verksamhet. För att åstadkomma detta anvisas medlemsstaterna tre alternativa vägar, mellan vilka valet är fritt. Förverkande ska således kunna ske antingen:

⁴⁸ Med begreppet kriminell organisation gäller den mening begreppet har enligt rådets gemensamma åtgärd 98/733/RIF, se denna definition i kap. 5.1

⁴⁹ Ett undantag är penningtvätt, där endast ett straffmaximum på minst fyra år är tillräckligt

a) om en nationell domstol på grundval av specifika sakförhållanden är fullständigt övertygad om att egendomen i fråga härrör från den dömda personens brottsliga verksamhet, under en period som föregår domen för ett brott enligt punkt 1 som anses rimlig av domstolen med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, eller, alternativt,

b) om en nationell domstol på grundval av specifika sakförhållanden är fullständigt övertygad om att egendomen i fråga härrör från liknande brottslig verksamhet av den dömda personen, under en period som föregår domen för ett brott enligt punkt 1 som anses rimlig av domstolen med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, eller, alternativt,

c) om det är fastställt att värdet av egendomen inte står i proportion till den dömda personens lagligen förvärvade inkomst och en nationell domstol på grundval av specifika sakförhållanden är fullständigt övertygad om att egendomen i fråga härrör från denna dömda persons brottsliga verksamhet.

Enligt artikel 3.3, som är fakultativ, får medlemsstaterna vidare överväga att införa regler som utsträcker förverkandemöjligheterna till egendom som har förvärvats av den dömdes närstående och egendom som har förts över till en juridisk person som den dömda ensam eller tillsammans med sina närstående har ett avgörande inflytande över.

I artikel 3.4 framgår att medlemsstaterna får tillämpa andra förfaranden än straffrättsliga för att, i enlighet med artiklarna 3.1-3.3, ta i anspråk den dömdes egendom.

I artikel 4 följer en skyldighet för medlemsstaterna att sörja för att den som blir föremål för förverkande enligt bl.a. artikel 3 har tillgång till effektiva rättsmedel.

Medlemsstaterna är skyldiga att införa en ordning i enlighet med rambeslutets bestämmelser. Rambeslutet är dock av minimikaraktär vilket gör det möjligt för medlemsstaterna att införa mer långtgående bestämmelser.

3.2 Sveriges lagutformning

Möjligheterna till utvidgat förverkande återfinns i 36 kap. 1 b § där det framgår att:

Döms någon för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse i sex år eller mer och har brottet varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte, ska även i annat fall än som avses i 1 § egendom förklaras förverkad, om det framstår som klart mera sannolikt att den utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet. I stället för egendomen får dess värde förklaras förverkat.

Har brottet varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte, gäller första stycket också om någon döms för

- 1. människohandel enligt 4 kap. 1 a § fjärde stycket, koppleri, ocker som är grovt, olovlig befatning med falska pengar som är grovt, eller grovt dobbleri,*
- 2. narkotikabrott enligt 1 § narkotikastrafflagen (1968:64) eller olovlig befatning med narkotikaprekursorer enligt 3 b § första stycket samma lag,*
- 3. dopningsbrott enligt 3 § första stycket lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller grovt dopningsbrott enligt 3 a § samma lag,*
- 4. narkotikasmuggling enligt 6 § första stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling, eller*

5. människosmuggling enligt 20 kap. 8 § första stycket utlänningslagen (2005:716) eller organiserande av människosmuggling enligt 20 kap. 9 § första stycket samma lag.

Vad som sägs om förverkande i första och andra styckena gäller också om någon döms för försök, förberedelse eller stämpling till ett brott som avses där.

Förverkande enligt denna paragraf får inte beslutas om det är oskäligt.

I anslutning till den nya bestämmelsen utformades även specifika bestämmelser för mot vem utvidgat förverkande kan ske. Enligt 5 a § kan förverkande enligt 1 b § ske hos:

- 1. gärningsmannen eller annan som medverkat till det brott som förverkandet grundas på,*
- 2. den som förvärvat egendomen genom bodelning eller på grund av arv eller testamente eller genom gåva,*
- 3. den som förvärvat egendomen på annat sätt och därvid haft vetskap om eller skäligen anledning att anta att egendomen har samband med brottslig verksamhet.*

Möjligheterna att även rikta talan om förverkande av brottslig verksamhet mot annan än den som begått det förverkandeutlösande brottet medförde att en ny lag stiftades: lag (2008:369) om förfarandet vid förverkande av utbyte av brottslig verksamhet i vissa fall stiftades.

I 1 § framgår att lagen innehåller bestämmelser om förfarandet vid förverkande av brottslig verksamhet och då frågan inte rör någon som är tilltalad för brott.

I 2 § framgår att efter särskild talan prövar tingsrätt en fråga enligt 1 §.

I 3 § framgår att talan enligt denna lag inte får väckas förrän domen i målet om det förverkandegrundande brottet har vunnit laga kraft. Talan skall dessutom väckas inom ett år därefter.

I 4 § finns en möjlighet att, om saken kan utredas tillfredsställande, få avgöra målet trots att den mot vilken talan riktas har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit.

3.2.1 Övergripande utgångspunkter

Genom rambeslutets bindande verkan är Sverige ålagd att införa en ordning som medger att om en person dömts för visst eller vissa allvarligare brott skall förverkande av dennes egendom kunna ske utan att denna egendom kan knytas till det konkreta brottet.

Det övergripande och vägledande syftet vid utformningen var, med hänvisning till rambeslutet, att:

framförallt att komma åt de ekonomiska vinsterna som görs inom ramen för organiserad brottslighet.⁵⁰

Utifrån denna utgångspunkt framhåller man att då ett beslut om förverkande innebär att den som avses med beslutet berövas rätten till den förverkade egendomen måste det ställas höga krav på förutsebarhet och rättssäkerhet. Man anser dock att det framstår både som rimligt och godtagbart utifrån rättssäkerhetssynpunkt att rikta ett antagande om att den som begått ett

⁵⁰ Prop. 2007/08:68, s. 50

allvarligt brott även kan ha vinster från annan brottslighet, som är möjliga att förverka.⁵¹

Primärt var man, såsom utgångspunkt för lagutformning, tvungen att välja en av de i rambeslutet tre presenterade modellerna.

Man konstaterar att i första och andra modellen uppställs samma förutsättningar, men den andra modellen anger dessutom att egendomen som förverkas ska härröra från den dömdes *liknande brottslighet*. Genom att i den andra modellen uppställa ett krav på att den brottsliga verksamheten skall likna det brott som lagöverträdaren döms för ger betydligt mindre utrymme än den första modellen och skulle verka hämmande på möjligheterna att eliminera vinsterna. Inskränkningen skulle heller inte tillföra några fördelar ur rättssäkerhetshänseende. Man avvisar därmed den andra modellen.⁵²

Avseende den första och tredje modellen konstaterar man att skillnaden mellan modellerna ligger i att i den första antyds något slags tidsmässigt samband mellan det som skall förverkas och den brottsliga verksamheten, dock utan att den brottsliga verksamheten på visst sätt preciseras. Den tredje modellen riktar snarare in sig på den dömdes ekonomiska förhållanden.⁵³

Enligt regeringen framstår det som mindre lämpligt att som enda utgångspunkt för möjligheten att tillgripa den nya förverkandeformen uppställa en bedömning om hur vissa inkomster är förvärvade lagligen eller inte. Då den första modellen inte lägger hinder för ett sådant synsätt framstår den som lämpligast varför man valde den som utgångspunkt för reglering.⁵⁴

Med alternativet i artikel 3.2 a som utgångspunkt framhåller man att det inte är meningsfullt att införa en ny förverkandereform som riskerar att endast få begränsat genomslag. Enligt regeringen måste det finnas en beredskap att gå utöver rambeslutets bestämmelser vid utarbetandet av den nya regleringen.⁵⁵

3.2.2 Brottsomfattas

I rambeslutets artikel 3.1 framgår att den nya förverkandeformen skall möjliggöra förverkande av egendom som tillhör en person som dömts för ett brott som begåtts inom ramen för en kriminell organisation.⁵⁶

I den svenska utformningen av detta minimikrav har man valt att inte begränsa sig till formuleringen *kriminell organisation*. I stället framgår i 36 kap. 1 b § första stycket BrB att ett *brott för vilket är föreskrivet fängelse i sex år eller mer* är det enda krav som uppställs avseende brottstyp. I andra stycket finns dessutom ett antal brott där straffvärdet är lägre men där första styckets bestämmelser ändå kan aktualiseras.

⁵¹ Prop. 2007/08:68, s. 50

⁵² Prop. 2007/08:68, s. 51

⁵³ Prop. 2007/08:68, s. 51

⁵⁴ Prop. 2007/08:68, s. 51

⁵⁵ Prop. 2007/08:68, s. 52

⁵⁶ Se ovan kap. 2.2.1

Motiven för denna mer långtgående generella gräns på sex år i straffskalan har sin grund i de nackdelar man anser är behäftat med att i lagtexten räkna upp ett antal förverkandeutlösande brottstyper.

Att, såsom i rambeslutet, använda sig av begreppet *kriminell organisation* anser man vara främmande för svensk rätt och bör därför inte användas som avgränsning för förverkandeformens tillämpningsområde. Man vill inte heller införa någon annan begränsande formulering, föreslagen av remissinstanser, såsom *brottslighet som utövas systematiskt*.⁵⁷

Vid bedömningen av vilken straffskala som den nya förverkandeformen ska tillämpas på framhåller man att utvidgat förverkande är en helt ny form av rättsverkan varför viss försiktighet är påkallad vid avgränsningen av de brott som ska vara förverkandeutlösande. Med hänvisning härtill anser man att en gräns på sex år eller mer i straffskalan är en lämplig avvägning. Genom denna utformning kommer de brott som enligt rambeslutet artikel 3 omfattar kunna utlösa att förverkande sker.⁵⁸

I 36 kap. 1 b § andra stycket BrB finns dessutom ett antal uppräknade brott där kravet på straffskalan om minst sex år är undantagna. Redan genom den generella regeln om ett minimum om sex år i straffskalan uppfyller man rambeslutets föreskrifter avseende förverkandeutlösande brottstyper. Genom bestämmelsen i andra stycket vidgar man ytterligare möjligheterna att förverka i förhållande till de krav rambeslutet uppställer.

Motiven till att man, avseende vissa specifika brottstyper, ville gå utanför straffskalebegränsningen var, för det första, att det skulle vara fråga om ett brott som är av den karaktären att det typiskt sett är ägnat att generera stora vinster. För det andra bör det röra sig om brottstyper som ofta bedrivs i mer eller mindre organiserade former. För det tredje bör det vara fråga om brottslighet som till sin karaktär är särskilt samhällsfarlig eller på annat sätt är skadlig.⁵⁹

I 1 b § första stycket framgår att för att kunna förverka krävs att huvudbrottet i fråga brottet har varit av *beskaffenhet av att kunna ge utbyte*. Även om en liknande begränsning inte återfinns i det i rambeslutet valda alternativet så finns i artikel 3.2 en generell föreskrift om att brottet skall vara av sådan karaktär att det kan ge ekonomisk vinst.

I propositionen framhåller man att utifrån syftet att dra in utbyte av brottslig verksamhet skulle det föra allt för långt om alla brott med en straffskala innefattande sex års fängelse eller mer skulle komma i fråga som förverkandeutlösande brott. Som exempel framhålls att sexualbrott normalt sett inte begås för vinnings skull.⁶⁰ Termen är därmed ägnad att ha en begränsande verkan men ytterligare avvägningar angående innebörden av begreppet *beskaffenhet av att kunna ge utbyte* väljer man att överlämna till domstolarnas bedömning.

⁵⁷ Prop. 2007/08:68, s. 54-55

⁵⁸ Prop. 2007/08:68, s. 54-55

⁵⁹ Prop. 2007/08:68, s. 56-57

⁶⁰ Prop. 2007/08:68, s. 59

3.2.3 Vad förverkandet får avse

I rambeslutets artikel 3.2 a framgår att det skall finnas ett samband mellan egendomen som förverkas och personen som döms för brottslig verksamhet på sådant sätt att egendomen i fråga härrör från den dömda personens brottsliga verksamhet. I 36 kap. 1 b § första stycket BrB finns inget sådant krav på samband. Vad som krävs är endast att egendomen *utgör utbyte av brottslig verksamhet*. Man har därmed helt slopat föreskriften i artikel 3.2 a om samband mellan egendom och den dömdes brottsliga verksamhet. Inte heller någon annans specifika person eller specifikt brottsliga gärningar krävs.

Att använda begreppet *brottslig verksamhet* i stället för ordet *brott* motiveras av syftet med den nya förverkandeformen, om att möjliggöra förverkande av egendom som inte kan knytas till och anses utgöra ett utbyte av ett visst konkret brott. Begreppet *brottslig verksamhet* förekommer sedan tidigare i lagtexten när det behöver framhållas att det i ett visst sammanhang inte ställs krav på någon närmare konkretisering av brottsligheten.⁶¹ Exempel på sammanhang där termen används är vid beslut om häktning enligt 24 kap. 1 § RB eller såsom försvårande omständigheter vid påföljdsbedömning enligt 29 kap. 2 § 6 BrB. Begreppet finns dock inte som ett brottsrekvisit.⁶² I promemorian, som föregick propositionen, framgår att begreppet *brottslig verksamhet* ger en bred möjlighet till tillämpning och bör innefatta såväl brottlighet vid ett enda tillfälle som flera brott under en någorlunda sammanhängande tidsperiod, men även enstaka brott inom ramen för en verksamhet som bedrivs i mer eller mindre organiserade former.⁶³

I motiven till att låta den nya förverkandeformen avse egendom som härrör från vilken brottlighet som helst framhåller man primärt att det är en uppenbar fördel att det blir tydligt att förverkandefrågan inte syftar till att utreda och fastställa någons skuld. Syftet är i stället att dra in vinster från en inte närmare preciserad kriminell verksamhet. Dessutom undviker man de gränsdragnings- och tillämpningsproblem som skulle kunna uppkomma i förhållande till åklagarens skyldighet att inleda förundersökningar om brott då en sådan skyldighet föreligger redan när det finns anledning att anta att ett brott har förövats. Ett ytterligare argument är att det framstår som stötande om förverkande inte kunde ske av sedlar som anträffas hos den dömda och som i hög grad kan anses knutna till vissa brott. För de fall att sådana tillgångar inte kan förverkas som utbyte av brott eller hjälpmedel vid brott, bör de i stället vara åtkomliga genom den nya förverkandeformen.⁶⁴

Man framhåller att i vissa fall kan den nya förverkandeformen leda till att egendom förverkas hos en person trots att egendomen härrör från brottslig verksamhet som personen i fråga inte har haft kännedom om. Utifrån de överordnade målen med den nya förverkandeformen anser man dock att detta är en konsekvens man är beredd att ta.⁶⁵

⁶¹ Prop. 2007/08:68, s. 63

⁶² Ds 2006:17, s. 94

⁶³ Ds 2006:17, s. 98

⁶⁴ Prop. 2007/08:68, s. 63

⁶⁵ Prop. 2007/08:68, s. 63

Remissinstanserna framförde viss kritik mot att möjliggöra förverkande av egendom helt utan koppling till den dömdes egen brottsliga verksamhet. Riksdagens ombudsmän, Svea Hovrätt och Justitiekanslern framhöll att det skulle föra allt för långt att tillåta förverkande av egendom som härrör från brottslig verksamhet i vilken den dömden inte har medverkat. Från Falu tingsrätt efterlystes dessutom ett klargörande avseende vad som skall gälla i fråga om den dömdes uppsåt i förhållande till sådan egendom som inte utgör utbyte av hans eller hennes egen brottsliga verksamhet.⁶⁶

I den svenska utformningen återfinns heller inte, såsom i rambeslutets artikel 3.2 a, något krav på att egendomen som är föremål för förverkande skall ha förvärvats en viss tid före det förverkandeutlösande brottet.

Ståndpunkten att slopa kravet på rimlig tidsbegränsning motiveras framförallt av att det i praktiken skulle bli mycket svårt för åklagaren att motbevisa en invändning om att egendom har funnits i vederbörandes ägo under en längre tid än vad som skulle möjliggöra att förverkande skulle kunna ske. En mer fast preciserad tidsbegränsning skulle kunna reducera möjligheterna att tillämpa förverkandeformen avsevärt. Inom ramen för sin skälighetsprövning får domstol dock beakta vilken betydelse det skall tillmätas att egendomen kan ha förvärvats långt före det förverkandeutlösande brottet.⁶⁷

Någon begränsning avseende belopp finns inte heller. Avsaknaden av nedre beloppsbegränsning motiverades framförallt av att man då, i vissa fall, inte fullt ut skulle uppfylla rambeslutets krav. Man framhåller dock att talan om förverkande inte lär aktualiseras vid obetydliga belopp, då syftet med bestämmelsen är att dra in vinsterna från organiserad och annan allvarlig vinningsbrottslighet.⁶⁸

Bestämmelsen om utvidgat förverkande är fakultativ, d.v.s. domstol kan välja att inte tillämpa bestämmelsen trots att alla förutsättningar är uppfyllda. Domstol kan även besluta att partiellt förverkande sker, d.v.s. endast vissa delar av egendomen blir förverkad. Dessa två begränsningar rymms inom den skälighetsbedömning som domstol skall göra. Motiven till att dessa oskälighetsmöjligheter finns är framförallt avsikten om att bestämmelsen är avsedd att få ett brett tillämpningsområde. Dessutom har man på flera punkter avvikit från principer som annars gäller i fråga om möjligheterna att förverka. Man syftar då främst på avsaknaden av kravet på konkret brottslighet samt det sänkta beviskravet. Några övriga ”spärrar” i form av belopp eller tid har man heller inte infört.⁶⁹ Någon övrig konkret vägledning avseende hur domstol i specifika fall bör förhålla sig till vad och hur mycket som skall förverkas ges inte.

I propositionen framgår att vid skälighetsbedömning kan man beakta olika omständigheter; att det förverkandeutlösande brottet har ett lågt straffvärde, att förverkandet i förening med påföljden för det aktuella brottet utgör en alltför kraftig reaktion på brottsligheten eller att den dömden har ålagts annan betalningsskyldighet, att den dömden haft egendomen i besittning under en lång tid eller att handläggningen av åtal eller en

⁶⁶ Prop. 2007/08:68, s. 61

⁶⁷ Prop. 2007/08:68, s. 64

⁶⁸ Prop. 2007/08:68, s. 65

⁶⁹ Prop. 2007/08:68, s. 76-77

förverkandefråga tagit ovanligt lång tid hos de brottsutredande myndigheterna och domstolen.⁷⁰

3.2.4 Sänkt beviskrav

I rambeslutet framgår att när det gäller sambandet mellan den brottsliga verksamheten och det som skall förverkas skall domstolen vara *fullständigt övertygad* om att egendomen härrör från brottslig verksamhet.

I propositionen konstateras att denna formulering ger uttryck för ett beviskrav som måste anses ligga nära det som krävs för en fällande dom i ett brottmål, d.v.s. *starkt bortom rimligt tvivel*. Vidare konstaterar man att i de flesta fall torde det vara mycket svårt att nå en sådan grad av visshet avseende sambandet mellan viss egendom och en icke preciserad brottslig verksamhet. Utifrån det övergripande intresset av att åstadkomma en verkningsfull reglering anser man det därför vara tydligt att beviskravet måste sättas lägre än vad som rambeslutet föreskriver.⁷¹ Förverkandeutredningen hade tidigare föreslagit att beviskravet skulle läggas på nivån att åklagaren skulle göra det *sannolikt* att egendomen härrör från brottslig verksamhet.⁷² Denna nivå på beviskravet ansåg propositionen vara allt för låg. Med hänvisning till att söka nå en *rimligare avvägning mellan kraven på effektivitet i brottsbekämpningen och rättssäkerhet* tog man som utgångspunkt att nivån skall ligga mellan *sannolikt* och *ställt utom rimligt tvivel*.⁷³ Genom att titta på civilrättslig praxis, som innebär att någons påstående om ett visst orsakssammanhang godtas om det vid en helhetsbedömning framstår som klart mera sannolikt än någon förklaring som lämnas från motsidan, anser regeringen att bevisnivån *klart mera sannolikt* uppfyller detta krav på rimlig avvägning mellan krav på effektivitet i brottsbekämpning och rättssäkerhet.⁷⁴

Lagrådet ger medhåll till att för att uppnå syftet med det utvidgade förverkandet kan det höga beviskrav som tillämpas i brottmål inte uppställas, men man poängterar även att beviskravet inte kan sättas så lågt att den enskildes rättssäkerhet äventyras. Angående bevisnivån *klart mera sannolikt* uttalar man att det används i civilrätten i situationer där det finns flera orsakssamband och där det är förenat med särskilda svårigheter att lägga fram en fullständig bevisning om skadeorsaken. Det är ett komparativt beviskrav, vilka hittills varit okända inom straffrätten. Man drar därmed slutsatsen att beviskravet *klart mera sannolikt* är så pass förenat med oklarheter avseende vad bevisningen skall uppnå att det inte kan anses acceptabelt. Detta gäller särskilt då bestämmelsen om utvidgat förverkande kan komma att avse annan egendom än sådan som härrör från den dömdes egen brottslighet samt då talan även kan komma att rikta sig mot en förvärvare av egendomen.⁷⁵

⁷⁰ Prop. 2007/08:68, s. 97

⁷¹ Prop. 2007/08:68, s. 66

⁷² SOU 1999:147, s. 121 ff.

⁷³ Prop. 2007/08:68, s. 66

⁷⁴ Prop. 2007/08:68, s. 66-67

⁷⁵ Prop. 2007/08:68, s. 165-166, exempel på rättsfall från civilrätten där man använt sig av det nämnda beviskravet se NJA 1977 s. 33.

Regeringen försvarade sin ståndpunkt om att det inte kan råda någon oklarhet om vilken lägstanivå som i varje fall måste uppnås då innebörden av de civilrättsliga utslagen medför att det inte räcker med att ett visst förhållande framstår som klart mer sannolikt än ett annat. Man menar även att det krävs att påståendet om det första förhållandet är sannolikt i sig.⁷⁶

Ett flertal remissinstanser framförde även kritik mot att beviskravet var alltför lågt. Sex remissinstanser ansåg att beviskravet var alltför lågt och antingen borde ligga närmare rambeslutets formulering eller det i brottmålsprocessen i övrigt tillämpade beviskravet *ställt utom rimligt tvivel*. Tre remissinstanser ansåg att beviskravet var alltför högt ställt.⁷⁷ Det bör tilläggas att dessa tre remissinstanser; Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Rikspolisstyrelsen, alla är brottsutredande myndigheter.

Oavsett hur den exakta bevisnivån så handlar det om att påvisa sambandet mellan en viss typ av brottslighet begången under en angiven tidsperiod och egendom som tillhör den dömda. Den samlade bilden av den dömdes aktiviteter är av stor betydelse. Viktiga faktorer är bl.a. frånvaro av normala inkomstkällor och daglig sysselsättning under vilka förhållanden egendomen påträffas samt oförklarliga kontantaffärer eller ekonomiska tillgångar som framstår som orimliga. Avseende sambandet med den brottsliga verksamheten bör det krävas viss precisering genom att åklagaren måste kunna ange vilken eller vilka typer av brott det varit fråga om.⁷⁸

Förverkandeutredningen, som förvisso föreslog en än lägre bevisbörda än vad som blev utfallet, konstaterade att mot bakgrund av att åklagaren gör det sannolikt att egendomen i fråga härrör från brottslig verksamhet måste lagöverträdaren presteras en förklaring som medför att detta inte längre kan anses sannolikt, en s.k. förklaringsbörda.⁷⁹

Promemorian, som förvisso föreslog ett något högre beviskrav än vad som blev utfallet, uttalade att *hur beviskravet närmare skall tillämpas kommer givetvis att få utvecklas i praxis*.⁸⁰

3.2.5 Hos vem förverkande får ske

Enligt 36 kap. 5 a § BrB kan utvidgat förverkande även ske mot personer som av den dömda har förvärvat egendom som utgör utbyte av brottslig verksamhet. På denna punkt har rambeslutet lämnat det helt öppnet att reglera åt de olika länderna.

Med hänvisning till utgångspunkten om att regleringen skall skapa så goda förutsättningar som möjligt för att förverkande av utbyte av brottslig verksamhet bör, enligt regeringen, förverkande även kunna riktas mot närstående till den dömda, andra fysiska personer samt vissa juridiska personer.⁸¹

⁷⁶ Prop. 2007/08:68, s. 67

⁷⁷ Prop. 2007/08:68, s. 65-66

⁷⁸ Ds 2006:17, s. 107-108

⁷⁹ SOU 1999:147, s. 126

⁸⁰ Ds 2006:17, s. 116

⁸¹ Prop. 2007/08:68, s. 68

Men man framhåller att den nya regleringen så långt som möjligt bör ansluta till det sätt på vilket befintliga förverkandeformer har reglerats. Avsteg från de befintliga reglerna görs dock på sådant sätt att den nya regleringen kan tillgripas mot andra fysiska personer än den dömden endast i sådana fall där det kan visas att egendomen har förvärvats från den dömden. Det skall inte, såsom vid förverkande av enskilt utbyte, finnas utrymme att förverka egendom av den i vars ställe gärningsmannen var eller den som genom brottet beretts vinning. En möjlighet till utvidgat förverkande i dessa situationer är, enligt regeringen, inte påkallad och inte heller förenlig med strävan att åstadkomma en rättssäker reglering.⁸²

Avseende möjligheterna att förverka hos juridiska personer skall sådant anspråk kunna riktas i de fall då den juridiska personen har förvärvat egendomen av den dömden och genom sin ställföreträdare haft vetskap om eller skälig anledning att anta att egendomen har samband med brottslig verksamhet.⁸³

3.2.6 Utredning, initiering och talan om förverkande

I frågan om initiering och utredning om förverkande av egendom från brottslig verksamhet har man inte gjort några förändringar i processuellt hänseende. Man anser att reglerna för tidigare befintliga förverkandeformer är tillräckliga.

I utredningen tillämpas reglerna om förundersökning i brottmål även på frågan om förverkande. Skulle en fråga om förverkande uppkomma utan omedelbart samband med en förundersökning om brott tillämpas lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.⁸⁴

Utredningen om förverkande av brottslig verksamhet kan komma att avvika något från vad som är vanligt under en förundersökning. Detta då man i högre utsträckning måste rikta in sig på den berördes ekonomiska förhållanden samt undersöka om det finns billighetsskäl som talar för att förverkande bör underlåtas eller ske partiellt.⁸⁵

Angående initieringen av frågan om förverkande av brottslig verksamhet fastslår man att tidigare regler skall gälla, d.v.s. frågan väcks normalt av åklagare men att domstol även har en möjlighet att på eget initiativ besluta om förverkande. Uppgifter som är tillgängliga i målet ligger då till grund för avgörandet.

Avseende talan om förverkande av brottslig verksamhet skiljer man mellan om talan väcks mot den som begått det förverkandeutlösande brottet eller om talan väcks mot annan än den som begått det förverkandeutlösande brottet.

Talan om förverkande av brottslig verksamhet mot den som åtalas för det förverkandeutlösande brottet skall alltid väckas i samband med åtalet. Man skall inte kunna avskilja frågan om utvidgat förverkande i en särskild

⁸² Prop. 2007/08:68, s. 70

⁸³ Prop. 2007/08:68, s. 70

⁸⁴ Se ovan kap. 2.1

⁸⁵ Prop. 2007/08:68, s. 71

talans.⁸⁶ Tidigare praxis står sig därmed på denna punkt. En talan om utvidgat förverkande, byggd på samma förverkandeutlösande brott, i ett senare skede torde därmed vara uteslutet. Ett annat läge uppstår självfallet om den tilltalade på nytt blir åtalad för ett annat förverkandeutlösande brott.

Hur man styrker en brottslig verksamhet kan i det enskilda fallet variera något, men åklagaren måste bevisa att omständigheterna sammantaget visar förekomsten av brottslig verksamhet. Åklagaren måste kunna peka på vilken typ av brottslighet yrkandet grundas på även om enskilda brottstillfällen eller exakt vilken vinning som härrör från dessa inte behöver styrkas. En ungefärlig tidsangivelse för när brotten begicks måste även göras.⁸⁷

I fråga om talan mot annan person än den som åtalas för det förverkandeutlösande brottet skall talan alltid väckas i en särskild ordning i enlighet med lag (2008:369) om förfarandet vid förverkande av utbyte av brottslig verksamhet i vissa fall.⁸⁸ Motiven till denna ordning handlar framförallt om behovet av att en lagakraftvunnen dom måste finnas för att undvika att komplicerade situationer uppstår där två rättegångar om i princip samma sak förs parallellt.⁸⁹ I de generella bestämmelserna om förverkande av egendom som rör annan än den som är tilltalad för brott finns inte någon sådan bestämmelse.

3.2.7 EKMR

EKMR är gällande rätt i Sverige och måste enligt 2 kap. 23 § RF respekteras vid utformningen av varje lag.

Hur EMD, i sin tolkning av EKMR, betraktar förverkande och utvidgat förverkande i synnerhet beror inte på om reaktionen per definition är ett straff i de enskilda staterna. EMD gör en självständig bedömning av en reaktions karaktär.⁹⁰

I Welch-domen konstaterade EMD att förverkande i sig självt inte är att anse som *criminal charge* i konventionens mening. Däremot ansåg man att förverkande har så starka punitiva element att det var att likställa med ett fastställande av straff. Man konstaterade att förverkande har ett preventivt syfte samt åtskilliga drag som erinrade om en vanlig straffpåföljd.⁹¹

I promemorian, men inte i propositionen, behandlades utvidgat förverkandes förenlighet med EKMR. De artiklar som behandlades var: artikel 4 punkt 1 sjunde tilläggsprotokollet samt artikel 6.1.

I artikel 4 punkt 1 sjunde tilläggsprotokollet framgår att man inte får straffas eller på nytt lagföras för ett brott som man redan blivit frikänd eller dömd för.

I artikel 6.1 framgår ett krav på en rättvis rättegång. Med en sådan rättegång förstås flera moment, bl.a. krav på: *en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag.*

⁸⁶ Prop. 2007/08:68, s. 73

⁸⁷ Ds 2006:17, s. 129

⁸⁸ Se ovan kap. 4.2

⁸⁹ Prop. 2007/08:68, s. 74

⁹⁰ Ds 2006:17, s. 64

⁹¹ Se referat av Danelius, H., 1995, s. 533

Angående dubbelbestraffning har EMD i flera mål prövat frågan om förverkande i senare skede. Förfaranden i två skeden har i dessa mål inte ansetts stå i strid med konventionen.

I fallet Phillips mot Storbritannien prövade EMD en engelsk lagbestämmelse som innefattade en presumtion om att viss egendom, tillhörande viss person som dömts för narkotikabrott, utgjort betalning för narkotikabrott och att utbetalningar under en viss tid hade gjorts med medel som härrörde från narkotikahandel. Ett halvår efter det att domen utdömts fastställdes att även förverkande skulle ske, med ett subsidiärt fängelsestraff. Bestämmelsens förenlighet med EKMR prövades utifrån artikel 6.2, oskyldighetspresumtionen och artikel 6.1.

EMD konstaterade att eftersom Phillips redan före beslutet om förverkande av vinning hade befunnits skyldig till brott, fann man att Phillips, när detta beslut fattades, inte längre kunde presumeras vara oskyldig. Förverkandeprocessen var enligt EMD närmast att jämföras med andra förfarande som gällde fastställande av påföljd. Artikel 6.2 var därför inte tillämplig i detta fall. Artikel 6.1 ansåg man vara tillämplig. Men den utformade regeln stod inte i strid med artikeln då den var förenad med vissa rättssäkerhetsgarantier. De garantier man syftade till bestod i att Phillips själv kunde visa att han förvärvat sin egendom på annat sätt än genom narkotikahandel. Presumtionen var heller inte tillämplig om det fanns en allvarlig risk för att dess tillämpning skulle leda till ett orättvist resultat.⁹²

Slutsatsen man i promemorian drog utifrån EMD:s praxis var att det är tveksamt om utvidgat förverkande ens aktualiserade artikel 4 punkt 1 sjunde tilläggsprotokollet. I fall att den skulle vara tillämplig stod den svenska utformningen av utvidgat förverkande inte i strid med konventionen. Kravet på rättvis rättegång i artikel 6.1 ansåg man vara tillämplig men utifrån bl.a. utgången i Phillips mot Storbritannien ansåg man inte att den svenska utformningen riskerade att stå i strid med artikeln.⁹³

3.3 Sammanfattning

Genomgången visar att Sverige i sin implementering av rambeslutet på flera punkter gått längre än de minimiföreskrifter som rambeslutet har stadgat.

Avseende de brottstyper som skall kunna fungera såsom förverkandeutlösande vill man inte begränsa sig. Man vill inte heller låta sig styras av en så pass vag term som organiserad kriminalitet varför en sådan formulering, såväl i lagtext som i förarbete, inte införs.

Avseende vad förverkandet kan omfatta går man längre än rambeslutet då man inte uppställer något krav på samband mellan personens brottsliga verksamhet och den egendom som skall förverkas. Inte heller uppställs något krav på tidsbegränsning beträffande när egendomen, som är föremål för förverkande, skall ha förvärvats.

Man har infört ett lägre beviskrav än det som föreskrivs i rambeslutet genom introducering av bevisnivån *klart mera sannolikt*.

⁹² Se referat av Danelius, H., 2001, s. 806-807

⁹³ Ds 2006:17, s. 67

Gentemot vem en talan om förverkande får rikta sig mot lämnar rambeslutet det öppet för medlemsländerna att avgöra. Den svenska utformningens hållning har i denna fråga varit att i så pass hög utsträckning som möjligt ansluta sig till hur övriga förverkandeformer har reglerats. Vissa begränsningar, i förhållande till dessa bestämmelser, har dock gjorts.

Avseende det processuella regelverket har några större förändringar inte ansetts nödvändiga. Angående möjligheterna att förverka mot annan än den som begått det förverkandeutlösande brottet finns en ny lag som framförallt syftar till att undvika att komplicerade situationer uppstår genom parallella rättegångar.

I de fall man har gått utöver vad rambeslutet föreskriver motiveras det framförallt av att få verkningfulla bestämmelser utifrån det övergripande syftet om att eliminera vinsterna från den organiserade kriminaliteten.

Den svenska utformningen av utvidgat förverkande har inte ansetts stå i strid med några föreskrifter i EKMR.

4 Norges bestämmelser om förverkande

I kap. 4.1 ges först en kort beskrivning av de norska huvudbestämmelserna om förverkande. Därefter ges i kap. 4.2 en fördjupad beskrivning av de norska möjligheterna till utvidgat förverkande. Löpande jämförelser görs med motsvarande svenska bestämmelser. Redovisning görs även för studien av den norska praxisen. I kap. 4.3 ges en sammanfattning.

4.1 Huvudbestämmelser

Huvudbestämmelserna i norsk strafflag avseende möjligheterna att förverka överensstämmer i stort med de svenska bestämmelserna. Den norska huvudregeln om förverkande, vilken motsvaras av bestämmelserna i 36 kap. 1 § BrB, återfinns i 34 § SL, där det i första stycket framgår att utbyte av en straffbar handling skall förverkas, men att detta förverkande kan reduceras eller helt falla bort om rätten anser det vara orimligt.

I andra stycket definieras *utbyte* såsom innefattande förmögenhetsgods som trätt istället för utbytet samt avkastning och andra fördelar av utbytet.

I samma stycke framgår även att utgifter inte kan dras av. Undantag från denna bruttomodell kan göras och i praxis framgår att undantag görs framförallt inom ramen för det övergripande syftet om att det inte skall löna sig att begå straffbara handlingar.⁹⁴

I tredje stycket framgår att i stället för förmögenhetsgodset kan ett belopp, som motsvarar förmögenhetsgodsets värde, förverkas.

I fjärde stycket framgår att förverkandet företas gentemot den som utbytet tillfaller direkt vid handlingen. Med detta förstås att det som utgångspunkt inte finns något sammanhang mellan straff- och förverkandansvar. Genom kravet att utbytet tillfaller någon *direkt* ligger en viktig begränsning då stöd därmed inte finns för förverkande hos personer som indirekt gynnas av den dömdes förbättrande ekonomi.⁹⁵ Avseende sambandet mellan lagöverträdaren och utbytet finns i samma stycke en presumptionsregel om att egendomen som är föremål för förverkande har tillfallit den dömda såvida han inte gör sannolik att denna har tillfallit någon annan, d.v.s. en omvänd bevisbörda.

4.2 Utvidgat förverkande

Sedan 1999 har Norge haft en bestämmelse om utvidgat förverkande motsvarande den nya svenska bestämmelsen i 36. Kap 1 b § BrB. De övergripande motiven för införseln av paragrafen formulerades primärt av det norska Justitiedepartementet som 1995 gav i uppgift till utredande

⁹⁴ Dyrnes, A-M., 2004, s. 36 ff.

⁹⁵ Matningsdal, M. & Bratholm, A., s. 237

myndigheter att granska det dåvarande förverkandeinstitutet. I motiven till granskningen angavs att:

Inndragning av utbytte er et vesentlig element i bekjempelsen av profittmotivert kriminalitet og et særlig viktig virkemiddel mot organisert kriminalitet. Målet er at kriminalitet ikke skal lønne seg. Utbytte fra kriminelle handlinger må heller ikke få danne startkapital til ny kriminell virksomhet. Justisdepartementet har på denne bakgrunn besluttet å nedsette et utvalg som skal utarbeide tiltak for å gjøre inndragning av utbytte fra straffbare handlinger til et sterkere kriminalpolitisk virkemiddel.⁹⁶

I 34 a § SL regleras den norska utformningen av utvidgat förverkande. I paragrafen framgår att:

Utvidet inndragning kan foretas når lovovertræderen finnes skyldig i en straffbar handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte, og han har foretatt

- a. en eller flere straffbare handlinger som samlet kan medføre straff av fengsel i 6 år eller mer, eller forsøk på en slik handling, eller*
- b. minst én straffbar handling som kan medføre straff av fengsel i 2 år eller mer, eller forsøk på en slik handling, og lovovertræderen de siste 5 år før handlingen ble begått, er ilagt straff for en handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte.*

Forhøyelse av strafferammen ved gjentagelse kommer ikke i betraktning.

Ved utvidet inndragning kan alle formuesgoder som tilhører lovovertræderen, inndras hvis han ikke sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på lovlig måte. § 34 tredje ledd gjelder tilsvarende.

Ved utvidet inndragning overfor lovovertræderen kan også verdien av alle formuesgoder som tilhører lovovertræderens nåværende eller tidligere ektefelle, inndras hvis ikke

- a. de er ervervet før ekteskapet ble inngått eller etter at ekteskapet ble oppløst,*
- b. de er ervervet minst fem år før den straffbare handling som gir grunnlag for utvidet inndragning, eller*
- c. lovovertræderen sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på annen måte enn ved straffbare handlinger som han har begått.*

Når to personer bor fast sammen under ekteskapslignede¹ forhold, likestilles det med ekteskap.

Samtidigt som 34 a § infördes gjordes vissa förändringar i det processrättsliga regelverket. Enligt 51 § andra stycket SPL hindrar inte det förhållande att straff har utdömts för ett visst brott att det senare mot den dömda väcks talan om ett på samma brott grundat förverkande, förutsatt att något sådant yrkande inte blev föremål för rättsens prövning i brottmålet. Regeln kodifierar tidigare gällande praxis. Vad som dock utgör en vidgning av tidigare praxis är möjligheten i samma stycke att en i brottmål prövad talan om sakförverkande, knuten direkt till den straffbara gärningen, inte hindrar att det senare framställs yrkande om ytterligare förverkande.⁹⁷

⁹⁶ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 8

⁹⁷ Se även Matningsdal, M. & Bratholm, A., s. 231-234

4.2.1 Villkor för utvidgat förverkande

I 34 a § SL första stycket framgår de grundläggande förutsättningarna för i vilka fall utvidgat förverkande kan komma att aktualiseras.

Bestämmelsen är, precis som den svenska, fakultativ. Möjlighet finns även för rätten att förverka partiellt. I förarbetena uttalas dock att åtalsmyndigheten och rätten bör använda bestämmelsen aktivt och inte endast då det är uppenbart att lagöverträdaren har förvärvat egendomen genom straffbar verksamhet.⁹⁸

I förhållande till huvudbestämmelsen i 34 § skall möjligheterna till utvidgat förverkande endast användas i de fall huvudbestämmelsen inte är tillämplig.⁹⁹

Den nya bestämmelsen har sedan introduceringen 1999 endast använts i begränsad utsträckning och någon markant ökning av vare sig antalet förverkningar eller den totala summan förverkad egendom har inte skett.¹⁰⁰

På ett likartat sätt som den svenska utformningen uppställs ett krav om en straffbar handling med beskaffenhet att kunna ge utbyte samt vissa lägsta krav på det förverkandeutlösande brottets straffskala.

Med beskaffenhet att kunna ge utbyte förstås i den norska lydelsen att det inte behöver påvisas att just den aktuella handlingen har gett sådant utbyte. Vad som krävs är en generell sannolikhet för betydande utbyte, d.v.s. att sådana brottstyper normalt sett ger betydande utbyte.¹⁰¹ Villkoret innebär att utvidgat förverkande inte är aktuellt vid lagbrott som normalt inte ger utbyte. Som exempel nämns mord och sexualbrott.¹⁰² Avseende betydande vinning nämns i förarbetena också en beloppssumma omkring 75 000 NOK.¹⁰³

Bestämmelsen måste dessutom tolkas utifrån att den primärt tar sikte mot personer med en *kriminell livsstil*. Bakgrunden till denna begränsning syftar till att tillse att regeln inte används även om det i det konkreta fallet är uppnått ett betydande utbyte, såsom vid t.ex. ett enskilt inbrott.¹⁰⁴

Frågan om betydelsen av kriminell livsstil har varit uppe till prövning i den norska högsta instansen, Høyesteretten. I rättsfallet Rt-2003-897 dömdes en man för grov narkotikaförbrytelse på grund av innehav, ej omsättning. Høyesteretten konstaterade att utvidgat förverkande tillkom för att effektivisera bekämpandet av organiserad kriminalitet och personer med en kriminell livsstil. Vidare konstaterade man att den dömda personen knappast kunde anses tillhöra den primära målgruppen av kriminell livsstil som lagen tar sikte emot. Att bestämmelsen primärt tar sikte på dessa grupper och personer ansåg man dock inte utesluta att en vidare tillämpning av bestämmelsen kunde göras varför även personer som inte direkt kan anses vara del av en organiserad brottslighet eller i övrigt har en kriminell

⁹⁸ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 69, NOU 1996:21, s. 109-110

⁹⁹ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 30

¹⁰⁰ Dyrnes, s. 17-18, Den nämnda statistiken sträcker sig dock endast fram till 2004

¹⁰¹ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 67

¹⁰² NOU 1996:21, s. 132

¹⁰³ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 67, Enligt rättsfallet Rt-1999 s.1299 ligger gränsen nu något högre än detta belopp

¹⁰⁴ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 67-68

livsstil även kan omfattas av det utvidgade förverkandet. I rättsfallet påpekade man att ordningen med omvänd bevisbörda medför att domstolarna bör vara varsamma avseende omfånget av förverkandet i de fall man är utanför bestämmelsens primära målgrupp.

I rättsfallet Rt-2004-1126 konstaterades att även om personen som dömts knappast kunde anses tillhöra den primära gruppen så var det begångna brottet var av sådan art att det hade betydande ekonomisk potential. Utvidgat förverkande kunde därmed ske.

Längden på det eller de brott som kan utlösa förverkande är något annorlunda utformade i Norge. Förutom att ett enskilt brott med högt straffvärde kan vara förverkandeutlösande finns även möjlighet till förverkande vid brott som kan medföra straff om 2 år, om brottet är en del av upprepad brottslighet. I förarbetena anser man att sannolikheten för att egendomen är förvärvad genom straffbar verksamhet ökar ju kortare tid det är mellan de två sakerna.¹⁰⁵

Genom en lagändring 2003 finns i 60 a § SL en bestämmelse om att skärpa straffen för brott som har begåtts inom ramen för organiserad kriminalitet. Om en straffbar handling begås som ett led i verksamheten i en organiserad kriminell grupp höjs straffskalan till det dubbla, men inte mer än fem år. I bestämmelsens andra stycke framgår att med organiserad kriminell grupp förstås en organiserad grupp på tre eller flera personer som har som till huvudsyfte att begå en handling som kan straffas med fängelse i minst tre år eller mer, eller där en väsentlig del av verksamheten består i att begå sådana handlingar. Genom denna bestämmelse blir villkoren för straffskalan för när utvidgat förverkande kan tillämpas uppfyllt i fler fall än tidigare.¹⁰⁶

I förhållande till den svenska utformningens villkor finns skillnader dels i den i Norge vägledande beloppssumma men framförallt utifrån de mer begränsade uttalandena om lagens primära mål om att sikta in sig mot personer med kriminell livsstil. Utifrån frågan om straffskala finns möjlighet till en något bredare tillämpning i Norge än i Sverige.

4.2.2 Samband mellan brott, person och egendom

I 34 a § andra stycket framgår att det inte finns något krav på att åklagaren måste ange en konkret straffbar handling som utbytet härrör från. I den norska lydelsen finns inte, såsom i Sverige, begreppet *brottslig verksamhet*. I stället handlar det om att all egendom som inte sannolikhörs vara förvärvad lagligen presumeras häröra från brott.

I propositionen framgår att det primära motivet för att kunna förverka utan ett krav på att utbytet kan hänföras till en viss konkret gärning är att, framförallt vid yrkesmässigt bedriven brottslighet, det är stötande och strider mot ändamålet med regleringen om förverkande om förverkande av

¹⁰⁵ NOU 1996:21, s. 106

¹⁰⁶ Se även Dyrnes, A-M., 2004, s. 63-64

egendom, som sannolikt förvärvats genom brott, inte kan ske därför att åklagaren inte kan bevisa vilket konkret brott utbytet härrör från.¹⁰⁷

Avseende förhållandet mellan egendomen som är i fråga för förverkande och den dömda personen uppställs i den norska lydelsen, i andra stycket, ett krav på att egendomen tillhör denne person. Både egendom som denne erkänner sig äga samt egendom som lagöverträdaren, endast för sakens skull, har överfört denna egendom till annan, anses tillhöra den dömde.¹⁰⁸

Frågan om den förverkade egendomens tillhörighet har varit uppe till prövning i Høyesteretten. I det ovan refererade rättsfallet Rt-2004-1126 fann man under husrannsakan 365 500 NOK i en påse. Mannen hävdade att pengarna kom från sin döda brors lägenhet och att han hade underlåtit att redovisa dessa för dödsboet. Fråga var huruvida pengarna i fråga tillhörde mannen och därmed kunde förverkas. Angående beviskravet för att egendomen som man sökte förverka tillhörde lagöverträdaren konstaterade Høyesteretten att då lag och förarbete inte berört frågan finns det inte någon grund att uppställa ett annat krav än sannolikhetsövertikt för att den tilltalade är ägaren till förmögenhetsgodset. Ett högre beviskrav, i linje med det som annars gäller i brottmålsrättegång, ansåg man skulle medföra att ordningen med utvidgat förverkande i stor utsträckning skulle mista den effektivitet som motiverade införelsen av regeln.

I den svenska lydelsen finns inte något liknande uttalat krav på tillhörighet utan det krävs endast att egendom härrör från någon form av brottslig verksamhet. Förverkandeutredningen föreslog en sådan presumtionsregel angående äganderätten till egendom som påträffas hos den tilltalade.¹⁰⁹ Promemorian som föregick propositionen framhöll att det som kan bli föremål för förverkande antingen är egendom som har förvärvats med hjälp från vinsterna från icke identifierade brott eller värdet av den dömdes tillgångar som kan antas motsvara den förmögenhetsökning som härrör från brottsligheten. Det handlar därmed om egendom som den dömde förfogar över. Vidare konstaterar man att problem med att bevisa vem som är ägaren till egendom som yrkas förverkad inte är unik för utvidgat förverkande, utan tvärtom aktualiseras frågan ofta vid alla typer av förverkande. För att införa en presumtionsregel som är till nackdel för den misstänkte bör det finnas ett uttalat behov. Enligt Promemorian fanns det inte tillräckligt bärande skäl för att, på sådant sätt som Förverkandeutredningen föreslagit, att frånga den vanliga bevisbördan.¹¹⁰ Möjligheterna till förverkande medger dock att frågan om äganderätt utsträcks i vissa hänseenden avseende närstående.¹¹¹

Den norska lydelsen kan tyckas vara mer långtgående avseende frågan om äganderelationen, då ett lägre beviskrav krävs för att styrka att personen i fråga äger det ting som skall förverkas. Men frågan är om det i realiteten endast blir en semantisk skillnad eller att den svenska utformningen i realiteten är mer långtgående. Den norska lydelsen uppställer ett krav på samband mellan den egendom som är i fråga för förverkande och personens

¹⁰⁷ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 30-31

¹⁰⁸ Matningsdal, M. & Bratholm, A., s. 250, NOU 1996:21, s. 106-107

¹⁰⁹ SOU 1999:147, s. 128-129

¹¹⁰ Ds 2006:17, s. 117-118

¹¹¹ Se nedan kap. 4.2.3

brottsliga verksamhet, vilket Sverige saknar. I Norge kan egendomen i frågan inte förverkas då han kan göra sannolikt att han erhållit egendomen lagligt. I Sverige kan man förverka egendomen om det är klart mera sannolikt att denna härrör från den brottsliga aktiviteten än att så inte är fallet. Den dömdes egen involvering i den brottsliga aktiviteten är utan betydelse i Sverige. Egendomen i fråga behöver inte vara olagligt förvärvad av personen som begick det förverkandeutlösande brottet. I rättsfallet ovan hade man utifrån den svenska utformningen kunnat förverka pengarna om domstolen gjort det klart mer sannolikt att pengarna utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Det hade således inte spelat någon roll om pengarna åtkommit genom narkotikabrott eller genom att mannen hittat dem i sin döde brors lägenhet.

4.2.2.1 Omvänd bevisbörda och EKMR

I 34 a § andra stycket framgår att all egendom som tillhör lagöverträdaren kan förverkas om denne inte gör sannolikt att egendomen har förvärvats på ett lagligt sätt.

Motiven för denna omkastning av bevisbördan är primärt att det är lagöverträdaren som normalt sett har bäst möjlighet att visa att tillgångarna åtkommit på ett lagligt sätt. Vidare framhålls att omständigheterna att någon döms för kriminalitet av en sådan art att den kan ge betydande vinning medför en viss sannolikhet för att förmögenheten härstammar från kriminella handlingar. Man anser därför att den omvända bevisbördan är nödvändig för att förverkandeinstitutet skall kunna uppfylla syftet att förhindra att någon tjänar på straffbara handlingar. Man understryker här att rätten kan reducera ansvaret eller låta det falla bort om det kan anses vara orimligt.¹¹² I propositionen framgår även att om det är frågan om större förmögenhetsvärden vill lagöverträdaren, normalt sett, inte ha några problem att göra sannolikt att egendomen är lagligt förvärvad. Man menar att risken för att en person skulle få hela sin lagligt förvärvade egendom förverkad är liten. En större risk finns dock att man kan komma att få delar av sin lagligt förvärvade egendom förverkad om man inte klarar att påvisa omfånget av den lagligt förvärvade delen. Dessa risker ansåg man dock inte vara så pass stora att det kunde anses oförsvarligt att införa en regel om omvänd bevisbörda.¹¹³

Avseende hur man skall kunna göra sannolik att egendom är lagligen förvärvad så handlar det om att klargöra för sina ekonomiska förehavanden på ett trovärdigt sätt.¹¹⁴

Att i Sverige omfördela bevisbördan på ett liknande sätt berördes i Förverkandeutredningens betänkande. Man konstaterade då att det inte fanns ett motiverat underlag för att införa *en så drastisk avvikelse från vedertagna rättssäkerhetsprinciper*.¹¹⁵

I den norska propositionen diskuterades hur 34 a § SL och den omvända bevisbördan överensstämmer med oskyldighetspresumtionen i EKMR artikel 6.2.

¹¹² NOU 1996:21, s. 97 och 134

¹¹³ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 31-32

¹¹⁴ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 69

¹¹⁵ SOU 1999:147, s. 125

I artikeln EKMR artikel 6.2 framgår att:

Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proven guilty according to law.

Oskyldighetspresumtionen i EKMR garanterar rättssäkerheten i samband med bevisning i brottmål. Den tar sig uttryck på flera sätt men framförallt innebär den att åklagaren ska ha bevisbördan för alla i fallet relevanta omständigheter.¹¹⁶ Den ger också uttryck för ett förbud för domstol att uttrycka sin syn på skuldfrågan i ett mål innan saken är avgjord.¹¹⁷ Oskyldighetspresumtionen anses vara en av de allra viktigaste straffprocessuella principerna.¹¹⁸

Avseende den principiella frågan om lättnader av bevisbörda i straffprocessen har EMD i Salabiaku-domen uttalat att EKMR som princip inte förbjuder sådana presumtioner, men att det krävs att man håller sig inom rimliga gränser. Domen handlade om en man som dömts för narkotikasmuggling i Frankrike. Enligt den franska lagbestämmelsen presumerades uppsåt hos den som passerade tullen med olagligt gods. EMD fann att de franska domstolarna hade varit försiktiga vid tillämpning av regeln, att de beaktat indicier som avsåg frågan om uppsåt och att presumtionen därför inte stod i strid med oskyldighetspresumtionen.¹¹⁹

Men frågan om oskyldighetspresumtionen beror även på om utvidgat förverkande kan anses som ett konstaterande av skuld för andra förhållanden än de som personen i fråga blivit dömd för. Möjligheten att förverka andra tillgångar än de som kan knytas till det aktuella brottet medför att man kan ifrågasätta i vilken utsträckning man blir bestraffad utan att skuld är bevisad.¹²⁰

I den norska propositionen konstaterar man att vid utvidgat förverkande skall domstol inte ta ställning till straffbarhetsvillkor utöver den eller de straffbara handlingar som åtalande myndigheten har bevisbördan för. Frågan om skuld i de övrigt straffbara handlingarna är begränsade till huruvida egendomen är förvärvat på laglig väg. Det är inom denna fråga reglerna om utvidgat förverkande uppställer en presumtion för att egendomen har olagligt ursprung genom att den tilltalade har bevisbördan. I övrigt konstaterar man att presumtionen om att all förmögenhet stammar från straffbar handling inträder först då den tilltalade har funnits skyldig i en eller flera grova förbrytelser. Presumtionen anknyter inte heller till andra förhållanden än de som har direkt anknytning till det eller de bevisade lagbrotten. Presumtionen kan även förhållandevis lätt motbevisas. Bestämmelsen är också fakultativ och domstolen kan ta hänsyn till att bevisbördan är omvänd. Hänvisning görs också till att EMD i Welch-domen inte ifrågasatte förverkanderegler som de engelska domstolarna disponerar

¹¹⁶ Ekelöf, P. O. & Boman, R., s. 65

¹¹⁷ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 33-34

¹¹⁸ I Frii, J., s. 51 framgår att Bernitz uttalar denna ståndpunkt, I Träskman, P. O. s. 352 uttalar Träskman att oskyldighetspresumtionen hör till *de viktigaste människorättsnormerna på straffprocessens område.*

¹¹⁹ Se referat av Danelius, H., 1991, s. 304

¹²⁰ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 33-34

över i sin kamp mot narkotikan. I dessa regler finns en liknande presumtion med omvänd bevisbörda.¹²¹

På frågan huruvida den norska utformningen överensstämmer med förbudet för offentlig myndighet att ge uttryck för att en person är skyldig innan dom har fastställts konstaterar man att bevistemåttet vid utvidgat förverkande är begränsat till om lagöverträdarens förmögenhet har laglig härkomst eller inte. Frågan om skuld i andra frågor prövas inte. Regeln om omvänd bevisbörda prövas *ovenfor* i förhållande till oskyldighetspresumtionen. I det fall då den konkreta skulden prövas är det fortsatt åklagaren som har hela bevisbördan. Utifrån de redovisade förutsättningarna drar man slutsatsen att den norska utformningen inte strider mot oskyldighetspresumtionen i artikel 6.2.¹²²

I förarbetena till Danmarks motsvarande bestämmelse, vilken innehåller en identisk utformning av omvänd bevisbörda, kom man fram till samma slutsats.¹²³ Träskman har kritiserat den danska tolkningen och anser att slutsatsen om att den omvända bevisbördan är förenlig med EKMR är *ett ganska vågat påstående*. Han menar att då EMD har konstaterat att förverkande har så starka punitiva drag att det är att jämställa med straff blir utformningen av den omvända bevisbördan något märklig. Detta då man endast kan döma någon till straff om denne har bevisats vara straffrättsligt ansvarig för ett bestämt brott. Och avseende fastställandet av straffrättsligt ansvar ligger bevisbördan hos åklagaren.¹²⁴

Frågan om omvänd bevisbörda vid utvidgat förverkande och dess förenlighet med artikel 6.2 var central i det ovan redovisade målet Phillips mot Storbritannien. Bestämmelsen som prövades liknade i stort den norska utformningen och ansågs inte strida mot oskyldighetspresumtionen då den dömde inte längre kunde presumeras vara oskyldig samt då förverkandeprocessen var att jämställa med fastställande av påföljd.¹²⁵

I en i övrig internationell kontext kan det också anses accepterat att, i bekämpandet av profitmotiverad brottslighet, använda sig av omvänd bevisbörda. I FN:s narkotikakonvention från 1988 framgår i artikel 5.7 att varje part kan själv avgöra om omvänd bevisbörda skall användas vid fastställandet av om ett utbyte eller annat förmögenhetsgods som kan förverkas, är förvärvat på ett laglig eller olagligt sätt, i den utsträckning som detta är förenligt med intern lagstiftning m.m.¹²⁶

4.2.3 Omfattning av vad som kan förverkas

Enligt 34 a § kan allt förmögenhetsgods som tillhör den dömde förverkas. Även det som reellt tillhör den dömde men som *pro forma* har överförts till annan kan indras hos lagöverträdaren. Förmögenhet som är förbrukad kan dock inte förverkas med stöd av utvidgat förverkande.¹²⁷

¹²¹ Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 33-34, ang. Welch-domen se kap. 3.2.7

¹²² Ot.prp. nr. 8 [1998-99], s. 33-34

¹²³ 76 a § fjärde stycket danska Straffeloven

¹²⁴ Träskman, P. O., s. 364-365

¹²⁵ Se kap. 3.2.7

¹²⁶ Matningsdal, M. & Bratholm, A., s. 243-244

¹²⁷ Dyrnes, A-M., 2004, s. 84

Avseende relationen mellan sak- respektive värdeförverkande görs i 34 a § andra stycket SL en hänvisning till 34 § tredje stycket SL där det framgår att i stället för sakförverkande kan värdeförverkande ske som motsvarar egendomens värde.

I det tredje stycket finns även en möjlighet att förverka värdena av förmögenhetsgods som tillhör den dömdes närstående. Även i dessa fall har bevisbördan lagts på lagöverträdaren. Denna möjlighet ger endast utrymme för beräkning av hur mycket förmögenhetsgods som skall förverkas hos den dömden, d.v.s. hur mycket värde som denne har fört över till sina närstående. Man kan inte rikta ett direkt yrkande om förverkande hos den närstående med stöd av bestämmelsen, utan endast värdeförverkande utifrån det värde som har förts över till den denne. I 37 a § SL finns möjlighet för åklagaren att förverka förmögenhetsgods hos närstående genom att styrka ett sannolikt förhållande mellan den dömdes lagbrott och den förvärvade egendomen, d.v.s. en sänkt bevisbörda.

Avseende de formella ramarna för vad som kan förverkas motsvaras de norska bestämmelserna av de svenska. Möjligheten att även förverka värdet på egendom som har förts över på en närstående finns dock inte i Sverige.

Omfattningen av vad som skall förverkas har prövats i Høyesteretten. I rättsfallet Rt-2003-1096 var en person dömd för grovt narkotika brott. I underrätterna hade den dömden ålagts, med stöd av bestämmelsen om utvidgat förverkande, tvångsförsäljning av en lägenhet då en oförklarligt stor differens funnits mellan konsumtion och intäkt på minst två miljoner NOK. I Høyesteretten hänvisade man till förarbetena när man konstaterade att om det görs sannolikt att den dömden till en viss grad har haft lovliga intäkter, samtidigt som dessa på långt när inte är tillräckliga för att förklara dennes förmögenhet så bör, i de fall de lovliga intäkterna inte överskrider vad som medgår till normalt förbruk, hela förmögenheten räknas till å vara förvärvad genom straffbar verksamhet. Någon fördelning mellan lovlig och olovlig förvärvad egendom bör därför inte ske. En motsatt lösning skulle i realiteten innebära att vederbörande skulle få behålla delar av vad som är intjänat vid straffbar verksamhet.¹²⁸

Exakt hur en svensk domstol skulle förhållit i ett liknande fall, utifrån de ramar om fakultativa och partiella möjligheter som har getts, är svårt att på förhand uttala sig om. De norska uttalandena om att i de fall där lovliga intäkterna inte överskrider vad som medger ett normalt förbruk bör hela förmögenheten räknas till å vara förvärvad genom straffbar verksamhet och att någon fördelning mellan lovlig och olovlig förvärvning därmed inte bör ske, saknar direkt motsvarighet i de svenska förarbetena. På denna punkt kan de norska bestämmelserna anses vara klart hårdare än de svenska.

4.3 Praxis

Med bakgrund av den norska utformningen i 34 a § SL har jag velat få en bild av hur det i Norge ser ut i praktiken. Vad jag framförallt varit intresserad av är vilka brott som aktualiserar bestämmelsen, vilka personer som begår brotten och i vilken utsträckning domstolarna förhåller sig till

¹²⁸ Se även NOU 1996:21, s. 107

olika grader av brottslig organisation eller övrig kriminell livsstil? Utifrån förutsättningar har jag också velat se i vilken utsträckning de norska brottstyperna där man utdömt förverkande enligt 34 a § SL även skulle aktualisera den svenska bestämmelsen om utvidgat förverkande. Detta i syfte av att få en bild, om än ostabil, av hur den svenska praxisen i framtiden kan komma att se ut.

4.3.1 Metod, urval och representativitet

Utifrån syftet har metoden varit att granska norska rättsfall. 30 domar från Lagmannsrettene¹²⁹ har granskats, vari alla förverkande med stöd av 34 a § SL har utdömts. Domarna är från 2006-2008.

Urvalet av domarna har skett utifrån databasen Lovdatas systematik. Jag har i databasen sökt på såväl *utvidet inndragning* som *Straffeloven §34 a* i kombination med *Lagmannsrettene*. Utifrån sökningens resultat har jag granskat alla domar där Lagmannsrettene har utdömt förverkande med stöd av 34 a § SL gentemot en eller flera gärningsmän.

Avseende de utvalda domarnas representativitet framgår på Lovdatas hemsida att alla domar som Lagmannsrettene har sänt in till Lovdata publiceras.¹³⁰ I ett mail från administratören av Lovdatabasen framgår att det som utgångspunkt är avtalat att alla Lagmannsrettene skall skicka in alla avgörande till Lovdata. Administratören skriver vidare att detta inte görs helt konsekvent och att det ibland uppdragas hur vissa avgörande ibland inte skickas in. I mailet framgår också att från 2007 har man 3271 avgöranden och från 2008 har man 2927 avgöranden från Lagmannsrettene. De granskade domarna måste därför förhållandevis väl kunna anses representera Lagmannsrettene, om än inte hundra procentigt.

I vilken utsträckning är de granskade domarna representativa för rättsväsendet som helhet? Att jag har begränsat mig till Lagmannsrettene har framförallt handlat om begränsade resurser. Vad det gäller avgörande från högsta instansen, Høyesteretten, så finns det relativt få avgöranden som har behandlat 34 a § SL. De viktigaste av dessa har dessutom redogjorts för ovan. För att nå en så pass hög representativitet som möjligt skulle framförallt avgöranden från den lägsta rätten, Tingsrettene, granskas. Precis som i flertalet svenska databaserna så för inte Lovdata in och digitaliserar domslut från lägsta instans, varför åtkomsten av sådana avgörande är begränsad. Att på annan väg, framförallt genom att beställa domar i pappersform från Norge, inhämta en representativ andel av Tingsrettens avgöranden har ansetts allt för resurskrävande, inte minst i förhållande till de eventuella vinster en sådan vidgning av granskningen skulle kunna ge. Jag anser att utifrån den förhållandevis stora mängd data som har insamlats så kan man anse att granskningen har god, om än inte fullgod, representativitet för rättsväsendet som helhet.

Granskningen har genomförts genom att en datamatrix har uppställts bestående av analysenheter, variabler och variabelvärden.¹³¹ Analysenheterna, d.v.s. objekten för granskning har bestått av de 30 utvalda

¹²⁹ Den norska motsvarigheten till HovR, d.v.s. den norska mellaninstansen.

¹³⁰ www.lovdatabasen.no, 2009-04-16

¹³¹ Esaiasson, P., s. 47

domarna. Variablerna, d.v.s. de utvalda egenskaperna som skall studeras hos analysenheterna har varit följande:

1. Förverkandeutlösande brott
2. En eller flera brottstyper
3. Brottstyp som skulle utlösa utvidgat förverkande i Sverige
4. Framgår att organiserad brottslighet
5. En eller flera brottslingar
6. Tidigare dömd
7. Social situation
8. Kön
9. Ålder
10. Utdömda straff
11. Summa förverkad med stöd av SL 34 a §

Den konkreta innebörden av de olika variablerna kan behöva förtydligas:

Med punkt 2 förstås huruvida det vid domstillfället har fastställts skuld för något mer brott än det i punkt 1 förverkandeutlösande.

Med punkt 3 förstås huruvida den brottstyp som förelegat enligt norsk bedömning även skulle kunna leda till att utvidgat förverkande kan aktualiseras i Sverige. Jag har inte gjort någon närmare bedömning av den norska domstolens materiella bedömning eller huruvida de i det enskilda fallet objektiva och subjektiva förutsättningarna skulle täckas av ett konkret straffstadgande i Sverige. Med exempelvis utdömt narkotikabrott i Norge har jag satt ett likhetstecken med utdömt narkotikabrott i Sverige.

Med punkt 4 har jag undersökt om det i domskälen uttryckligen framgår att det har rört sig om organiserad brottslighet, d.v.s. att det i domskälen faktiskt står organiserad brottslighet eller organiserad kriminalitet.

Med punkt 5 förstås huruvida det varit en eller flera personer som medverkat och blivit dömda vid det förverkandeutlösande brottet. Även om det endast är en person som förlorar tillgångar genom utvidgat förverkande framgår även om fler blivit dömda vid samma tillfälle. Likaväl framgår i punkt 6 och 10 om såväl den som förlorat tillgångarna som resterande dömda personer tidigare blivit dömda samt vilka straff de blir tilldömda. Anledningen till att även ta med denna information handlar framförallt om bedömningen utifrån den svenska utformningen där man inte, på samma sätt som i Norge, knyter tillgångarna till den de tillhör.

Med social situation i punkt 7 skall förstås en tämligen snäv definition. Vad det handlar om är hur det i domskälen uttryckligen framkommer att den dömde är i någon ovanligt utsatt position, såsom narkotikamissbrukare, prostituerad m.m.

Avseende den sista punkten 11 bör understrykas att det är endast i fall där just 34 a § SL har tillämpats som har granskats. I fallen finns flera exempel på hur tillgångar har förverkats med stöd av andra bestämmelser. Någon redovisning av dessa förverkanden har inte gjorts.

4.3.2 Resultat

I en mycket stor majoritet av rättsfallen, 27 av 30, var grovt narkotikabrott det förverkandeutlösande brottet. I ett rättsfall handlade det om häleri som hade sin grund i narkotikabrottslighet. Resterande två fall handlade om socialförsäkringsbedrägeri och spritsmuggling. I ett flertal fall handlade om mycket stora mängder narkotika, det största över 230 kg hasch. Utifrån punkt 3 kan man därmed konstatera att den svenska bestämmelsen, avseende just förverkandeutlösande brottstypen, skulle varit tillämplig i princip alla fall där den norska nu använts. I flera fall har det grova narkotikabrottet även skett i kombination med andra brottstyper. Vanligt är brott mot vapenlagen.

Något bör här nämnas om just statistik om grov narkotikabrottslighet i Sverige respektive Norge. Någon direkt jämförande statistik mellan de bägge länderna finns inte.¹³² I norsk offentlig statistik kan man utläsa att 2006 blev 13245 sanktioner utdömda för narkotikabrott. 2007 var siffran 14430. Någon statistik över 2008 har inte påfunnits.¹³³ Ur svensk statistik kan man utläsa att 2006 blev 17619 sanktioner utdömda för narkotikabrott. Någon statistik för 2007 och 2008 har inte påfunnits.¹³⁴

I domarna har förverkande med stöd av 34 a § skett av 39 personers tillåningar. Totalt är 56 personer dömda. I 17 av fallen har det varit en ensam förövare som dömts. I de resterande 14 fallen har det varit mellan två och fem personer som dömts. Av de totalt 56 dömda personerna var 6 kvinnor resterande män. Den yngste som dömts var 25 år och den äldste 64 år. Förverkande enligt 34 a § har skett hos 5 av de totalt 6 dömda kvinnorna. 36 av de totalt 56 personer har dömts för brott tidigare. 27 av de 39 personer där förverkande sker med stöd av 34 a § är tidigare straffade.

De utdömda straffen hos de personer vars tillgångar förverkades var mellan 60 dagars fängelse med två års prøvotid och 14 års fängelse.

De förverkade beloppen var mellan ca 1600 NOK och 6 800 000 NOK. Medelbeloppet var ca 530 000 kr. I flertalet fall har det endast handlat om förverkande av pengar, men i vissa fall även av annan egendom, t.ex. bilar. Värdena av dessa andra egendomar har fränsetts från, någon uppskattning av värden eller liknande har inte skett, varför en viss felmarginal här finns.

I domskälen framgår det uttryckligen att sju av de totalt 43 personerna som dömts är narkotikamissbrukare (sex män och en kvinna). I vissa fall framkommer att narkotika brukas i viss utsträckning. Två av de totalt sex kvinnorna är uttryckligen prostituerad. En kvinna är ”troligen” prostituerad. Tre personer (män) konstateras som psykiskt sjuka. Två personer är invandrade flyktingar, utan uppehållstillstånd eller arbetstillstånd.

Avseende punkt 4, i vilken utsträckning man i domskälen har uttryckt organisationsgraden av kriminaliteten, så har man generellt sett beaktat organisationsgraden i liten utsträckning. Endast i fyra fall framgår uttryckligen att det rör sig om organiserad kriminalitet. I några ytterligare fall uttrycker man att det exempelvis varit systematiskt, familjerörelse eller hög professionalism. I vissa fall framgår även hur man på utstuderade sätt

¹³² I mail från Brå framgår att sådan statistik inte finns.

¹³³ www.ssb.no, 2009-04-26

¹³⁴ www.bra.se, 2009-04-26

har smugglat från exempelvis Estland. En övergripande reflektion angående just frågan om organisationsgrad är att domstolarna tenderar att undvika att argumentera utifrån att en hög eller en viss grad av organisation legat för handen, eller att lägga sådana förhållanden till tydlig grund för domslut. Det är endast i de mest uppenbara fallen, där organisationen varit påtaglig, som det faktiskt framgår ett samband mellan domslutet och organisationsgraden. I ett flertal fall tycks det uppenbart att brottsligheten varit ett led i något ”större”.

4.4 Sammanfattning

I linje med de stora likheterna som finns mellan det svenska respektive det norska straffrättsliga systemen så är huvudbestämmelserna om möjligheterna till förverkande förhållandevis lika varandra. Vissa mindre skillnader finns men på ett övergripande plan vilar bestämmelserna på ett likartat synsätt.

De norska och svenska reglerna om utvidgat förverkande vilar på samma övergripande syfte: att komma åt vinsterna från brottslig verksamhet och framförallt den organiserade brottsligheten.

Den norska bestämmelsen överrensstämmer på ett övergripande plan med den svenska genom att förverkande kan ske utifrån att ett förverkandeutlösande brott med beskaffenhet att kunna ge utbyte skall begås för att aktualisera bestämmelsen.

I Norge har man lagt över bevisbördan på den tilltalade medan man i Sverige har sänkt bevisbördan för åklagaren.

I Norge har man begränsande uttalanden i förarbetena om att bestämmelsen primärt skall rikta sig mot personer med kriminell livsstil. I Sverige finns ingen motsvarande begränsning, vare sig i lag eller i förarbeten. I den svenska bestämmelsen finns inte heller, såsom i den norska, några begränsningar i form av nedre belopp.

I den norska bestämmelsen finns ett krav på att egendomen skall tillhöra den dömda. I Sverige finns ingen motsvarande uttryckt begränsning, utan all egendom skall förverkas som anses klart mera sannolikt härröra från brottslig verksamhet än att så inte är fallet.

Norges utformning har en något lägre gräns än den svenska avseende vilka brott som kan bli förverkandeutlösande.

De norska bestämmelserna medger större möjligheter än de svenska att efter dom vunnit laga kraft rikta anspråk om utvidgat förverkande.

I den norska bestämmelsen finns även något större möjligheter att rikta anspråk om utvidgat förverkande genom att värdet förverkande av tillgångar som har överförts till närstående kan förverkas hos den dömda.

Studien av norsk praxis visar att en mycket stor del av de förverkandeutlösande brotten är grova narkotikabrott. Dessa brott skulle därmed även aktualisera den svenska bestämmelsen. Studier fram till 2004 visar att utvidgat förverkande i Norge har använts i begränsande omfattning.

5 Motivgranskning

I en brottsbekämpningsstrategi som inriktar sig på tillgångar är förverkandeinstitutet, genom sin blotta natur, ett självklart instrument. Ett ökat fokus på brottslighetens tillgångar leder naturligt till en vidgning av möjligheterna av att kunna förverka tillgångar. I genomgången ovan, av såväl förverkandeinstitutets bakgrund som utvidgat förverkande i Sverige och i Norge, framgår också att man uttryckligen pekar på sambandet mellan att stävja brott och att utbyte som härrör från brottslig verksamhet inte skall tillfalla den eller de som har begått brott. Härav följer naturligt att i en diskussion och problematisering av vilka motiv som berättigar en vidgning av förverkandeinstitutet måste man beakta och ifrågasätta positiva respektive negativa aspekter av en brottsbekämpningsstrategi som består i att ta ifrån brottsliga personer eller brottsliga element frukterna av de brott som de har begått.

Den organiserade brottsligheten såsom begrepp och företeelse är inte lika självklart sammankopplad med förverkandeinstitutet till sin natur. En tillgångsinriktad brottsbekämpningsstrategi behöver inte per automatik rikta sig just mot organiserade former av brottslighet. Detta blir inte minst tydligt om man ser till förverkandeinstitutets bakgrund. Under en lång tid fanns inte den organiserade brottsligheten såsom motiv till vidgning av förverkandeinstitutet. Men sedan slutet av 1980-talet har den organiserade brottsligheten successivt etablerats som en premiss för att motivera slutsatsen om att den tillgångsinriktade brottsbekämpningen, och därmed förverkandeinstitutet, bör få ett ökat inflytande såsom brottsbekämpningsstrategi. Att den organiserade brottsligheten nu till fullo har etablerats som motiv för förverkandeinstitutets utveckling blir tydligt inte minst när man ser till argumentationen, på olika plan, som föregått utformningen av utvidgat förverkande. Propositionen till utformningen utvidgat förverkande har sin grund i ett av EU:s råd utfärdat rambeslut, rambeslutet har sin bakgrund i en av EU upprättad gemensam åtgärd och denna gemensamma åtgärd har sin grund i en av EU inrättad arbetsgrupp mot organiserad brottslighet. I alla dessa normstiftande steg görs klara hänvisningar till organiserad brottslighet såsom motiv till att utformningen av utvidgat förverkande är, inte bara berättigad, utan nödvändig.

Dessa bägge premisser, den tillgångsinriktade brottsbekämpningen såsom strategi samt den organiserad brottslighet såsom fenomen, är därmed direkt avgörande för slutsatsen att bestämmelsen om utvidgat förverkande bör existera. Ett sådant konstaterande gör det relevant att pröva bärkraften i dessa bägge premisser.

I det följande kommer en granskning göras av organiserad brottslighet såsom fenomen samt den tillgångsinriktade brottsbekämpningsstrategin. Ledande frågor utifrån en sådan granskning är: vad är organiserad brottslighet, hur omfattande är den och vilket hot utgör den samt är det ett berättigat begrepp att använda sig av? och i vilken utsträckning är tillgångsinriktad brottsbekämpning effektivt och berättigad såsom brottsbekämpningsstrategi?

5.1 Organiserad brottslighet

Hur man skall definiera organiserad brottslighet har länge varit och är fortfarande en omtvistad fråga. I såväl internationella som nationella dokument har man flera gånger sökt definiera organiserad brottslighet genom att uppställa vissa kriterier.

I Wienkonventionen mot transnationell organiserad brottslighet, antagen av FN, framgår i artikel 2 a att med *Organized criminal group* förstås:

a structured group of three or more persons, existing for a period of time and acting in concert with the aim of committing one or more serious crimes or offences established in accordance with this Convention, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit.

Inom EU har liknande kriteriekrav utformats. I det aktuella förverkanderambeslutet hänvisar man i artikel 3.1 a till definitionen av kriminell organisation i den gemensamma åtgärden från 1998.¹³⁵ I denna framgår i artikel 1 att med kriminell organisation avses en:

Strukturerad sammanslutning, inrättad för en begränsad tid av mer än två personer som handlar i samförstånd för att begå brott som bestraffas med frihetsberövande eller en frihetsberövande säkerhetsåtgärd på upp till minst fyra år eller ett strängare straff oavsett om brotten är ett mål i sig själv eller ett medel att erhålla materiella fördelar och i förekommande fall ett sätt att otillbörligt påverka offentliga myndighetens verksamhet.

I EU:s råds nyupprättade utkast till rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet, vilket föreslås ersätta den gemensamma åtgärden, ges en i princip identisk definition av organiserad brottslighet.¹³⁶

I Sverige har liknande kriterieuppställningar gjorts redan under 1970-talet av Arbetsgruppen mot organiserad brottslighet (AMOB). De utarbetade kriterier för att uppfylla kravet på organiserad brottslighet bestod av att:

- Den organiserade brottsligheten skall ha formen av en verksamhet,
- denna verksamhet skall vara kriminaliserad i sig,
- den skall ha en fortlöpande (kontinuerlig) karaktär,
- den skall ha en bestämd inriktning (vilket inte hindrar att den kan vara uppdelad på olika verksamhetsgrenar),
- den skall gå att planera och styra framåt i tiden med en relativt hög grad av säkerhet,
- den skall ha anknytning till fasta lokaler, platser eller områden,
- den skall omfatta flera personer,
- dessa skall vara organiserade i en besluts- och funktionshierarki (personerna har olika makt och fullgör olika uppgifter) där de enskilda individerna i sig är utbytbara och
- beslut, informationer och kommunikation liksom flödet av pengar, varor och tjänster skall följa vissa på förhand givna mönster.¹³⁷

¹³⁵ 98/733/RIF

¹³⁶ Ds 2008:6, s. 49

¹³⁷ SOU 2000:88, s. 58-59

I denna, men även andra tidiga svenska försök att ringa in den organiserade brottsligheten lyfter man även fram vissa signifikativa brottstyper, t.ex. grövre narkotikabrott, koppleri samt vissa former av häleri.¹³⁸ I senare definitioner har den internationella dimensionen i högre utsträckning vägt in och med organiserad brottslighet förstås samverkan i allvarlig brottslighet. Med allvarlig brottslighet förstås, förutom de mer klassiska organiserade brotten, även penningtvätt, människohandel m.m.¹³⁹

Försöken att nå en avgränsad definition är dock ifrågasatt från flera håll, vilket har gjort det svårt för någon mer precis definition att vinna full acceptans.¹⁴⁰ Den svenska oviljan vid implementeringen av förverkanderambeslutet att på något sätt använda sig av termen organiserad brottslighet kan ses som ett tydligt uttryck för den praktiska problematiken av att använda sig av begreppet.¹⁴¹ I förhållande till det nya utkastet till EU:s rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet, där en definition finns, har Sverige tydligt klargjort att man inte anser att någon definition av organiserad kriminalitet i lag är nödvändigt.¹⁴²

Inom forskarvärlden riktar flera författare kritik mot en allt för homogen bild av den organiserade brottsligheten och pekar på hur fallstudier uppvisar en annan verklighet än den som förmedlas.¹⁴³ Vissa menar också att de olika definitionerna oftast inte blir mer än ytliga beskrivningar av gemensamma nämnare samt hur man genom sådana förenklingar missar de skillnader som blir mer intressanta i en analysituation.¹⁴⁴

Definitionsproblematiken gör att det, framförallt från forskarhåll, tycks finnas ett behov av att dela upp begreppet organiserad brottslighet i olika modeller och teoretiska utgångspunkter.

Halstead menar att hur man söker definiera den organiserade brottsligheten beror framförallt på vilket av två teoriperspektiv man har som utgångspunkt. Det ena perspektivet fokuserar på grupperingarna och vad som kännetecknar dessa. Det handlar om gruppfokuserade modeller med strukturella aspekter, hur medlemskapet ser ut och hur gruppen arbetar. Det andra perspektivet fokuserar på de kriminella aktiviteterna och anlägger ett ekonomiskt perspektiv på brottsligheten. Detta perspektiv bygger på antaganden om att de kriminella organisationerna har ekonomisk vinst som drivkraft och att man inte organiserar sig mer än vad som är motiverat för att uppnå så pass stor vinst som möjligt.¹⁴⁵ Utöver organisations- och verksamhetsperspektivet lägger Lampe till ett ytterligare perspektiv: maktperspektivet. Ur detta perspektiv formuleras definitionen av den organiserade brottsligheten utifrån maktfördelning, antingen utifrån den undre världens struktur, eller utifrån hur allianser mellan brottslingar och politiker samt den ekonomiska eliten.¹⁴⁶ Utöver organisations- och

¹³⁸ Se även Bet. 1980/81: JuU21, s. 7

¹³⁹ Sjöstrand, M., s. 88-89

¹⁴⁰ Brå 2002:7, s. 20

¹⁴¹ Prop. 2007/08:68, s. 54-55

¹⁴² Prop. 2007/08:144, s. 10

¹⁴³ Sjöstrand, M., s. 93

¹⁴⁴ von Lampe, K., 2008, s. 7-17

¹⁴⁵ von Lampe, K., 2003, s. 1-2

¹⁴⁶ von Lampe, K., 2008, s. 7-17

businessmodeller, kan, enligt Johansen, forskning om organiserade brottsligheten även delas in i etniska - och nätverksmodeller.¹⁴⁷

Oavsett modell eller teoretisk utgångspunkt, tycks ändå vissa gemensamt övergripande slutsatser kunna dras om hur den organiserade brottsligheten ser ut och därmed hur den bör, eller framförallt hur den inte bör, definieras.

Begreppet organiserad brottslighet ”uppfanns” i USA och associeras därför lätt med maffia såsom en väl strukturerad och hierarkisk brottsform. Konsensus råder om att denna bild generellt sett stämmer dåligt överrens med framförallt den europeiska formen av organiserad brottslighet.¹⁴⁸ Det går att hitta hela spektrumet av organisationer men en generell bild av en klart strukturerad maffiaorganisationer är ifrågasatt och man är internationellt ense om att den organiserade brottsligheten består mer av nätverk, d.v.s. grupperingarna hålls mer samman av personliga relationer, förtroende och flexibilitet än av registrerade medlemmar.¹⁴⁹

Men hur olika nätverks- och organisationsmönster ser ut finns ofta stora skillnader, beroende av flera anledningar. Larsson påpekar att organiserade former av brottslighet uppstår i olika kulturer och att dess olika uttryckssätt är oundvikligt förbundet med den respektive kultur varur den har uppstått.¹⁵⁰ De kulturella skillnaderna följer dock inte per automatik nationsgränser. Även inom länder kan skillnader finnas. Ett tydligt exempel på detta är skillnaden mellan Cosa nostra på Sicilien och Camorran i Neapel. Inom Cosa nostra finns tydliga hierarkiska och organisatoriska drag medan Camorran saknar motsvarande hierarkisk struktur och snarare präglas av en allmänt kriminell kultur.¹⁵¹

Kulturella aspekterna och idéer om etniskt baserad maffia och olika maffiakulturer har alltid varit en del i den allmän uppfattning om vad begreppet organiserad brottslighet inrymmer. Man har pratat om den sicilianska Cosa Nostra, den kinesiska Triaden, japanska Yakuza, sydamerikanska karteller o.s.v. En allmän uppfattning finns också om att dessa brottsyndikat, som en följd av den ökad kulturella och ekonomiska globaliseringen, nu har kommit allt närmre.¹⁵² Globaliseringen har även medfört att nya etniska brottsgrupperingar anses ha uppstått, vilka idag blivit centrala utgångspunkter då man söker beskriva olika aspekter av organiserade kriminaliteten. Man pratar om rysk- och italiensk maffia, pakistanska gäng, litauiska nätverk o.s.v.¹⁵³

Flera kriminologer motsätter sig dessa alltför schabloniserade bilder av sådan maffia och sådana kulturer. Framförallt motsätter man sig och problematiserar bilden av att brottslighet som uppstår inom olika etniska grupper direkt kan kopplas samman med just etnicitet. Man pekar på hur verkligheten är mer komplex och inte endast kan reduceras till de olika aktörernas bakgrunder. De aktörer som hänvisas till olika brottsorganisationer med etnisk bakgrund är ofta så pass gränsöverskridande

¹⁴⁷ Johansen, P.O., s. 18

¹⁴⁸ Larsson, P., 2008, s. 37

¹⁴⁹ Brå 2005:11, s. 21-25, Larsson, P., 2008, s. 55, Passas, N. & Nelken, D., s. 236

¹⁵⁰ Larsson, P., 2008, s. 35, van Duyne, P. C. & Levi, M., visar i sin bok att en stor variation finns avseende hur narkotikabrottsligheten tar sig uttryck i Europa.

¹⁵¹ Brå 2005:11, s. 22

¹⁵² Bovenkerk, F., m.fl., 2003, s. 23-24

¹⁵³ Larsson, P., 2008, s. 39

och utbytbara att det endast bekräftar bilden av hur brottsligheten begås i nätverksstrukturer.¹⁵⁴

Men även bilden av mer lösa nätverk problematiseras. Johansen menar att den generella kunskapen om brottslighet och organisation är så liten att även nätverksbeteckningen måste nyanseras för att fånga upp den stora variationsrikedom som finns inom ramen för det man kan kalla organiserad brottslighet.¹⁵⁵ Nätverkens strukturer är hela tiden beroende av personer, de är mycket dynamiska och förändringar av strukturen kan ske mycket fort.¹⁵⁶ Johansen är vidare kritiskt till föreställningar om hur dessa grupperingar arbetar och menar att, oavsett om det handlar om organisationer eller nätverk, så eftersträvar dessa inte per automatik monopol eller att korrumpiera samhället i så hög utsträckning som möjligt, vilket ofta är en rådande uppfattning. Styrande är i stället anpassningen till marknaden och storleken och så pass stor vinst som möjligt.¹⁵⁷

Det ekonomiska vinningsperspektivet har också vuxit fram som ett centralt kriterium för den förhållandevis eniga forskarbilden av organiserad brottslighet.¹⁵⁸ Forskning av olika isolerade kriminella element pekar i stor utsträckning just på den ekonomiska vinsten, eller hur man kan omsätta denna vinst, som ett drivande skäl till att verksamheten finns och fortsätter.¹⁵⁹ Marknadsperspektiv på kriminalitet och olika brottstyper som har anammats de senaste åren har också gett goda kunskaper om hur olika kriminella fält fungerar och hur olika brottsformer förhåller sig till varandra.¹⁶⁰

Det ekonomiska verksamhetsperspektivet samt nätverksperspektivet som centrala kriterium för beskrivningen och definitionen av begreppet organiserad brottslighet kan därmed anses ha vunnit mark på bekostnad av ett organisations- och hierarkiperspektiv.

5.1.1 Svensk forskning om brottslighetens organisationsgrad

Forskningen om organiserad brottslighet i Sverige har under de senaste åren framförallt fokuserat på narkotikabrottslighet.¹⁶¹ När det gäller andra aktuella brottstyper finns vissa, och ibland mycket stora, luckor i forskningen avseende hur och i vilken utsträckning dessa bedrivs i organiserade former. I syfte av att få en mer heltäckande bild har Korsell gjort en sammanfattande genomgång av Brå:s forskning avseende olika brottstyper och organisationsgrad.¹⁶² Brottsstyper det handlar om är: narkotikabrottslighet, smuggling och försäljning av alkohol, trafficking för

¹⁵⁴ Bovenkerk, F., m.fl., s. 26-27

¹⁵⁵ Johansen, P. O., s. 31

¹⁵⁶ Johansen, P. O., s. 14

¹⁵⁷ Johansen, P. O., s. 22 och 159

¹⁵⁸ Hagan, i Passas, N. & Nelken, D., s. 236, Larson, P., i Alalehto, T. & Larsson, D., s. 32, Johansen, P. O., s. 26-27

¹⁵⁹ Se t.ex. Brå 2007:4, s. 143

¹⁶⁰ Larsson, P., 2008, s. 72

¹⁶¹ Se bl.a. Brå-rapport 2005:11, Brå-rapport 2007:4 och Brå rapport 2007:7

¹⁶² Korsell, L., i Alalehto, T. & Larsson, D., s. 179-181

sexuella ändamål, häleri, och otillåten påverkan. Genomgången visar att graden av organisation varierar mycket men att i det stora flertalet handlar om brottslighet med låg organisationsgrad; mer nätverksliknande än tydliga organisationer. I viss utsträckning har man upptäckt förekomst av brottslighet med tydlig organisation och hierarkiska inslag, såsom vissa fall av trafficking för sexuella ändamål. Men dessa tydliga organisationsfall tycks vara i klar minoritet.¹⁶³ Det tycks därmed finnas en omfattande kriminell ekonomi men att denna inte är särskilt organiserad utan i stället bygger på lösa nätverk och förtroende.¹⁶⁴ Den svenska bilden om avsaknad av enhetlig form av mer organiserad brottslighet överensstämmer därmed med internationella erfarenheter.¹⁶⁵

Ur en generaliserande bild kan den svenska organiserade brottsligheten anses vara av två slag; sådan som uppfyller internationella definitioner samt sådan som inte uppfyller dessa definitioner men som kan beskrivas som mer eller bättre organiserad än vardagsbrottslighet.¹⁶⁶ En infallsvinkel Sjöstrand formulerar är hur man kan söka skilja mellan vardagsbrottslighet och mer kvalificerad brottslighet. Det sistnämnda skulle därmed täcka såväl de brott som faller inom ramen för definitionen av organiserad brottslighet samt de brott som inte faller innanför denna ram men som är att anse som mer avancerade än vardagsbrottsligheten.¹⁶⁷ Träskman understryker att vad man måste förstå är att det framförallt handlar om brottslighet med varierande grad av organisation.¹⁶⁸ Ett intressant påpekande är att avsaknaden av organisation paradoxalt nog kan var mer problematisk. Korsell menar att bristen av organisation kan göra brottsligheten stryktålig och motståndskraftig. Genom att inte växa sig stor kan kriminaliteten bli stark och en rimlig hotbild är därför snarare att den organiserade brottsligheten försöker uppnå en än högre grad av flexibilitet. *Problemet är snarare den oorganiserade brottsligheten.*¹⁶⁹

5.1.2 Något om organiserad- och ekonomisk brottslighet

I Justiteutskottets betänkande från början av 1980-talet uttalade man att den ekonomiska brottsligheten inte tillhör den organiserade brottsligheten.¹⁷⁰ Utskottets snäva definition och försök att dra en skarp linje mellan organiserad respektive ekonomisk brottslighet har kritiserats och man har pekat på att det måste finnas gränsområden där den organiserade och ekonomisk brottsligheten sammanfaller.¹⁷¹ Att någon klar skiljelinje inte

¹⁶³ Korsell, L., i Alalehto, T. & Larsson, D., s. 181 ff.

¹⁶⁴ Korsell, L., i Alalehto, T. & Larsson, D., s. 196 och Brå 2002:7, s. 24-25

¹⁶⁵ Larsson, P., i Larsson, P. & Myklebust, T., s. 63-64

¹⁶⁶ Sjöstrand, M., s. 107

¹⁶⁷ Sjöstrand, M., s. 108

¹⁶⁸ Brå 2002:7, s. 11

¹⁶⁹ Korsell, L., i Alalehto, T. & Larsson, D., s. 197-198

¹⁷⁰ Bet. 1980/81: JuU21, s.7

¹⁷¹ Brå 1988:3, s. 25 ff.

kan dras bekräftas också av senare forskning, som snarare pekar på hur den ekonomiska brottsligheten får allt högre inslag av organisation.¹⁷²

Problematiken för en eventuell gränsdragning är, precis som i fallet med organiserad brottslighet, att begreppet ekonomisk brottslighet med precision svårligen låter sig definieras.

Begreppet white-collar-crime introducerades av Edwin Sutherland 1939. Den formulerade brottstypen tog främst sikte på brott som begicks av mer respektabla personer inom ramen för dennes yrkesutövning.¹⁷³ Efter Sutherland har flera forskare sökt omdefiniera bilden av ekonomisk brottslighet.¹⁷⁴ En gemensam nämnare för flertalet av definitionsförsöken har varit att det handlar om brottslighet som begås i vinstsyfte inom ramen för ett företag eller att man har sökt kringgå regler som styr näringslivet.¹⁷⁵

En vanlig formulerad distinktion mellan organiserad- och ekonomisk brottslighet är att ekonomisk brottslighet är brott som sker inom ramen för en i övrigt lagligt bedriven näringsverksamhet, medan för den organiserad brottslighet är själva affärsidén och verksamheten är brottslig.¹⁷⁶

Aktuellt utifrån uppsatsens syfte är framförallt hur begreppen alltmer tycks sammanstråla i bemärkelsen av att man framhåller vinstmotivet som centralt såväl vid definitionen av organiserad- som ekonomisk brottslighet.

5.1.3 Ett berättigat begrepp?

Verklighetens komplexitet och den oklara definitionen av organiserad brottslighet leder in på frågan huruvida det är berättigat att man använder sig av begreppet i såväl den juridiska forskningen som i den rättspolitiska debatten.

Forskare som studerar olika former av kriminalitet, vilka kan anses falla inom ramen för organiserad kriminalitet, finner ofta begreppet vara överflödigt och otympligt, och undviker ofta att använda sig av det.¹⁷⁷ Hos polis, forskare m.m. passar de kriminella grupperingarna man har att hantera inte in i de givna definitionerna, vilket blir ett problem när man söker sammanfatta kunskap om organiserad kriminalitet.¹⁷⁸ De kulturella skillnaderna av olika element vilka anses inrymmas i begreppet blir ofta problematiskt. Exempelvis så är korruption, försök att påverka myndigheter m.m. metoder som den organiserade kriminalitet i norden i väldigt liten utsträckning använder sig av.¹⁷⁹ Men i internationella sammanhang är kopplingen mellan korruption och organiserad brottslighet så pass nära att det i princip blivit en inarbetad sanning.¹⁸⁰ Den stora vidden av olikheter, kulturella, organisatoriska m.m. gör därför att man ifrågasätter logiken av att

¹⁷² Ds 1997:51, s. 187

¹⁷³ Sutherland, E. H., s. 9

¹⁷⁴ Brå 1999:7, s. 42

¹⁷⁵ Sjöstrand, M., s. 60

¹⁷⁶ Brå 1999:7, s. 42

¹⁷⁷ Larsson, P., i Larsson, P., & Myklebust, T., s. 32-33

¹⁷⁸ Larsson, P., 2008, s. 47

¹⁷⁹ Brå 2009:7, s. 43, Johansen, P. O., s. 155-156

¹⁸⁰ Larsson, P., 2008, s. 45

kopiera ett begrepp, fyllt med laddade associationer, när verkligheten ser så pass annorlunda ut.¹⁸¹

I de medföljande föreställningarna om begreppets verklighet, t.ex. om strukturerade maffiaorganisationer, har man också skapat bilder av organiserad brottslighet som en motsvarighet till legala organisationer. Legala organisationer och strukturer har också varit centrala utgångspunkter för vissa av Brå:s undersökningar.¹⁸² Naylor kritiserar hur begreppet organiserad brottslighet har medfört en bild av brottsligheten såsom ett illegalt motstycke till legala organisationer. En sådan utgångspunkt för förståelse kan leda till alltför förenklande och, i vissa fall, direkt felaktiga bilder av hur organiserad brottslighet fungerar.¹⁸³

Problematiken och forskarnas delvisa avståndstagande från begreppet står i bjärt kontrast till hur man inom den politiska sfären har valt att i högre utsträckning använda sig av begreppet. I den kriminalpolitiska debatten har den organiserad brottslighet successivt seglat upp som ett av de viktigaste problemen och har där definierats som synonymt med allvarlig kriminalitet.¹⁸⁴

Flygheden, som är kritisk till utvecklingen i den rättspolitiska retoriken, pekar på konkreta exempel där man i den rättspolitiska debatten använder sig av hotbilder som i stor utsträckning saknar verklighetsförankring vid en närmare granskning. I SOU 1999:37 framgår t.ex. att i dagens Europa upplevs *bl.a. en ökad risk för gränsöverskridande brottslighet, terroristhandlingar och ett omfattande våld och förtryck...*¹⁸⁵ Något som ens kan liknas vid en invasion från internationell brottslighet och öststatsbrottslighet i synnerhet har inte satt några som helst spår i den svenska kriminalstatistiken, vilket enligt Flygheden torde vara en fingervisning om att en sådan bild är direkt felaktig. Studier av hotbildsrapporter ger en likartad bild där någon allvarligare hotbild utifrån svårligen kan skönjas.¹⁸⁶ Mönstret är det samma i hela norden och trots globalisering och ökade internationella kontakterna är det svårt att finna spår av att någon import av kriminella organisationer har skett i större utsträckning, än mindre att sådana grupper skulle ha tagit över illegala marknader.¹⁸⁷

Hur politiker och svensk media förhåller sig till olika hotbilder kan, enligt vissa, vara ett större problem än själva hoten. Andersson pekar på hur normalisering av hotbilder i form av *rysk maffia* och *iranska flyktingar* lett till åtgärder från olika aktörer. Politiker formulerar hoten, media underblåser dem, polis och åklagare kräver mer resurser. Samtidigt anpassar sig allmänheten i övrigt till den nya hotbilden. I slutändan riskerar man att konstruera verkligheter av myter och att resurser satsas mot ”fel” hotbilder vilket i slutändan kan leda till att respekten för integritet och rättssäkerhet urholkas.¹⁸⁸

¹⁸¹ Larsson, P., 2008, s. 47-48

¹⁸² Brå 2005:11, s. 17

¹⁸³ Naylor, R. T., s. 21-22

¹⁸⁴ Larsson, P., i Larsson, P., & Myklebust, T., s. 32-33

¹⁸⁵ SOU 1999:37, s. 188

¹⁸⁶ Flygheden, J., i Flygheden, J., s. 224-225

¹⁸⁷ Larsson, P., 2008, s. 35

¹⁸⁸ Ulväng, M., s. 3-4

Även Johansen påpekar att begreppet kan missbrukas men, paradoxalt nog, även hur det kan komma att användas i allt för liten omfattning. Från politikernas och myndigheters håll kan det användas i allt för stor utsträckning för att genomdriva budgetar och få igenom sin politiska agenda. Men i kontrast till detta påpekas även att från forskarhåll kan man komma att använda begreppet i allt för ringa utsträckning då forskare tenderar att använda sig av exkluderande definitioner av vad som antas vara organiserad brottslighet.¹⁸⁹

I den högaktuella promemorian *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten* använder man sig flitigt av begreppet grov organiserad brottslighet. Korsell konstaterar att det är ett *otympligt begrepp som redan har börjat förkortas till "GOB"*. Vidare konstaterar han att *något besvärande är att det varken i regeringens uppdrag eller i de sex bidragen finns någon närmare beskrivning av vilken brottslighet samhället skall mobilisera mot.*¹⁹⁰

Larsson poängterar vikten av att skilja mellan organiserad kriminalitet som begrepp och som verksamhet.¹⁹¹ Ett grundläggande problem med organiserad kriminalitet är, enligt Larsson, att begreppet är en social konstruktion och att många har investerat så mycket i begreppet. Organiserad kriminalitet är klart laddat med negativa associationer. Från olika håll söker man inrymma alltför många kriminella problem inom begreppets ramar, i syfte att vinna ökat politiskt och moraliskt stöd för att komma åt just "sitt" problem. Resultatet har medfört att i stället för att skapa hanterbara definitioner och logiska avgränsningar så har man skapat ett kriminologiskt och juridiskt begrepp som tvärtemot är fyllt med oklarheter. När en stor del av kunskapen om vad som menas organiserad kriminalitet dessutom härstammar från länder och kulturer som har lite gemenskap med hur situationen ser ut i Norden blir det problematiskt att här använda begreppet.¹⁹²

Men i motsats till en rent negativ hållning av att använda begreppet finns det även de som pekar på positiva, eller mer nyanserade, vinster av att använda sig av begreppet organiserad kriminalitet. Även om någon exakt definition inte kan ges ger begreppet möjligheter att uppmärksamma områden som har försummats och där det krävs fler åtgärder, begreppet *ger namn åt något osynligt och gör detta på så sätt synligt.*¹⁹³ När man i det praktiska arbetet söker förklaringar till enskilda händelser, personer m.m. kan begreppet organiserad brottslighet vara behjälpligt på sådant sätt att alternativa infallsvinklar, samband och strukturer kan upptäckas.¹⁹⁴ Träskman poängterar också att trots de många svårigheter som finns med olika definitionerna av organiserad brottslighet innebär dessa inte att de per automatik blir oväsentliga. Definitionerna har en viktig betydelse för inriktningen för de åtgärder som förutsätts. Vad man måste komma ihåg är att de olika definitionerna ställs upp med ett visst syfte i en viss kontext. I

¹⁸⁹ Johansen, P. O., s. 16 och 160

¹⁹⁰ Korsell, L., i Alalehto, T. & Larsson, D., s. 195-196

¹⁹¹ Larsson, P., 2008, s. 38

¹⁹² Larsson, P., 2008, s. 50-51

¹⁹³ Aromaa, K., i Larsson, P. & Myklebust, T., s. 44

¹⁹⁴ Aromaa, K., i Larsson, P. & Myklebust, T., s. 44

andra sammanhang kan det därför finnas andra definitioner med relevans. Olika definitioner bör därmed inte utesluta eller begränsa relevansen hos varandra.¹⁹⁵

5.2 Brottsbekämpningsstrategi och brottslighetens drivkraft

Som framgått har vinstmotivet blivit ett centralt kriterium för de flesta former av organiserad kriminalitet. För att tydliggöra detta exemplifierar författare ofta med brottstyper såsom rån av värde transporter, narkotikahandel, vapensmuggling, människohandel m.m. Parallellen till de uppenbara fördelar med en brottsbekämpningsstrategi som i högre utsträckning riktar in sig mot tillgångarna kan därmed anses uppenbara.¹⁹⁶ Ur ett internationellt perspektiv finns det också mycket som indikerar att illegala marknader, framförallt narkotikahandeln, omsätter mycket stora pengar. Enligt International Narcotics Control Board årliga rapport producerade Afghanistan under 2008 hela 7700 ton opium. Merparten smugglades in i och konsumerades på illegala marknader i Europa.¹⁹⁷ Påstådda enorma summor, vilka härstammar framförallt från narkotikabrottsligheten, anses också utgöra ett hot mot demokratin och den fria ekonomin.¹⁹⁸ Man pekar också på hur stora brottsentreprenörer, genom korruption, infiltrerar politiken och näringslivet. Den allmänna samhällsmoralen skadas även, som en följd av att personer blir rika på brottslig verksamhet.¹⁹⁹

Att politiker, i Sverige och internationellt, i hög utsträckning tagit fasta på uppmaningar om att fokusera på tillgångsinriktad brottsbekämpning framgår inte minst av förverkanderambeslutet och utformningen av utvidgat förverkande. Även i organisatoriskt hänseende sätter valet av strategi nu sina spår. Inom EBM:s organisation har Brottsutbytesenheten inrättats sedan 2007. Enhetens uppgift består i att utveckla metoder för att spåra och återföra vinster i samarbete med andra myndigheter.²⁰⁰ Internationellt sett har under de senaste 15-20 åren också en mindre revolution skett, genom såväl lagstiftning och organisatoriska förändringar, i syfte att i högre utsträckning kunna komma åt brottslighetens tillgångar.²⁰¹

Den formulerade strategins uppkomst förklaras bero av flera olika anledningar, men från början handlade det om den amerikanska viljan av att stävja den ökade narkotikatraffiken i kombination med en allmän förskjutning i uppfattningen om vad som skapar brottsligt beteende.²⁰²

Effektiviteten av att i högre utsträckning förverka vinning från brott har, utöver de i arbetet aktuella lagutformningarna, diskuterats i svensk brottsforskning. I studier av den svenska narkotikabrottsligheten har Brå

¹⁹⁵ Brå 2002: 7, s. 11

¹⁹⁶ Se t.ex. Dyrnes, A-M., i Larsson, P. & Myklebust, T., s. 53

¹⁹⁷ E/INCB/2008/1, s. 92-93

¹⁹⁸ Skinnari, J., i Alalehto, T. & Larsson, D., s. 121

¹⁹⁹ Naylor, R. T., s. 6-7

²⁰⁰ Brå 2008:10, s. 62

²⁰¹ Naylor, R. T., s. 247-248

²⁰² Naylor, R. T., s. 250-251

understrukt vikten av att man riktar större fokus mot de kriminella pengarna då dessa är en central drivkraft i narkotikabranschen. Narkotikabranschen har ett ständigt behov av krediter och kostnaderna är stora vilket gör att även känsligheten för kreditförluster är stor.²⁰³ I flera rapporter har man också ifrågasatt effektiviteten av rättsväsendets alltför ensidiga fokus på att enskilda individer skall bindas vid brott vid bekämpandet av den organiserade brottsligheten.²⁰⁴ Den svenska bilden överensstämmer därmed med internationell forskning som pekar på hur en tydlig marknadsinriktning kännetecknar den organiserade brottslighetens.²⁰⁵

Ett ständigt återkommande argument till strategins försvar, vilket snarare har moralisk än vetenskaplig karaktär, handlar om att i högre utsträckning förverkliga en samhällelig konsensus om att det inte skall löna sig att begå brott.²⁰⁶ Men det handlar också om att försöka reducera föreställningar om att man kan leva ett rikt och gott liv genom att begå kriminella handlingar.²⁰⁷

För att kunna förhålla sig till den tillgångsinriktade brottsbekämpningsstrategin är en viktig fråga hur stora skador den organiserade brottsligheten faktiskt genererar. Exakt hur stora summor det handlar om är mycket svårt att fastställa. Problematiken med att definiera begreppet organiserad brottslighet skapar ett uppenbart problem i det att uppskattning av eventuella skador är mycket svårt att göra då man inte kan begränsa sig till exakta brottstyper. Men även utan denna problematik så är uppskattningar om omfånget av utbytet mycket svårberäknat. Utifrån de organiserade brott som uppdagas och utreds kan vi endast gissa oss till hur stort mörkertalet är. Men utifrån de enskilt ibland mycket stora värden som upptäcks drar flera slutsatser om att värdena för mörkertalen är mycket stora.²⁰⁸

I USA och även inom ramen för FN har uppskattningar genom olika metoder gjorts av hur mycket den globala narkotikamarknaden omsätter. Siffrorna som man kommit fram till har varit mycket höga, exempelvis 300-500 miljarder dollar. Men från forskningshåll riktar man stark kritik mot såväl metoder man använt sig av och den följande validiteten av dessa siffror. Dessa siffror används också mycket okritiskt av bl.a. media vid beskrivning av den organiserade brottslighetens omfattning.²⁰⁹

Trots den tillgångsinriktade strategins till synes uppenbara fördelarna och inte minst moraliska legitimitet finns det flera som kritiserar den. Kritiken riktar sig dels mot strategins grundantagande om att just ekonomisk vinst är den enda eller den starkasta brottsliga drivkraften, men den riktar sig även mot alltför optimistiska föreställningar om vad strategin faktiskt kan uppnå.

Gällande uppkomsten och utformningen är Naylor skarpt kritisk till med vilken övertygelse den amerikanska kongressens formulerade strategin och dess eventuella fördelar. Han skriver att:

²⁰³ Brå 2007:4, s. 138-139

²⁰⁴ Se t.ex. Brå 2005:11 och Brå 2007:7

²⁰⁵ Brå 2005:11, s. 45

²⁰⁶ Se exempelvis Ds 2006:17, s. 9

²⁰⁷ Brå 2007:4, s. 158

²⁰⁸ Dyrnes, A-M., i Larsson, P. & Myklebust, T., s. 53

²⁰⁹ van Duyne, P. C. & Levi, M., s. 106-111

*This theme was parroted by other law enforcement officials with a frequency and vehemence that contrasted remarkably with the lack of evidence offered to support it.*²¹⁰

Att rikta in sig på brottslighetens tillgångar, och tron på att man då tar bort incitamenten att begå brott, bygger i hög utsträckning på föreställningen om brottslingen som rationell profitmaskin, vars primära mål är just pengarna. Ett sådant perspektiv gör att man förenklar verkligheten och glömmer att det finns en rad andra faktorer som driver människor att begå brott.²¹¹

Strategin anses också kunna ha problem utifrån föreställningarna om hur konsumtionen av de illegalt förvärvade pengarna ser ut. Föreställningar om hur brottsyndikat m.m. har stora pengar på hög möjliga att förverka är, med några få undantag, klart felaktig. Tvärtemot tenderar forskning att peka på hur vinsterna från brottslig verksamhet mycket snabbt spenderas upp.²¹²

Den svenska forskningen om narkotikabrottslighetens ekonomihantering, som förvisso förordar en ökad inriktning på just pengarna, uppvisar även att en mer komplex verklighet om drivkraften till brottslighet finns, vilken inte endast kan reduceras till just ekonomiska vinst. Pengarna är inte alltid det övergripande målet. Inte sällan är den centrala drivkraften det egna missbruket. I stor utsträckning handlar det också om att finansiera en viss livsstil, kläder, uteliv m.m., något som gör att konsumtionen är hög. För de flesta går den ekonomiska kalkylen knappt ihop och inget tyder på att det i stor utsträckning finns många okända aktörer som tjänar stora pengar på narkotika.²¹³

Kritik riktas också mot att då man slår till mot brottslingars tillgångar leder detta endast till att förövarna tvingas upprepa sitt brottsliga agerande. Detta gäller framförallt då personer som har valt en kriminell livsstil tenderar att ha ett begränsat antal möjligheter att på annat sätt finna försörjning. Att man riktar in sig mot tillgångarna kan dessutom medföra att det enda som sker är att brottslingar förbättrar tekniken så att man inte åker fast nästa gång.²¹⁴

Från svenskt håll poängteras att allt för optimistiska föreställningar om möjligheterna med den tillgångsinriktad brottsbekämpning inte kommer att infrias. Att staten på något sätt skulle "tjäna" på att man kommer åt stora summor pengar är knappast realistiskt. Eventuella vinsterna kan snarare bestå i att man sätter käppar i hjulet för brottsligheten; man gör det krångligare, kostnaderna ökar m.m. vilket på sikt kan öka incitamentet att begå brotten.²¹⁵ Insikten om att den organiserade narkotikabrottsligheten är en del av samhället samt att om insatserna endast kommer från rättsväsendet kommer de endast att ha en begränsad effekt är viktig.²¹⁶ Forskning påpekar också på hur den tillgångsinriktade brottsbekämpningen måste gå hand i hand med andra alternativa strategier av mer social karaktär. Nyrekryteringen till kriminella organisationer sker ofta bland socialt utsatta

²¹⁰ Naylor, R. T., s. 250

²¹¹ Larsson, P., 2008, s. 72

²¹² Naylor, R. T., s. 255-256

²¹³ Skinnari, J., i Alalehto, T. & Larsson, D., s. 143

²¹⁴ Naylor, R. T., s. 256

²¹⁵ Korsell, L., i Alalehto, T. & Larsson, D., s. 206

²¹⁶ Brå 2005:11, s. 60-61

människor med sociala problem. Genom att förbättra den generella sociala situationen kan basen för nyrekrytering minska.²¹⁷

Naylor kritiserar även den tillgångsinriktade brottsbekämpningen utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv. I den utsträckning som illegalt förvärvade medel går in i den legala ekonomin så utgör dessa medel inget hot mot den legala ekonomin. I stor utsträckning vill de som begått brott få in illegalt förvärvade medel in i den legala ekonomin, ofta genom penningtvätt. Att söka förverka dessa pengar kan dock leda till paradoxer och det kan finnas poänger med att låta kriminella behålla medel som åter går in i den legala ekonomin. På sådant sätt uppmuntrar man byte från illegal till legal ekonomi. Är det tillgångsinriktade målet dessutom att attackera och komma åt en hel illegal marknad så kan det i stället finnas vinster i att uppmuntra aktiviteter gentemot att illegala tillgångar förs in i den legala marknaden, detta för att reducera de ekonomiska tillgångarna som florerar på illegala marknader.²¹⁸

Den nordiska forskningen om bl.a. narkotikabrottslighet och spritsmuggling visar att några större investeringar i den legala ekonomin inte sker och knappast är av sådan betydelse att samhällsstrukturen som sådan skulle vara hotad. Man söker i stället hålla sina legala respektive illegala verksamheter åtskilda då man betraktar de legala som framtiden, en väg ur kriminalitet, som man inte vill befläcka eller riskera med de illegala tillgångarna.²¹⁹

En ytterligare invändning utgår från tron på vinsterna av att man skall slå till och därmed slå ut t.ex. en brottskartell. Problemet med denna föreställning är att man slår till just mot en industri och inte den brottsliga marknaden som helhet. I de fall en aktör skulle slås ut finns det ofta andra som är redo att ta marknadsandelar och expandera, vilket då endast skulle förändra identiteten på dem som begår brotten.²²⁰

Larsson framhåller att just girighet som orsak till organiserad kriminalitet har ett mycket lågt förklaringsvärde. Att inte mer sofistikerade förklaringsmodeller är framtagna kan beror av flera anledningar; det kan bero på att lagbrotten som begås inte skiljer sig från annan typ av kriminalitet, bortsett från att den organiserade brottsligheten är något mer strukturerad, men det kan även bero på att allt för många fenomen ryms inom begreppet organiserad kriminalitet vilket gör det svårt och meningslöst att utforma generella teorier.²²¹

5.2.1 Fucked For Life - ett kriminologteoretiskt exempel

Svårigheterna att i klassiska kriminologiska modellerna finna heltäckande förklaringar till den organiserad brottslighet gör att det kan finnas vinster i att i stället studera isolerade fenomen, vilka kan anses falla inom ramen för organiserad brottslighet. En sådan studie kan användas som

²¹⁷ Brå 2005:11, s. 166

²¹⁸ Naylor, R. T., s. 257

²¹⁹ Brå 2007:4, s. 143

²²⁰ Naylor, R. T., s. 259

²²¹ Larsson, P., 2008, s. 93

komplement till en diskussion och problematisering av i vilken utsträckning just tillgångsriktad brottsbekämpning är den mest lämpade strategin att stävja brottsligt beteende.

Den svenska kriminella gruppen Fucked For Life (FFL) kan utan tvekan anses falla inom ramen för organiserad brottslighet. I det följande ges en presentation fyra kriminologiska teorier samt av FFL. Därefter följer en analys om i vilken utsträckning teorierna kan appliceras på FFL.

- **Rutinaktivitetsteorin** – Teorin fokuserar såväl på brottstillfällena som på individens brottsbenägenhet. För att brott skall kunna begås krävs tre element: motiverad förövare, lämpligt objekt samt avsaknad av kapabla väktare. Det räcker att ett av dessa tre element saknas för att brott inte skall begås. Cohen och Felson som utvecklade teorin hade framförallt ett mikroperspektiv där brottsligheten ansågs vara nära sammankopplad med vardagsaktiviteter.²²²
- **Strain-teorin** – Mertons strain-teori är en strukturell teori som pekar på hur samhällsstrukturen är roten till uppkomsten av avvikande beteende. Den stora fokuseringen på etablerade livsmål är orsaken till att uppkomsten av kriminalitet och andra sociala problem. Livsmålen i samhället bygger framförallt på medelklassvärderingar. Möjligheterna för alla att nå upp till dessa värderingar är dock begränsade vilket leder till avvikande beteende, i olika former. De olika formerna av strain (med vilket kan förstås *frustration*) är: *konformitet* – vilken avser individer som förfogar över medlen som krävs för att nå de etablerade målen, *innovation* – vilken omfattar individer som omfattas av de samhälleliga målen men saknar medel att uppnå dessa. Individerna uppfinner då alternativa, inte sällan kriminella, vägar att uppnå de etablerade målen, *ritualister* – vilken avser individer som står utanför samhället på sådant sätt att de eftersträvar vare sig de etablerade målen eller de medel som leder till dessa. I denna grupp finns personer som har funnit alternativa mål än de etablerade, *tillbakadragande* – vilken avser individer som valt att stå utanför samhället och *uppror* – vilken avser individer som gör revolt mot det aktuella normsystemet, avseende såväl mål som medel.²²³
- **Symbolisk interaktionism och stämplingsteori** – Teorins grundläggande tanken bygger på att samspel mellan människor påverkar individen och formar individen. Genom det eviga socialiserande med andra individer som sker genom interaktion formar varje person en bild av sig själv som denne uppfattar som verklig. Ur ett kriminologiskt perspektiv kan man framförallt se hur framväxten av en kriminell identitet kan ske. I stämplingsteorin, den mest moderna utvecklingen av den symboliska interaktionism, fokuserar man just på betydelsen av omgivningens reaktioner på ett avvikande handlingssätt. Samhällets utpekande av en brottslig

²²² Sarnecki, J., s. 221-222

²²³ Sarnecki, J., s. 159-163

individ som ond kan leda till att individen slutligen accepterar denna bild och ser sig själv som ond.²²⁴

- **Teorin om differentiella associationer** – Edwin Sutherland grundade teorin som bygger på att brottsligt beteende har sin grund i en inlärningsprocess. Genom en interaktion i form av kommunikationsprocesser med personer som man har en nära relation med sker inlärning av brottsligt beteende. I kommunikationsprocessen lärs tekniker in, men även drivkraften till det brottsliga beteendet. Detta sker genom att man definierar lagen såsom fördelaktig respektive ofördelaktig för individen.

Fucked For Life - Anhängarna till den kriminella grupperingen FFL etablerade sig på den svenska kriminella scenen i början av 2000-talet. De har begått ett antal sofistikerade grova rån och stölder mot butiker, banker, pengautomater och värdetransporter. De har även varit involverade i fritagningsförsök, bl.a. den spektakulära fritagningen av Tony Olsson 2004.²²⁵ Man har ett tydligt profitsyfte med sin verksamhet och i intervju framkommer att: *Makt är inte vår grej, vi vill bara ha pengar.*²²⁶

Gruppen består av yngre män med invandrarbakgrund varav i princip alla är tungt kriminellt belastade. Den inre kärnan består av ett dussintal personer samt en svans på 20-40 personer.²²⁷ I den innersta kretsen kallar man varandra för bröder och vikten av lojaliteten gruppmedlemmarna emellan är något man betonar. För att bli godkänd i gruppen krävs att man har suttit inne och en stor del av rekryteringen sker också på fängelset.²²⁸

Man premierar mansideal såsom fysisk styrka och att inte visa andra känslor än aggressivitet. I hög grad är man även intresserad av det senaste inom teknik och snabba bilar.²²⁹ Inom gruppen har vissa regler och normer utvecklats; man slår inte kvinnor eller äldre och våldtar inte. Avancerade rån ger hög status och minst status ger sexualbrott.²³⁰

Gruppen uppstod i stockholmsförorten Tumba i slutet 1990-talet där man började med ”mindre” mopedstölder. De flesta i gruppen gjorde sin kriminella debut redan vid 11-12 års ålder. Successivt har man gått över till grövre former av kriminalitet och blivit experter på att spränga pengautomater och att tvätta färgade sedlar.²³¹

Gruppens namn indikerar att de anser sig vara ”körda” för livet, utan en chans att lyckas bli något eller någon på annat sätt än den kriminella vägen.²³² I intervju med gruppmedlem framkommer också att detta är den bakomliggande grunden till namnet. Man känner att man står utanför samhället och har gjort det under en längre tid, att det inte finns några möjligheter att få jobb och att den kriminella banan då blivit naturlig. I den täta grupp gemenskapen, som växt sig allt starkare, stegrades de kriminella

²²⁴ Sarnecki, J., s. 181

²²⁵ Wierup, L. & Larsson, M., s. 226-227

²²⁶ Wierup, L. & Larsson, M., s. 231

²²⁷ www.dn.se, 2005-09-26

²²⁸ Andersson, L., s. 31

²²⁹ Andersson, L., s. 31

²³⁰ www.dn.se, 2004-03-26

²³¹ www.aftonbladet.se, 2005-08-30

²³² Winberg, B.

elementen och man ville successivt bli bäst på det man gjorde, d.v.s. ”tekniska brott.”²³³

Namnet Fucked For Life syftar även till livslång förpliktelse och lojalitet mot de andra gängmedlemmarna. I intervjun framgår att personen som intervjuas är en av de som finns med på Rikskriminalens lista från 2006 över personer med kriminell gängkoppling som man särskilt skall punktmarkera.²³⁴

Ledaren för FFL sitter inne på ett långvarigt straff för bl.a. rån. I en artikel i aftonbladet från 2005 där han pekar långfingret mot dåvarande justitieministern Thomas Bodström samt kriminalvårdens generaldirektör Lars Nylén framgår ur frivården yttranden från 1995 att:

*”Maiorana är nu en 18-årig yngling som lever ett kriminellt liv och som umgås i en kamratkrets där kriminella handlingar är vardagsmat ... stort behov av stöd från vuxna för sitt tillrättaförande och ... lever under mycket undermåliga förhållanden.”*²³⁵

Utifrån strainteorin finns det fler faktorer som talar för att kategorisera in medlemmarna i FFL inom den form av strain man kallar innovation. En tydlig känsla av utstötthet och hopplöshet präglar gruppen, vilket inte minst namnet indikerar, men bekräftas även av synen medlemmarna har av sig själva och sin situation. Man betraktar sig som ståendes utanför ett samhälle vars ideal man vill åt. Gruppens tydliga profitmotiv kan placeras in i ett samhälle där konsumtion och välstånd eftersträvas. När man ser till vilka ideal man eftersträvar i form av senaste teknik och snabba bilar är detta mål som en mycket stor del av, åtminstone den manliga, populationen kan identifiera som eftersträvansamma. Den misstro man har mot samhället, men även gentemot sig själva i form av total avsaknad av tro på att kunna nå dessa mål visar också tydligt hur man saknar andra medel än just de kriminella att nå dessa mål.

Denna form av strain har också använts för att förklara kriminalitet som uppstår hos grupperingar av just invandrare i Sverige, vilka vittnat om ett utanförskap och uppgivenhet.²³⁶

Ur ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv och från stämplingsteorin kan det även finnas värdefulla aspekter att lyfta fram. Vilka identiteter och självbilder skapar ungdomar som tillåts växa upp under sådana förhållanden som redogörelsen av FFL:s uppkomst vittnar om?

Interaktionen mellan sammanknutna kompisgäng som utvecklar ett allt starkare brottsligt beteende kan vara en bidragande faktor till utvecklandet av en kriminell identitet. Responsen från samhället ger också en tydlig bekräftelse på denna identitet. Gruppens namn, vilket också uttryckligen är förankrad i deras verklighetsbilder, indikerar vilket syn de har på sig själva. De betraktar sig ståendes utanför ett samhälle och en samhällsnorm. Detta samhälles bidragande orsak till uppfattningen om ett sådant utanförskap torde inte vara obetydligt. Inte minst svartlistningar från Rikskriminalen vittnar om hur självuppfattningar om brottsliga identiteter kan förstärkas.

²³³ Wierup, L. & Larsson, M., s. 228-229

²³⁴ Wierup, L. & Larsson, M., s. 228

²³⁵ www.aftonbladet.se, 2005-11-14

²³⁶ Sarnecki, J., s. 183

Nära kopplad till det interaktionistiska utvecklandet av en kriminell identitet kan även förstås inläringen av det brottsliga beteendet genom perspektivet om differentiella associationer. En gruppmedlem som intervjuas säger att: *Ett tag funderade jag på att studera, men jag vet inte... Man har lärt sig ett yrke, det är svårt att lära sig nåt nytt.*²³⁷

Uttalandet kan framförallt ses som ett uttryck för hur man lärt sig den brottsliga tekniken och beteendet. Men vad det framförallt vittnar om är hur man definierar den bana man slagit in på; man betraktar kriminaliteten som ett jobb, moraliskt jämförbart med att studera. Lagarnas lydelse definieras inte som direkt fördelaktiga och det vittnar om en normuppbyggnad där man inte har några problem alls med att bryta mot uppsatta regelverk.

Även rutinaktivitetsteorin kan ge nyttiga perspektiv. De bristande säkerhetsrutinerna kring exempelvis värdetransporter vittnar om hur lämpliga objekt skapades möjliga tillfällen att begå brott. Man har nu skärpt rutinerna och ökat säkerheten. Något värdetransportrån har heller inte inträffat på över ett år.²³⁸ Det vittnar om att tidigare avsaknad av vaktare kan ha ett klart samband med det brottsliga beteendet. Att gruppens medlemmar är, eller åtminstone har varit, motiverade förövare torde det inte heller råda någon tvekan om.

Relevant utifrån uppsatsen perspektiv är att i rutinaktivitetsteorin finns det utrymme att se möjligheterna att få behålla, eller numera inte få behålla, pengar från en kriminell handling, som en viktig handlingsfaktor inom rutinaktivitetsteorin. Att riskera att inte få behålla ekonomiska vinster från brottslig verksamhet kan medföra att objekt kan betraktas som mindre lämpliga samt att vaktare är mer närvarande. Genom att ett, eller eventuellt två, element därmed försvinner bör, utifrån teorin, kunna leda till att brottsligheten upphör.

²³⁷ Wierup, L. & Larsson, M., s. 232

²³⁸ www.sr.se, 2008-12-30

6 Avslutning

I detta avslutande kapitel förs en diskussion om utformningen av utvidgat förverkande utifrån de olika perspektiv som arbetet berör. I kap 6.1 diskuteras först utformningen utifrån ett svenskt juridiskt perspektiv medan i kap. 6.2 lyfts relevanta infallsvinklar in från genomgången av norsk rätt. I kap. 6.3 förs slutligen en diskussion om utformningen utifrån de bakomliggande motiven.

6.1 Sveriges lagutformning

Möjligheterna till utvidgat förverkande måste anses vara en markant vidgning av förverkandeinstitutets ramar. I framförallt två hänseenden är bestämmelsen ute på ny juridisk terräng; avsaknaden av ett krav på konkretisering av brottet som utbytet härstammar ifrån samt ett sänkt beviskrav avseende sambandet mellan denna ospecificerade brottsliga verksamhet och utbytet i fråga.

Med sina avsteg från vad som annars är normalt vid förverkande och i straffprocessen i övrigt kan utvidgat förverkande anses som ett isolerat nytt juridiskt instrument. Men sett utifrån förverkandeinstitutets utveckling blir det tydligt att bestämmelsen är ett led av en successiv vidgning av möjligheterna att förverka. En tydlig indikator på en sådan mer generell expansiv utveckling av förverkandeinstitutet är hur innebörden av utvidgat förverkande, och hur radikal bestämmelsen kan komma att bli, även beror på innebörden av de termer som konstituerar bestämmelsens utformning. Den expansiva tolkningen av det centrala begreppet *utbyte* inverkar direkt på bestämmelsen om utvidgat förverkande. Att kunna förverka egendom av det som trätt i stället för utbytet eller avkastning av det som trätt i stället för utbyte, såvida det är klart mer sannolikt att den ursprungliga egendomen härrör från en ospecificerad brottslig verksamhet, är en lång väg att vandra. För att konkretisera kan man tänka sig följande scenario:

En person A begår ett förverkandeutlösande narkotikabrott. Brottet är av normalgraden och omfattar endast innehav, ej omsättning. En välbärgad släkting B har begått vissa brott inom ramen för sin juridiska person med visst utbyte i form av pengar. B ger en del av dessa pengar till A, som inte vet något om B:s brottslighet. A:s fru C är aktieintresserad och köper aktier för pengarna. Aktiernas värde stiger och får god avkastning. Vid det förverkandeutlösande narkotikabrottet kan såväl narkotikan som A och C:s hela aktieinnehav och avkastning förverkas då rätten funnit det klart mer sannolikt att det utgör utbyte av B:s brottsliga verksamhet.

Det fiktiva fallet kan anses något tillspetsat men knappast helt orealistiskt. Exemplet uppvisar framförallt hur situationer med långa beviskedjor kan bli fallet och att domstol då kan tvingas göra avvägningar om situationer som kan vara mycket långt ifrån den då det ursprungliga brottet begicks. Eventuell skälighetsbedömning kan ske i proportionellt hänseende utifrån att förverkande någorlunda bör stå i proportion till det förverkandeutlösande brottet, men vad detta konkret innebär är oklart i de specifika fallen. God tro

skall inom ramen för oskälighetsprövningen kunna beaktas, men denna skall ske genom en trovärdighetsbedömning av A. En bedömning som torde ligga A i fatet då han precis blivit dömd för ett brott. Oavsett A:s goda tro eller inte så är C:s vetskap oväsentlig.

Den expansiva utvecklingen av begreppet *utbyte* kan därmed komma att spela en stor roll för möjligheterna att nu, i kombination med utvidgat förverkande, förverka egendom.

Den sänkta bevisbördan i bestämmelsen är i sig anmärkningsvärd. Förverkande är inte ett straff men dess konsekvenser är, som EMD också har konstaterat, klart jämförbara med ett straff. Beviskravet *ställt bortom rimligt tvivel* som vuxit fram i praxis kan anses ha sin principiella grund i att då man skuldbelägger den enskilde bör beviskravet vara högt. Men vilka materiella följder en sådan skuldbeläggning kan få måste även ses som ett bärande argument för att beviskravet skall vara högt. Vid förverkande saknar man den enskilda skuldbeläggningen, men innebär nu materiella följder jämförbara med reaktion av straffrättslig karaktär. Sänkt bevisbörda vid straffrättsliga reaktioner som kan jämföras med straff är därför något som inte bör betraktas som helt oproblematiskt ur rättssäkerhetssynpunkt. Framförallt är den sänkta bevisbördan i sådana situationer något som måste baseras på väl underbyggda motiv, vilka kan väga upp eventuella rättssäkerhetsförluster.

Oavsett bevisbördans legitimitet måste medhåll ges till ställningstagandet att om bestämmelsen om utvidgat förverkande skall ha någon möjlighet att i praktiken kunna tillämpas krävs en sänkt bevisbörda av något slag. Att uppställa ett beviskrav om ställt bortom rimligt tvivel, såsom ett fåtal remissinstanser påtalar, avseende sambandet mellan viss egendom eller det som trätt i stället för denna, och närmare specificerad brottslig verksamhet torde resultera i att bestämmelsen blir i princip otillämpbar och verkningslös. Men det är viktigt att vara klar över att med en lägre bevisbörda, i kombination med att längre orsakssammanhang skall styrkas, ökar per automatik riskerna för materiellt oriktiga beslut.

Vilken faktisk klarhet som kan anses finnas i den nyutformade bevisbördan är det svårt att ha någon helt klar uppfattning om. När man ser på de civilrättsliga domarna som använts sig av *klart mera sannolikt* måste medhåll ges till Lagrådets påpekande om att bevisbördan är av komparativt slag, vilket inte torde vara helt oproblematiskt i brottmålsrättegången. Men hur det i praktiken faktiskt kommer att se ut måste framförallt medhåll ges till promemorians utlåtande om att hur beviskravet närmare tillämpas kommer visa sig först i utvecklingen i praxis. Att man inte satte bevisbördan än lägre, på sådant sätt Förverkandeutredningen föreslog, är förnuftigt då en sådan bevisbörda, i kombination med de långa samband som kan komma att prövas, torde kunnat leda till allt för många osäkra eller direkt felaktiga beslut.

Att vare sig uppställa krav om att kunna knyta den dömda personen till det brottsliga förfarandet och inte definiera detta brottsliga förfarande mer konkret än begreppet *brottslig verksamhet* är även detta ett markant avsteg från gängse norm. När man ser till vilka situationer man i övrigt använder sig av det generella rekvisitet *brottslig verksamhet* blir detta tydligt. Häktning, där ett likartat rekvisit används, är en ingripande åtgärd. Men

konsekvenserna som direkt kan knytas till häktningen kan inte jämföras med de långtgående följder som utvidgat förverkande kan få. Relevant är åter det principiella konstaterandet av att förverkande inte är ett straff. Rekvisetet *brottslig verksamhet* i bestämmelsen är därmed inte ett brottsrekvisit i strikt bemärkelse. Men utformningen av utvidgat förverkande visar hur, i straffrättsliga reaktioner jämförbara med straff, en uppluckring sker av kravet på att konkreta rekvisit måste täckas.

Medhåll måste ges till promemorians slutsats om att utformningen av utvidgat förverkande inte strider mot EKMR. Vissa aspekter av den svenska utformningens förenlighet med EKMR kommer ändå att behandlas i det efterföljande kapitlet.

En expansiv användning av utvidgat förverkande kan medföra att vinster från brottslig verksamhet i högre utsträckning faktiskt blir förverkade. Men det är ofrånkomligt att man då vandrar på en allt mindre hållbar juridiskt styrkt is. En stor portion ansvar har lagts i knäet hos såväl åklagare och domstol avseende hur bestämmelsen i praktiken kommer att tillämpas. I ett flertal hänseenden har man lämnat det helt öppet eller endast gett mindre fingervisningar om hur och när bestämmelsen skall användas. Det gäller såväl konkreta frågor som tid och beloppsbegränsningar, men även i viss utsträckning frågan om bevisbördans reella innebörd. I förhållande till hur genomgripande konsekvenser för den dömde och dennes närstående som bestämmelsen kan få är det något beklämmande att inte fler konkreta begränsningar för bestämmelsens tillämpningsområde har satts upp, vare sig i lag eller i förarbete.

6.2 Ur ett norskt perspektiv

Ur ett norskt perspektiv ges möjligheter att ställa frågor om de lagutformningsval Sverige valt är ”riktiga” eller om man utifrån den norska utformningen och dess praxis kan finna anledning att ifrågasätta den svenska utformningen.

Att lägga bevisbördan på den tilltalade på sådant sätt man gjort i Norge måste betraktas som mer långtgående än den svenska utformningen. Den omvända bevisbördans förenlighet med EKMR kan ifrågasättas och medhåll måste ges åt Träskmans konstaterande att något märkligt är det att först konstatera att förverkande är jämförbart med straff och därefter dra slutsatsen att det är godtagbart att ålägga den tilltalade en bevisbörda. Men inte minst domen Phillips mot Storbritannien torde nu visa att EMD har intagit en ställning där omvänd bevisbörda vid förverkande är förenligt med EKMR, förutsatt att man håller sig inom vissa rättssäkerhetsramar.

Ett sådant ”godkännande” medför dock inte att det den omvända bevisbördan är rätt väg att vandra. Som de svenska förarbetena har framhållit är en omkastad bevisbörda en synnerligen radikal åtgärd inom straffprocessen. I ljuset av de potentiellt långtgående konsekvenser utvidgat förverkande kan resultera i förstärks denna uppfattning. Argument som i de norska förarbetena förs fram om att bevisbördan för den tilltalade är låg och att det inte torde vara några större problem att göra det sannolikt att en egendom har förvärvats lagligt är förvisso riktiga. Men jag har svårt att se hur dessa till fullo kan uppväga de mycket ingripande konsekvenser som

bestämmelsen kan få. Argument om att den omvända bevisbördan är nödvändig för att kunna fullända den utformade bestämmelsens syfte kan ifrågasättas. Den svenska utformningen visar att det helt klart finns alternativa vägar för att uppnå de utstakade målen, utan att allt för radikalt avvika från viktiga straffrättsliga principer. Att införa en omvänd bevisbörda i den svenska utformningen hade känts främmande och ett allt för stort rättssäkerhetsmässigt steg att ta, framförallt utifrån bestämmelsens potentiellt långtgående konsekvenser.

Det finns ändå anledning att fundera över hur den processuella ordningen i Sverige kan komma att se ut, även om man "endast" har sänkt bevisbördan. Frågan är om Förverkandeutredningens uttalande om att en förklarandebörda åvilar lagöverträdaren helt har eliminerats endast för att beviskravet har höjts ett snäpp. Lagrådets mening att det införda beviskravet i civilrätten är av komparativt slag är värt att beakta. I praktiken är det också svårt att föreställa sig hur den tilltalade inte tvingas att vara betydligt mer aktiv för att övertyga rätten om sin oskuld då åklagaren redogjort för sin bild av händelseförloppet.

I frågan om bevisbördans placering är det också av vikt att se bestämmelsen om utvidgat förverkande i dess helhet. Som framgår i den norska praxisen uttalar man att genom bevisbördans utformning bör en viss återhållsamhet råda avseende huruvida personen anses ha en kriminell livsstil. Även om man kan ifrågasätta i vilken utsträckning en sådan återhållsamhet faktiskt sker visar det att bevisbördans utformning kan leda till att inskränka bestämmelsens totala tillämpningsområde. Sveriges högre bevisnivå lär knappast användas till stöd för en mer återhållsam användning av bestämmelsen. Något motsvarande uttalande har inte gjorts i de svenska förarbetena. Att man, från Förverkandeutredningens förslag, i stället har höjt bevisnivån ett snäpp torde snarare kunna ge incitament för en bredare användning av bestämmelsen.

I den norska, men inte i den svenska, propositionen behandlades förbudet mot skuldbeläggning av annat brott än det man dömts för, vilket är en del av omfattningen av oskyldighetspresumtionen i artikel 6.2 EKMR. Frågan diskuterades inom ramen för den omvända bevisbördans förenlighet med EKMR. Men teoretiskt sett kan frågan inte anses vara direkt knutet till huruvida bevisbördan ligger hos den tilltalade eller inte varför även den svenska utformningens förenlighet med artikeln 6.2 kan diskuteras. Det är en något märklig retorik man i de norska förarbetena använder sig av när man hävdar att någon skuldbeläggning för ny handling inte sker då man förverkar, samtidigt som man förverkar utifrån premissen att egendomen är olagligt förvärvat av den dömd, samt då detta olagliga inte är det man döms för. I den svenska lydelsen har man på ett tydligare sätt distanserat sig från skuldbeläggningsen och därmed eventuellt ifrågasättande utifrån EKMR artikel 6.2. Då inget krav uppställs på att den dömd själv skall ha åtkommit den förverkande egendomen genom brott undviker man skuldbeläggning av andra brott än det förverkandeutlösande som prövas. Men utifrån EMD:s praxis måste konstateras att såväl den norska som svenska utformningen inte heller på denna punkt står i strid med EKMR.

De norska förarbetenas uttalanden om att bestämmelsen riktar sig mot personer med en kriminell livsstil saknar svensk motsvarighet. Då den

dömde inte kan anses omfattas av begreppet kriminell livsstil torde man knappast kunna påstå att kriminaliteten i någon högre utsträckning sker i organiserade former. I denna del kan man se att den norska bestämmelsen till viss del knyter an till de övergripande syften som legat till grund för bestämmelsen på ett tydligare sätt än vad den svenska utformningen gör. Att Høyesteretten har öppnat upp för möjligheten att tillämpa bestämmelsen trots att någon kriminell livsstil inte ligger för handen visar att anknytning i praktiken inte fullt ut lyckats göra sig gällande. Men bestämmelsens primära syfte att rikta sig mot mer kriminella livsstil måste ändå kunna betraktas som en principiellt begränsande ledstjärna.

När man ser på den norska praxisen kan man konstatera att ett flertalet dömda kan anses falla inom ramen för kriminell livsstil. Flera är dömda flera gånger, inte sällan för allvarligare brott, och endast i ett fåtal fall uttrycker domstolen att någon kriminell livsstil inte ligger för handen. Däremot är organisationsgraden i de flesta fall är låg. Förarbetenas tydligt uttalade syften om att primärt rikta sig mot personer med kriminell livsstil kan därmed anses uppfyllda, medan en viss diskrepans kan anses finnas mellan å ena sidan de övergripande motiven om att angripa den organiserade brottsligheten och å andra sidan hur tillämpningen faktiskt ser ut.

Då man inte på något sätt velat uttala motsvarande begränsningar om kriminell livsstil eller i övrigt organiserade former av brottslighet torde Sverige, utifrån just denna utgångspunkt, ha mer långtgående möjligheter att förverka. Bestämmelsen är av fakultativ karaktär och man kan därmed argumentera utifrån att det finns möjlighet för domstol att undvika oskäligen domslut genom att man hamnar alltför långt bort ifrån de bakomliggande övergripande syftena om att angripa organiserad brottslighet. Men sett till den norska praxisen kan man konstatera att man inte alls tagit detta i beaktande. Utifrån de svenska förarbetenas uttalande om oskälighetsgrundande faktorer kan man inte heller tro att en sådan invändning skulle vinna framgång i Sverige.

Den norska hållningen om att lagen bör rikta in sig mot personer med kriminell livsstil är förnuftig i den bemärkelsen att man i högre utsträckning kan undvika att hamna utanför det övergripande syfte som lagen siktar emot. Det inskränker inte tillämpningsrådet till endast organiserade former av brottslighet, men det är en bit på vägen. Utifrån den norska utformningen har jag en viss oförståelse för den svenska lagstiftarens kategoriskt negativa hållning till att på något sätt begränsa bestämmelsens tillämpningsområde. Jag anser att man i Sverige kunde ha gått en mellanväg och i förarbetena, på sådant sätt som vissa remissinstanser påtalade och som Norge delvis har gjort, starkare betonat att bestämmelsen bör begränsas till en mer organiserad eller systematiskt utförd brottslighet. Detta för att undvika en alltför expansiv rättsutveckling av en rättslig reaktion som kan få mycket långtgående konsekvenser för den enskilde eller dennes närstående.

När man ser på den norska rättspraxisen så aktualiseras bestämmelsen framförallt vid grövre narkotikabrott. Det är klart troligt att situationen kommer vara likartad här. I vissa fall handlar det tydligt om brott och personer som kan anses falla inom ramen för den svenska utformningens övergripande syftet. Men det finns också ett flertal fall där det kan

konstateras att man befinner sig utanför, och ibland långt utanför, detta syfte. En situation i Sverige där bestämmelsen i alltför stor utsträckning tillämpas gentemot personer som faller utanför förverkanderambeslutets och den efterföljande propositionens övergripande syfte vore olyckligt och bör undvikas. Men för att det skall undvikas ställs nu höga krav på domstolarnas omdöme. Förarbetenas uttalanden inbjuder dock snarare till en bred tillämpning än en mer återhållsam linje.

De ökade möjligheterna i norsk rätt att i efterhand, mot den dömde, kunna rikta anspråk om förverkande trots att en fällande dom redan har avgetts kan förstås utifrån ett utredningsperspektiv. Möjligheten till utvidgat förverkande vidgar rättsfrågan då man skall lyfta blicken och beakta ett större sammanhang än det konkreta brottet. Men då bevisbördan faktiskt har lagts på den tilltalade kan inskränkningarna i domens rättsverkan ifrågasättas. Det faktum att den tilltalade har bevisbördan medför att åklagaren förhållandevis enkelt kan driva frågan huruvida viss egendom tillhör den dömde, helt enkelt genom att be denne att i rätten redogöra för hur han förvärvat tillgångarna. Åklagaren är ju inte ålagd att styrka något. Argument om att allt för komplexa förhållanden eller att man inte är medveten om tillgångarnas storlek kan leda till att frågan inte kommer under prövning under de primära förhandlingarna anser jag därför inte hålla.

Något märkligt är att de norska förarbetena, i denna del, inte närmare behandlade frågan huruvida bestämmelsen stred mot förbudet mot dubbelbestraffning i artikel 4 punkt 1 sjunde tilläggsprotokollet i EKMR. Storbritannien har, tillskillnad från Norge, inte anslutit sig till det nämnda tilläggsprotokollet varför frågan inte behandlades inte i det relevanta målet Phillips mot Storbritannien. Som den svenska promemorian framhåller kan den svenska utformningen knappast anses strida mot förbudet mot dubbelbestraffning, då hela saken måste prövas i det samma förfarandet. Men den norska utformningen hamnar i ett annat läge. Troligast är dock fortfarande att, då man i Phillips mot Storbritannien konstaterade att frågan om förverkande är *part of the sentencing process*, ett senare förverkandeförfarande inte strider mot dubbelbestraffningsförbudet.

Att den svenska utformningen har behållit den tidigare restriktiva hållningen avseende domens rättskraft anser jag vara korrekt framförallt utifrån rättssäkerhetsaspekt. Detta trots den högre svenska bevisnivån.

Avseende möjligheterna att förverka utifrån förutsättningarna att den dömde har överfört egendom till närstående kan anses medföra att de norska möjligheterna att förverka är mer långtgående än de svenska. De långtgående möjligheterna i Sverige att rikta yrkanden mot närstående, inte minst genom den nya lagen, torde dock medföra att skillnaden i praktiken blir liten.

Avseende skillnader i form av beloppsgränser måste medhåll ges till den svenska hållningen om att vare sig i lagtext eller i förarbeten låsa sig vid någon mer exakt penningssumma på sådant sätt man gjort i Norge. För att öka bestämmelsens flexibilitet torde det vara nog att, på sådant sätt man gjort, uttala att bestämmelsen inte syftar till allt för obetydliga summor.

Den norska utformningen kan te sig något mer radikal än den svensk, framförallt genom bevisbördans utformning, men även genom lägre krav på förverkandeutlösande brott, större möjligheter att efter det att dom avgetts

rikta talan om förverkande samt möjligheterna att direkt förverka värdet av överförd egendom till närstående. Men den svenska bestämmelsen kan anses mer långtgående genom avsaknaden av begränsande krav om kriminell livsstil. Skillnaderna är dock så små att i praktiken torde få aktuella situationer leda till olika utgång. Detta bekräftas inte minst av vilken stor andel grova narkotikabrott som bestämmelsen aktualiserar i Norge.

6.3 I ljuset av motiven

Den expansiva lagstiftningsvidgningen av förverkandeinstitutet gör det relevant att ställa frågor om i vilken utsträckning de ökade möjligheterna att förverka är i balans med just de motiv som ligger bakom denna expansion.

Begreppet organiserad brottslighet är tveklöst problematiskt. Den begreppsmässiga problematiken finns på olika nivåer: En problematik finns i de uppenbara svårigheterna att nå konsensus om en klar definition och tydlig avgränsning, en annan finns i diskrepansen mellan å ena sidan vad forskare lägger i begreppet och å andra sidan vad politiker samt den allmänna opinionen lägger i begreppet.

På ett övergripande plan kan man anse att det finns vinster med på vilket sätt begreppet organiserad brottslighet faktiskt sätter fingret på en viss typ av kriminalitet och problemområde man vill stävja. Att ett begrepp till fullo inte kan fånga in en helt avgränsad verklighet borde inte per automatik leda till att begreppet bör kasseras. Om begreppet kan rikta uppmärksamhet mot verkligheter såsom de faktiskt ser ut torde det vara klart berättigat att använda sig av det. Men en problematik uppstår om begreppet inte riktar uppmärksamhet mot verkligheten så som den ser ut.

Skillnaden, och den efterföljande problematiken, mellan politisk vilja och verklighetens komplexitet blir inte minst tydlig då man studerar förverkanderambeslutets motivformulering och ställer denna mot hur verkligheten ser ut. Rambeslutet konstaterar att den organiserade brottsligheten, såsom ett statiskt begrepp, är allvarlig och skall stoppas. Utifrån bilden från forskningen å andra sidan ligger det nära till hands att fråga sig om det överhuvudtaget finns någon organiserad brottslighet. Krocken som här sker är problematisk och kan, som Sjöstrand formulerar det, förstås som att *om premisserna för en definition inte är förankrade i verkligheten, har man så klart svårt att finna definitionens verkliga motsvarighet.*²³⁹

Premisserna för en definition av organiserad brottslighet såsom stora brottsorganisationer är det utan tvekan svårt att finna en verklig motsvarighet till. När man tittar på organisationsgraden av den svenska brottsligheten, internationell forskning, men även den rättsfallsstudie som gjorts inom ramen för detta arbete blir verkligheten, och därmed begreppets, komplexitet tydlig.

En relevant fråga är i vilken utsträckning det faktiskt är ett problem att i övergripande syften och motiv använda sig av begrepp som man i den praktiska juridiken förvisso har svårt att hantera, men som man faktiskt inte

²³⁹ Sjöstrand, M., s. 366

tvingas att hantera. I den svenska utformningen av utvidgat förverkande har man ju de facto valt att inte använda sig av begreppet organiserad brottslighet, med hänvisning till dess oklara innebörd. Detta medför att domstolarna förskonas från att brottas med begreppet.

Men en klar problematik torde finnas då politiskt formulerade hot, och den rättspolitiska debatten överlag, inte överensstämmer med verkligheten. En problematik torde även finnas då dessa "hot" leder till utformning av juridiska instrument som är ägnade att komma åt en politiskt formulerad fantombild. Vad är det politiker velat komma åt och har man till fullo haft klart för sig hur verkligheten ser ut när man formulerat metoden för att komma åt det?

Världen, och inte minst EU, ser annorlunda beroende på vart man geografiskt befinner sig, något som inte minst blir tydlig när man ser på hur brottsligheten uttrycker sig. Världen blir utan tvekan alltmer integrerad vilket naturligt bör leda till en mer dynamisk brottslighet. En mer harmoniserad brottsbekämpning är därmed välkommet. Men att någon chockartad invasion av kriminalitet har skett länder emellan finns inget stöd för. När man formulerar allmängiltiga internationella instrument för att komma åt brottslighet måste man därför ha förankring i den totala verkligheten, och inte endast se till en del av denna verklighet. Jag vill exempelvis påstå att den kriminella verklighet man ser i Neapel och i södra Italien på väldigt många sätt skiljer sig från den kriminella verklighet vi har i Norden. Om det är en sådan verklighet man primärt haft i åtanke när man formulerat förverkanderambeslutets utformning finns det ett problem i form av att man har skapat ett instrument mot något som inte har verklighetsförankring exempelvis i Sverige. Instrumentets existens bör då åtminstone kunna diskuteras som ett rättssäkerhetsproblem. Inte minst utifrån vilka mycket ingripande konsekvenser som utvidgat förverkande få för den enskilde.

Den svenska inställningen att i flera hänseenden faktiskt gå längre än vad förverkanderambeslutet föreskrev kan å andra sidan indikera att man sökt anpassa instrumentet mot en verklighet som faktiskt existerar här. Men det är inte utan att det finns något paradoxalt i med vilken kraft man motiverar bestämmelsens existens utifrån den organiserade brottsligheten, men hur det sedan i den juridiska vardagen blir uppenbart att man har mycket svårt att förstå vad som menas med sådan brottslighet. Oviljan i Sverige att använda sig av begreppet organiserad brottslighet visar också att man inte till fullo lyckats konkretisera en politisk övergripande vilja till den juridiska vardagen.

Tesen att brottsligheten drivs av vinstintresse är inte per automatik knuten till brottslighetens organisationsgrad. Strategin att slå till mot brottslighetens tillgångar behöver därmed heller inte vara felaktig, även om premisserna som låg till grund för utvecklandet av strategin inte till fullo överensstämmer med verkligheten. Men det finns en risk att utifrån en verklighetsbild där organisationsgraden i högre utsträckning består av allt flexibla nätverk så blir strategin betydligt mindre verkningsfull än vad man avsett. Det finns också en risk i att man stirrar sig så pass blind på strategin att man, utifrån verklighetsbilden, missar mer effektfulla strategier. När man exempelvis läser departementspromemorian *Nationell mobilisering*

mot den grova organiserade brottsligheten får man en känsla av att en sådan farhåga inte är helt obefogade.

Den tillgångsinriktade brottsbekämpningsstrategin har sitt existensberättigande framförallt genom att den förverkligar den moraliskt övergripande tesen om att man faktiskt inte skall tjäna på brott. Men viktigt är att skilja på vad man vill och hur man skall nå det. Vad man vill är att ingen skall begå brott och tjäna på det. Hur man skall uppnå det kan problematiseras.

Vinstintresset är centralt för den tillgångsinriktade brottsbekämpningsstrategin. Att vinstintresset också är central drivkraft för en andel av de brottstyper, element och grupperingar som ryms inom begreppet organiserad brottslighet olika definitioner är också klart. Men att girighet såsom ensam förklaringsmodell är en mycket bristfällig modell är tydligt. Den norska praxisen av brott och situationer som har aktualiserat tillämpning av utvidgat förverkande ger en tvetydig bild. Brottsligheten har i flera fall varit mycket grov med pengar som tillsynes central drivkraft. Stora summor pengar och tillgångar har i vissa fall förverkats. Stöd kan därmed ges till forskningstesen om att pengarna faktiskt är drivkraften. Men praxis uppvisar även en annan sida. En majoritet av de dömda är andra- eller flerfallsförbrytare, flera är i uttalat prekära sociala situationer. I vilken utsträckning överensstämmer sådana verkligheter med en renodlad tes om att pengarna är det primära? Resultatet knyter snarare an till slutsatser som även Brå dragit om att pengarna, framförallt vid narkotikabrottslighet, ofta är det sekundära, d.v.s. medlet. Man bör därmed ställa sig frågan om det faktum att förverkande nu har skett till fullo fräntar incitament att begå nya brott.

Alternativa kriminologiska förklaringsmodeller behöver inte per automatik stå som motpol till bilden av att brottslighet primärt drivs av vinstintressen. Men som genomgången av FFL visar kan sådana perspektiv problematisera en sådan förenklad verklighetsförklaring. Och då bilden av vinstintresse problematiseras som drivkraft följer även att de botemedel som förklaringsmodellen motiverar kan ifrågasättas. De alternativa kriminologiska förklaringsmodellerna ger knappast stöd åt föreställningen om att då man endast drar undan de ekonomiska vinsterna så kommer man till fullo tillrätta med problematiken. Modellerna tar framförallt utgångspunkt i sociala förhållanden eller missförhållanden och visar på hur en mer komplex verklighet kan formuleras. I linje med en sådan komplexitet måste det inte bara finnas utrymme för alternativa brottsbekämpande modeller. Utifrån vilken relevans man tillskriver modellernas ståndpunkter om vad som driver brottsligt beteende måste även efterföljande brottsbekämpande strategierna stå i proportion till en sådan relevans. I den starka tron på den tillgångsinriktade brottsbekämpningsstrategins vinster, vilken präglar utformningen av utvidgat förverkande och den politiska brottsbekämpande inriktningen överlag, finns det mycket som tyder på att viss obalans råder avseende föreställningar om vad som faktiskt skapar brottsligt beteende. I det högljudda tonläget om att komma tillrätta med organiserad brottslighet skulle det därmed vara önskvärt att se fler brottsbekämpande strategier, vilka i högre utsträckning än utvidgat förverkande, var anpassade efter hur verkligheten faktiskt ser ut.

Käll- och litteraturförteckning

Böcker och artiklar

Andersson, Lina, *Hells Angels och Fucked for life, En analys av två gängverksamheters uppbyggnad, normer och värderingar*, D-uppsats i sociologi, Institutionen för arbetsvetenskap, Luleå teknisk universitet, 2006

Aromaa, Kauko, *Organiserad kriminalitet – Europa och Finland*, i Larsson, Paul & Myklebust, Trond, *Organiserad og økonomisk kriminalitet – Myter og realiteter*, Politihøgskolen, Oslo 2004

Axberger, H-G., *Eko-brott, eko-lagar och eko-domstolar. En rättspolitisk utvärdering av lagstiftningen mot ekonomisk brottslighet*. BRÅ Forskning 1988:3, Allmänna Förlaget, Stockholm 1988

Bovenkerk, Frank, Siegel Dina & Zaitch Damián, Artikel *Organized crime and ethnic reputation manipulation* i *Crime, Law & Social Change* 39, 2003

Danelius, Hans, *Europadomstolens domar 1961-1990 – En rättsfallsöversikt*, i SvJT 1991, s. 257-340

Danelius, Hans, *Nyheter från Europadomstolen*, i SvJt 1995, s. 532-537

Danelius, Hans, *Europadomstolens domar – tredje kvartalet 2001*, i SvJT 2001, s. 806-840

van Duyne, Petrus C. & Levi, Michael, *Drugs and Money – Managing the drug trade and crime-money in Europe*, Routledge, London 2005

Dyrnes, Anne-Mette, *Inndragning – Hva må gøres?* Cicero forlag, Oslo 2004

Dyrnes, Anne-Mette, *Inndragning og andre utbytterettede tiltak mot organisert kriminalitet*, i Larsson, Paul & Myklebust, Trond, *Organiserad og økonomisk kriminalitet – Myter og realiteter*, Politihøgskolen, Oslo 2004

Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert, *Rättegång - första häftet*, Sjunde upplagan, Studentlitteratur, Lund 1990

Esaiasson, Peter, *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Tredje upplagan, Vällingby 2007

Flygheden, Janne, *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet*, Holmbergs, Malmö 2008

Frii, Jonas, *Kriminalisering av insiderhandel*, D-uppsats i juridik, Juridiska fakulteten, Lunds Universitet, 1997

Johansen, Per Ole, *Nettverk i Gråsonen – Et perspektiv på organisert kriminalitet*, Ad Notam Gyldendal AS, Oslo 1996

Korsell, Lars E., *Hur organiserad är den organiserade brottsligheten*, i Alalehto, Tage & Larsson, Daniel, *Den ljusskygga ekonomin – Organiserad och ekonomisk brottslighet*, Umeå Universitet, 2008

von Lampe, Klaus, *Organized Crime in Europe: Conceptions and Realities*, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 2(1), 2008, s. 7-17

von Lampe, Klaus, *The Use of Models in the Study of Organized Crime*, Paper presented at the 2003 conference of the European Consortium for Political Research (ECPR), Marburg, Germany 19 September 2003

Larsson, Paul, *Organisert kriminalitet*, Pax, Oslo 2008

Larsson, Paul, *Organisert kriminalitet – myter og realiteter*, i Larsson, Paul & Myklebust, Trond, *Organisert og økonomisk kriminalitet – Myter og realiteter*, Politihøgskolen, Oslo 2004

Larson, Paul, *Å skyte sparv med kanon? Noen konsekvenser av hvitvaskingsreguleringen i finansieringen*, i Alalehto, Tage & Larsson, Daniel, *Den ljusskygga økonomien – Organiserad och økonomisk brottslighet*, Umeå Universitet, 2008

Matningsdal, Magnus & Bratholm, Anders, *Straffeloven – kommentarutgave*, Første Del. Almindelige Bestemmelser, 2. Utgave, Universitetsforlaget, Oslo 2003

May, Tim, *Social Research- Issues, Methods and Process*, Redwood Books, Great Britain

Naylor R. T., *Wages of Crime*, Cornell University, USA 2002

Passas, Nikos & Nelken, David, *The thin line between legitimate and criminal enterprises: Subsidy frauds in the European Community*, i *Crime, Law and Social Change*, nr. 8, 1993

Sarnecki, Jerzy, *introduktion till kriminologi*, Studentlitteratur, Lund 2003

Sjöstrand, Malin, *Smugglingsbrott – som økonomisk och organiserad brottslighet*, Santérus Förlag, Stockholm 2009

Skinnari, Johanna, *Organiserad narkotikabrottslighet – går den økonomiska kalkylen ihop?* i Alalehto, Tage & Larsson, Daniel, *Den ljusskygga økonomien – Organiserad och økonomisk brottslighet*, Umeå Universitet, 2008

Sutherland, Edwin H, *White Collar Crime*, The Dryden Press, New York 1949

Träskman, Per Ole, *Omvänt eller bakvänt? – Om konststycket att lägga bevisbördan i brottmål på den tiltalade, utan att det kommer bak på menneskerättigheterna*, i *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab*, 84-85, 1997-1998, Kandrups Bogtryckeri, København

Weding, Linda, *Organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och distribution. En pilotstudie.*, D-uppsats i kriminologi, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, 2007

Wersäll, Fredrik, *EU och straffrätten*, i SvJT 2004, s. 665-675

Wierup, Lasse & Larsson, Matti, *Svensk Maffia – En kartläggning av de kriminella gängen*, Norstedts, Stockholm 2007

Winberg, Birgitta, *Krönika: ” Fucked for life ”* i Apropå 1/2005

Ulväng, Magnus, *Brottsbekämpning, rättssäkerhet och integritet – vad är det som har hänt och vad är det vi skall göra?* i SvJT 2007, s. 1-20

Offentligt tryck m.m.

Betänkande

Bet. 1980/81: JuU 21 *om den ekonomiska brottsligheten*

Departementsserien

Ds 1997:51 *Internationella ekobrott*

Ds 2006:17 *Utvidgat förverkande m.m.*

Ds 2008:6 *Sveriges antagande av rambeslutet om kampen mot organiserade brottslighet*

Ds 2008:38 *Nationell mobilisering mot den organiserade brottsligheten – övervägande och förslag*

Direktiv

Dir. 1999:48 *Tilläggsdirektiv till utredningen Förverkande vinning av brott*

Propositioner

Prop. 1948:80 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i strafflagen m. m.*

Prop. 1968:79 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i brottsbalken m. m.*

Prop. 1974:124 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om visst stöldgods m. m.*

Prop. 1981/82:142 *om ändring i brottsbalken (ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet)*

Prop. 1986/87:6 *Vissa frågor om förverkande och tagande i förvar enligt stöldgodslagen*

Prop. 1990/91:127 *om Sveriges tillträde till FN:s narkotikabrottskonvention, m.m.*

Prop. 1995/96:49 *Sveriges tillträde till Europarådets förverkandekonvention*

Prop. 2000/01:58 *Sveriges antagande av rambeslut om penningtvätt m.m.*

Prop. 2002/03:146 *Sveriges tillträde till Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet*

Prop. 2003/04:166 *Sveriges antagande av rambeslut om förverkande av vinning, hjälpmedel och egendom som härrör från brott*

Prop. 2004/05:135 *Utökade möjligheter att förverka utbyte av och hjälpmedel vid brott m.m.*

Prop. 2007/08:68 *Förverkande av utbyte av brottslig verksamhet*

Prop. 2007/08:144 *Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet*

Statens offentliga utredningar

SOU 1999:37 *Underrättelsetjänsten – en översyn*

SOU 1999:147 *Effektivare förverkandelagstiftning*

SOU 2000:88 *Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella, m.m. – straffansvarets räckvidd*

Övrigt

NOU 1996:21 *Mer effektiv inndragning av vinning*

Ot.prp. nr. 8 [1998-99] *Om lov om endring i straffeloven og straffeprosessloven mv (inndragning av utbytte)*

Dokument från EU

Gemensam åtgärd 98/699/RIF om identifiering, spårande, spärrande, beslag och förverkande av hjälpmedel och vinning av brott

Gemensam åtgärd 98/733/RIF av den 21 december 1998 om att göra deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater till ett brott

Rådets handlingsplan EGT 97/C 251/01 av den 28 april 1997 för bekämpande av den organiserade brottsligheten

Rådets rambeslut 2001/500/RIF av den 26 juni 2001 om penningtvätt identifiering spårande, spärrande, beslag och förverkande av hjälpmedel till och vinning av brott

Rådets rambeslut 2005/212/RIF av den 24 februari 2005 om förverkande av vinning, hjälpmedel och egendom som härrör från brott

Dokument från FN

Förenta nationernas konvention den 19 december 1988 mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen

Förenta nationernas konvention den 15 november 2000 mot gränsöverskridande organiserad brottslighet, Palermokonventionen

Förenta nationernas konvention den 15 december 2000 mot transnationell organiserad brottslighet, Wienkonventionen

Report International Narcotics Control Board, E/INCB/2008/1

Dokument från Europarådet

Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, ETS No. 141

Brå

Brå 1999:7 *Forskning om ekonomisk brottslighet*

Brå 2002:7 *Organiserad brottslighet, lösa maskor eller fasta nätverk*

Brå 2005:11 *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster*

Brå 2007:4 *Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens organisationsmönster*

Brå 2007:7 *Narkotikadistributörer*

Brå 2008:10 *Tillgångsinriktad brottsbekämpning – Myndigheternas arbete med att spåra och återföra utbyte av brott*

Brå 2009:7 *Polisens möte med organiserad brottslighet – En undersökning av otillåten påverkan*

Hemsidor

www.aftonbladet.se, *Grova rån en livsstil för unga kriminella*, 2005-08-30
www.aftonbladet.se, *Han rånar – och rymmer*, 2005-11-14
www.bra.se, 2009-04-26
www.dn.se, *HD prövar omstritt våldtäktsfall*, 2004-03-26
www.dn.se, *Ligorna har kopplat greppet om Sverige*, 2005-09-26
www.lovddata.no
www.sr.se, *Rån mot värdetransporter har upphört*, 2008-12-30
www.ssb.no, 2009-04-26

Rättsfall

Publicerade rättsfall

NJA 1965 s. 97 II
NJA 1977 s. 33
NJA 1977 s. 735
NJA 1990 s. 401
NJA 2001 s. 129
Rt-1999 s.1299
Rt-2003-897
Rt-2003-1096
Rt-2004-1126

Domar från Lagmanrettene, som används i kap. 4.3

Dom 2006-01-30, LA-2005-142760
Dom 2006-02-10, LB-2005-102599
Dom 2006-04-20, LB-2005-2641
Dom 2006-05-11, LH-2005-169253
Dom 2006-05-12, LB-2006-15280
Dom 2006-06-25, LB-2006-9730
Dom 2006-07-04, LB-2006-23847
Dom 2006-08-24, LB-2005-175553
Dom 2006-09-14, LG-2006-63399
Dom 2006-10-02, LB-2003-14005
Dom 2006-10-13, LB-2005-179912
Dom 2006-10-19, LB-2006-113178
Dom 2006-11-03, LB-2006-8933
Dom 2006-11-06, LB-2006-100371
Dom 2007-01-05, LB-2006-63903
Dom 2007-01-12, LB-2006-157251
Dom 2007-05-09, LB-2007-1971
Dom 2007-09-10, LB-2007-75060
Dom 2007-10-26, LB-2007-50419
Dom 2007-11-07, LB-2007-52059
Dom 2007-11-19, LB-2007-94916
Dom 2008-03-06, LA-2008-324
Dom 2008-03-11, LB-2007-163101
Dom 2008-03-28, LB-2007-174915
Dom 2008-04-17, LF-2007-134989, LF-2005-180660, LF-2007-125002
Dom 2008-04-30, LB-2008-10458
Dom 2008-05-23, LH-2008-23518

Dom 2008-06-02, LB-2006-187020
Dom 2008-06-20, LB-2008-323
Dom 2008-12-22, LB-2008-149255